

The Department of Public Instruction, Bombay.

ANGLO-GUJARATI
TRANSLATION SERIES.
PART IV.

COMPILED FROM THE REV. T. L. WELLS' ENGLISH
EXERCISES, PARTS III. & V., AND FROM
OTHER SOURCES

SANCTIONED FOR USE UNDER STANDARD V. OF HIGH SCHOOLS.

SECOND EDITION.—4,000 COPIES.

---

*Registered for Copy-right under Government of India's
Act XXV. of 1867.*

Bombay:
GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT.

1887.

[All rights, including that of making a Key or Translation, are reserved.]

Price 4½ Annas.

BOMBAY :

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

સાંકળિયું.

પાક	વિષય.	પાટનું લોકાનું પૃષ્ઠ. પૃષ્ઠ.
૧.	મહેતાજી અને છોકરો.—ભાગ ૧.....	૧—૪૧
૨.	મહેતાજી અને છોકરો.—ભાગ ૨.....	૨—૪૧
૩.	એક આળસુ છોકરો.—ભાગ ૧.....	૩—૪૨
૪.	એક આળસુ છોકરો.—ભાગ ૨.....	૪—૪૩
૫.	એક આળસુ છોકરો.—ભાગ ૩.....	૫—૪૩
૬.	ત્રીણા પોરા	૬—૪૩
૭.	બિલાડી ને બગલું	૬—૪૪
૮.	તપાસ કરવાની ટેવ.—ભાગ ૧.	૭—૪૫
૯.	તપાસ કરવાની ટેવ.—ભાગ ૨.	૮—૪૫
૧૦.	ઝાડની શી શી જાણસો આપણા આધામાં આવેછે. —ભાગ ૧.	૯—૪૬
૧૧.	ઝાડની શી શી જાણસો આપણા આધામાં આવેછે. —ભાગ ૨.	૧૦—૪૬
૧૨.	ચીનમાંના ગ્રંથો વિષે	૧૦—૪૭
૧૩.	વાતાવરણ	૧૧—૪૭
૧૪.	લાવરી અને તેનાં બચ્ચાં.—ભાગ ૧.	૧૨—૪૭
૧૫.	લાવરી અને તેનાં બચ્ચાં.—ભાગ ૨.	૧૩—૪૮
૧૬.	ચંદ્ર	૧૩—૪૯
૧૭.	કરજ	૧૪—૪૯
૧૮.	એક પાટવી કુંવર	૧૫—૫૦
૧૯.	ખ્રિષ્ટીય રાજનીતિ	૧૬—૫૧
૨૦.	ત્રણ ચોર	૧૭—૫૧
૨૧.	છાડીઓને ભણાવવા વિષે	૧૭—૫૨
૨૨.	કરવિષે	૧૮—૫૨

પાઠ.	વિષય.	પાઠનું વીકાનું પૃષ્ઠ. પૃષ્ઠ.
૨૩.	કર આપવા વિષે	૨૦—૫૪
૨૪.	શિયાળ ને બકરો	૨૧—૫૬
૨૫.	આ દેશની વિધવાઓ	૨૨—૫૭
૨૬.	દાકતર ચક્રવર્તી	૨૪—૫૯
૨૭.	પૃથ્વી	૨૫—૬૧
૨૮.	આમડી	૨૬—૬૧
૨૯.	છોકરાંને ઘરેણું ધાલવા વિષે	૨૭—૬૨
૩૦.	રંગ	૨૮—૬૩
૩૧.	જન્મખોડ.—ભાગ ૧.	૨૯—૬૪
૩૨.	જન્મખોડ.—ભાગ ૨.	૩૧—૬૬
૩૩.	ખેવકુંડોની ટીપ	૩૩—૬૭
૩૪.	નઠારા જૂના આલ છોડવા વિષે	૩૪—૬૮
૩૫.	સ્વચ્છતા	૩૫—૬૯
૩૬.	રાજા અને તેનો શાણો વજીર	૩૬—૭૦
૩૭.	રાજા અને તેનો કમાન	૩૭—૭૧
૩૮.	પરસેવો	૩૭—૭૧
૩૯.	છોકરાં તરફ માનો પ્રેમ	૩૮—૭૩
૪૦.	નદી જોવાથી મનમાં ઉત્પન્ન થતા વિચાર	૩૯—૭૩
૪૧.	આવણુ માસનું વર્ણન	૪૦—૭૪
	ટીકા	૪૧
	કોષ	૭૫

અંગ્રેજી ભાષાંતરપાઠમાળા.

ભાગ ૪ થો.

પાઠ ૧.

મહેતાજી અને છોકરો. એક સંવાદ.—ભાગ ૧.

મહે૦—છોકરા, હવે નિશાળમાં રજા પડવાના દિવસ પાસે આપ્યાછે માટે આવતા અઠવાડીઆમાં આ વર્ગની પરીક્ષા લેવામાં આવશે.

સેવકરામ.—સાહેબ, પરીક્ષા ક્યારથી શરૂ થશે? અને કિયે કિયે દિવસે કિયાં કિયા વિષય લેવાશે?

મહે૦—ધીરજ રાખો; એ સંધ્યું તમને યોગ્ય વખતે કહેવામાં આવશે. પણ પહેલાં મારે જાણવું જોઈએ કે તમે સૌએ તમારા સંધળ પાઠ તૈયાર કર્યાછે કે નહિ.

દામોદર.—જાહે પરીક્ષા લેશો કે લખાવશો, સાહેબ?

મહે૦—ગયે વર્ષે જેમ કહ્યું હતું તેમ; કેટલાક વિષય જાહેથી પૂછવામાં આવશે અને બાકીના સવાલપત્ર આપીશું. પણ અલ્યા છગન, તારે કેમ છે?

છ૦—હું ગયા પખવાડીઆમાં યાત્રાએ ગયો હતો તેથી તેટલા પાઠ કાઢ્યા છે. પણ સાહેબ, દરેક વિષયમાં કેટલા દોકડા મળે તો પસાર થયા કહેવાય?

મહે૦—આટલા બધા દિવસ ગેરહાજર રહ્યો એ તે બહુજ ખોટું કહ્યું; હવે તું પરીક્ષામાં પસાર નહિ થાય તેથી ઉપલા વર્ગમાં ચઢીશ નહિ. જે કસૂર કરે તેને શિક્ષા થવી જોઈએ.

છ૦—પણ, સાહેબ, હું આ ચાર પાંચ દિવસ ખૂબ મહેનત કરીશ તો હું આશા રાખું છઉં કે હું પસાર થઈશ.

મહે૦—વખતે પાઠ નહિ કરવા અને પાછળથી અતિશય મહેનત કરવી એ તો બહુજ ખોટું.

ઈચ્છાશંકર—હું જરા પાણી પી આવું, સાહેબ ?

મહેન્—એકદમ બેસી જાઓ. ત્યારે વર્ગમાં કામ ચાલતું હોય અથવા તમને સમજૂતી આપવામાં આવતી હોય ત્યારે બહાર જવાની રજા નહિ માગવી જોઈએ. એટલું જાણતો નથી ? વાર તો તારું વંચક સુધાર્યું ?

ઈન્—સાહેબ, વંચકને માટે વખતે વખતે જે સૂચના કરવામાં આવે છે, તે મેં મારી નોંધપોથીમાં લખી લીધી છે.

મહેન્—તમારામાંના ઘણાંએને એવી ટેવ છે કે પોતાની નોંધપોથી ધર આગળ વાંચતાજ નથી. એ તો લખ્યું ન લખ્યું સૌ સરખુંજ. યાદ રાખ્યું જોઈએ કે વર્ગમાં જે કહેવામાં આવે તે બરાબર સમજીને લખી લેવું અને તે વારે વારે વાંચી ધ્યાનમાં રાખવું.

પાઠ ૨.

મહેતાજી અને છોકરો. એક સંવાદ—ભાગ ૨.

મહેન્—કેમ રામપ્રસાદ, તો તારો નકશો કાઢ્યો ?

રાન્—હા સાહેબ, ચાર પાંચ વાર રજીટપર અને બે ત્રણ વાર કાગળપર સીસાપેન વતી કાઢ્યો છે.

મહેન્—જોઈએ લાવ કેવા કાઢ્યો છે ?

રાન્—આ રહ્યો, સાહેબ.

મહેન્—હજી તેમાં ઘણી ખામી છે. લંબાઈ પહોળાઈનું બરાબર પ્રમાણ નથી ; વળી કેટલેક ડેકાણે હદ પણ વાંકીચૂંકી છે. તોપણ વધારે લક્ષ આપીશ તો સુધરશે ખરો.

સંતોષરામ.—સાહેબ, સિપાઈને કહી આવું કે શાહી પૂરી ખડીઆ લાવે ? કોપી લખવાનો વખત થયો છે.

મહેન્—હા, જાઓ. કેમ, પ્રબારાંકર આજ પણ નથી આવ્યા કે ? હજી સારો નથી થયો ? હું જાણું છું કે તેને દવા ખાવાનો ઘણોજ કંટાળો છે ; પણ એવા છોકરાએ જાણવું જોઈએ કે એથી પોતાના શરીરને કસાન થાય છે.

સં૦—સાહેબ, ગઈ કાલે સાંજરે હું તેના ઘર પાસે થઈ ફરવા જતો હતો તે વેળા તેણે મને બોલાવી હાથો હાથ ચીઠી આપી હતી. આ રહી, સાહેબ.

મહે૦—તારે એ ચીઠી ઘંટ થયો ત્યારેજ આપવી હતી. તેને ચીઠી લખતાં પણ આવડતી નથી. તારીખ વાર તો મળેજ નહિ. કાગ-જને કડકો પણ કેવો ચીથરા જવો છે ! જોડણી ઉપર તો લક્ષ આપુંજ નથી. છેકાની અને ડાઘાની તો વાતજ ન કરવી. એવું જે પરીક્ષામાં લખે તો જરૂર નાપાસ થાય.

મોહન.—સાહેબ, આ પાઠલીખા પાયા હાલેછે માટે લખતાં ઝૂડચણુ પડશે. એક ઢેફનો કડકો લાવી ખરાબર કરે ?

મહે૦—હા. સિપાઈને કહો તે કરશે. પણ સાંભજો. છોકરાઓની ખરી મહેનતનું પારખું પરીક્ષાજ છે ; માટે જવાબ બહુ વિચારીને લખ-જો. અને જવાબપત્રો પાછાં આપતાં પહેલાં સંભાળથી વાંચી જજો.

પાઠ ૩.

અક આળસુ છોકરો.—ભાગ ૧.

તાપીને પેલે પાર એક ગામમાં સેવકરામ નામે વેપારી રહેતો હતો. તેને અબલુરામ નામે એકનો એક દીકરો હતો. તે સાત વરસનો થયો ત્યારે તેને ગામઠી નિશાળે મૂક્યો. ત્યાં તે કશુંએ શીખ્યો નહિ, કારણ કે તેને પોતાના બાળપણના સોબતીઓને મુકી રોજ રોજ નિશાળે જવું કંટાળા ભરેલું લાગતું હતું. જ્યારે મહેતાજીને લાગ્યું કે એ તો કાંઈ શીખે એમ નથી ત્યારે નિશાળમાંથી તેને રજા આપી. આ વાતથી સેવકરામના જીવને ઘણો સંતાપ થયો અને વારંવાર વિચાર આવવા લાગ્યો કે હું જી-વીરા ત્યાંજથી તો જેમ તેમ કરી મારું ઘર ચલાવીશ. પણ પછી એનું શું થશે ? એવામાં સેવકરામને કાંઈ કામ કાજ પાસેના રાહેરમાં જવાનું થયું. ત્યાં એક પોતાના જૂના મિત્ર સુંદરરાય હતા તેને ત્યાં ઉતારો કર્યો. તેની પાસે તે પોતાનું દુઃખ રડ્યો ત્યારે સુંદરરાયે કહ્યું કે મારો છોકરો જે મહેતાજીની નિશાળે જાયછે તેને ત્યાં તમે પણ મોકલો. મહેતાજી એવા હુશીઆર છે કે તેણે મારા ગાંડાને યોગ દિવસમાં ડોકાણે લાવી મૂક્યોછે.

પાઠ ૪.

એક આળસુ છોકરો.—ભાગ ૨.

પછી અભયુરામને તેના બાપે તે નિશાળે મોકલ્યો. ત્યાં તેને મહે-
તાજીની સાથે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ.

મહે૦—આવો અભયુરામ, તમારી ઉમર કેટલી?

અ૦—ગઈ કારતક શુદ્ધ ૫ ને દિવસે અગ્નીઆર વરસ પૂરાં થયાં એમ
મારા બાપા કહેતા હતા, સાહેબ.

મહે૦—તારું વય જોતાં તું જરા મોટો લાગેછે. તને રમવાનો ધણુ
શોખ છે, નહિ વાર?

અ૦—હા, સાહેબ.

મહે૦—ત્યારે તને લખોટા રમતાં તો ઠીક આવડ્યું હશે? કનકવો
ચગાવતાં અને ભમરો ફેરવતાં પણ જાણતો હોઈરા?

અ૦—હાજી, સાહેબ, બધું આવડેછે.

મહે૦—તારે આંખે, હાથે, પગે તો કાંઈ અડચણ જેવું નથી કેની?
શરીરે તો સાજો તાજો દેખાયછે.

અ૦—હાજી, સાહેબ, મને તો કાંઈ નથી.

મહે૦—તને કાંઈ લખતાં આવડેછે વાર?

અ૦—નાજી, લખતાં શીખવા માંડ્યું હતું, પણ પછી છોડી દીધું,
કેમકે મૂળાક્ષરજ લખી શક્યો નહિ.

મહે૦—શા વાસ્તે? બીજા છોકરા કેમ લખી શકેછે? તેમને જેટલાં
આંગળાં છે તેટલાં તારે પણ છે. તું આંગળાં વતે લખોટા પકડી શકે
ત્યારે કલમ કેમ ન પકડી શકે?

અભયુરામ જવાબ આપ્યા સિવાય બીજો ધર્મ રહ્યો.

મહે૦—વાંચતાં આવડેછે કે? આ વાંચ જોઉં. કેવુંક વાંચે?

અભયુરામ અચકાતો અચકાતો વાંચેછે. “ચાકરી કરે તે ભા-
ખરી પામે.”

મહે૦—આટલું વાંચતાં શીખતાં મહેનત તો પડીજ હશે? ત્યારે જો
વધારે મહેનત કરે અને વધારે ધ્યાન આપે તો વધારે સાફ વાંચતાં આવડે.

અભયુરામ ટગર ટગર જોયાં કરેછે.

પાઠ ૫.

એક આળસુ છોકરો.—ભાગ ૩.

મહે૦—તને કાંઈ હિસાબ ગણતાં આવડેછે કે ?

અ૦—ના સાહેબ. સરવાળા શરૂ કર્યો હતા, પણ દાખલા ન થવાથી આગળ ચાલી શક્યો નહિ.

મહે૦—ચાર પંદસાના કેટલા લખોટા મળે ?

અ૦—બાર, સાહેબ.

મહે૦—આઠ પૈસાના કેટલા ?

અ૦—ચોવીસ, સાહેબ.

મહે૦—બે પૈસાના કેટલા ?

અ૦—છ, સાહેબ.

મહે૦—તારા ગજવા ખરચમાંથી ચાર પૈસાના લખોટા લેછે ત્યારે તારી પાસે બાકી કેટલા રહેછે ?

અ૦—અડધા રૂપિયામાંથી સાત આના રહેછે.

મહે૦—લે, તને તો સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર, અને ભાગાકાર બધુંએ થોડું થોડું આવડેછે. વાર, ખીજું તને શું આવડેછે ?

અ૦—સાહેબ, આઠે વારનાં નામ, બારે મહીનાનાં નામ, મારાં સગાં વહાલાં, પાડા પડોશી, ને ઝોળખાણ પીછાણવાળા, એ બધાંનાં નામ મને આવડેછે, અને કહે તો, સાહેબ, અડધા ગામનાં માણસનાં નામ લઈ જાઉં.

મહે૦—વાહ ! તું ઉદ્યોગ કરે તો શીખી શકે એવા છોકરો છે, માટે જ જઈને ધોરણ બહારના વર્ગમાં બેસ. પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે આ નિશાળમાં છોકરાથી ન થઈ શકે એવા પાઠ આપવામાં આવતા નથી માટે તારે કોઈ પણ દિવસે એવું નહિ બોલવું કે આતો મારાથી નહિજ થાય.

અભયુરામ એવું ઉત્તેજન મળવાથી હરખાતો હરખાતો વર્ગમાં જઈ બેઠો, અને પોતાના મનમાં બોલવા લાગ્યો કે હું કાંઈ કમ નથી. મહેતાજી પરીક્ષામાં હું કાંઈ છેક નાપાસ પડ્યો નથી. ખીન્ને દહાડેથી વર્ગના કામપર લક્ષ આપવા લાગ્યો અને ખીન્ને વરસે ઉપસા વર્ગમાં ગયો.

પાઠ ૬.

ઝીણા પોરા.

સદમદર્શક કરીને એક યંત્ર છે તે વડે ઝીણી જાણુસ માટી જણાયછે, તથા કેટલીક જાણુસો ખુશ્તી આંખે દેખાતી નથી તે પણ જોઈ શકાયછે. તે યંત્રથી કોઈ ખાળોચીઆમાં ઘણા દહાડથી બરાઈ રહેલા પાણીનું ટીપું જોયું હોય તો કુરોડે ઝીણાં જીવડાં માલૂમ પડેછે. એથી જોનારને ઘણું અચરજ લાગેછે. કેટલાક પોરા એવા ઝીણા હોયછે કે આખી દુનિયામાં માણસની સંખ્યા એક અમજ ગણાયછે તેટલા એ ટીપાં પાણીમાં દેખાયછે. તેઓ ગંદા પાણીમાંજ હોયછે એમ નહિ સમજવું. નદી, તળાવ, અને દરિયાના ચોખ્ખા પાણીમાં પણ હોયછે.

એ ઝીણા પોરામાં કોઈ કોઈ સાપ જેવા લાંબા હોયછે, કોઈને દોરી જેવા આમળા હોયછે, અને કોઈ કોઈ તો જોઈએ તેવા આકારના થઈ શકેછે.

કોઈ કહેશે કે એ પોરાનું પાણીમાં શું કામ ? પણ એ ઘણા કામના છે. કોહતી વનસ્પતિ તથા જંતુઓ પાણીમાં રહેવાથી આપણાં શરીરને નુકસાન કરે તે એ ખાઈ જાયછે. વળી એથી માટાં ખીજાં જનવરો તેને બક્ષ કરેછે.

પાઠ ૭.

ખિલાડી ને બગલું.

એક દહાડે ખિલાડીને મન થયું કે બગલાને જમવા તેડીને એની નરા ટોળ કરીએ. પછી તેને નોતરું દીધું ને તે આવીને ન્યારે બાણ ઉપર બેઠું ત્યારે છાછરી થાળીમાં ખીર પીરસેલી દીઠી. બગલે ખીર ખાવાને ફાંફાં તો ઘણાંએ માર્યાં, પણ ચાંચ લાંખી, તેથી કાંઈ ફાંવું નહિ, ને ખિલાડી તો અપચપ ખાવા મંડી ગઈ. તે માહે માહે પેલા પશોણને પૂછતી જાય કે કેમ, આજ કેવી મજ પડેછે ? રસોઈનો કાંઈ તાલ આપ્યોછે કે નહિ ? કેમ, કાંઈ ખાતા નથી વાર ? બગલું સમજી ગયું કે આ

મારી મશ્કરી કરેછે ; પણ ગમ આઈ ગયું, ને જાણ્યું અંજાણ્યું કરીને તે તક તો ચૂકવી, ને જાણે પોતાને આધાની મળ પડી હોય એવું દેખાડ્યું. પછી ઘેર જતી વખત બિલાડીને પાછું નોતરું દીધું કે કાલે મારે ત્યાં જમવા આવજો, અને તેની સાથે એટલો આગ્રહ કર્યો જે બિલાડીને નોતરું માન્યા વગર ચાલ્યું નહિ.

ખીજે દહાડે બિલાડી બગલાને ઘેર જમવા ગઈ. ત્યાં તો એક શિરો-ધમાં કેરીનો રસ ભરેલો દીડો. બિલાડી તો ટગ ટગ જીએ, પણ એનું કાંઈ વળે નહિ. શિરોધનું ગળું લાંબું ને સાંકડું, તેથી બિલાડીનું મોં માંહે પેસે નહિ, ને બગલું તો એની લાંબી ચાંચવડે શિરોધમાંથી રસ કાઢી કાઢીને ખાતું જાય. પછી બિલાડીએ સામું જોઈને મોં મલકાવીને કહ્યું કે આજ તમે શ્વાદે જમોછો તેથી હું રાજ થઈ. બગલા બોલ્યો, કાલે તમારે ત્યાં જવી મને મળ પડી હતી, તેથી આજ તમને પડી હશે! બિલાડીએ એ વાત સાંભળીને મોં નીચું ધાલ્યું, પણ મનમાં તો બહુ દાઝ ચડી.

પાઠ ૮.

તપાસ કરવાની ટેવ.—ભાગ ૧.

પરમેશ્વરે સૌને બે આંખો આપીછે, પણ તેને ખરી રીતે વાપરતાં થોડાનેજ આવડેછે. બે માણસ એકજ વસ્તુ જીએ, પણ તેથી બેઉનાં મન પર જીદી જીદી અસર થાયછે. માટે જોવામાં ફેર છે. એ વિષે એક વાત નીચે લખીછે:—

એક ફકીર ચાલ્યો ચાલ્યો વગડામાં જતો હતો તેને એક વાણિયો સામે મળ્યો. ફકીરે તેને પૂછ્યું, રોઠ, તમારું એકાદ જાંઠ આવાયુંછે? વેપારીએ કહ્યું, હા. ફકીરે કહ્યું, તેની જમણી આંખ ફૂટેલી છે, ને તે ડાબે પગે ખાડું છે, ખરી વાત કે? વેપારી બોલ્યો, હા. ફકીરે પૂછ્યું, તેનો આગણો એક દાંત પડી ગયોછે? વેપારીએ જવાબ દીધો, હા, સાંધ. ફકીરે બોલ્યો, તેને તમે એક મર મધ લાધ્યુંછે, ને ખીજી મર ધડે લાધ્યાછે, નહિ વાર? વેપારીએ કહ્યું, ખરી વાત, મિયાં સાહેબ, તમે એને એટલું ધારી ધારીને જોયુંછે ને પારખ્યુંછે તો હાંડો, મને દેખાડો, તે કણી મર ગયું ને ક્યાં

ફકીરે જવાબ દીધો, રોક, મેં તમારું જાટ જોયું નથી, ને તમે હાલ જે વાત કહી તે સિવાય બીજા કોઈને મોઢે, અંધી અંધી વાત સાંભળી પણ નથી. વાણિયાએ કહ્યું, એ બધું ડહાપણ તો જાણ્યું, એના ઉપર જવાહીર હતું તે ક્યાં છે? લાવને.

ફકીર બોલ્યો, રોકજી, મેં તમારા જાટને નથી જોયું, ને તમારું જવાહીર પણ નથી જોયું. એમાંનું હું કાંઈ જાણતો નથી.

એ સાંભળીને વેપારીએ પોતાના માણસ પાસે તેને પકડાવી દરબારમાં મોકલ્યો. દરબારમાં એનો ઝોડો જોયો, ને બીજી ધણીએ તપાસ કરી, પણ એની કનેથી કશુંએ નીકળ્યું નહિ. એણે ચોર્યું કે એ જૂઠું બોલેશ એનો પુરાવો મળ્યો નહિ.

પાઠ ૯.

તપાસ કરવાની ટેવ.—ભાગ ૨.

ફકીરને જાદુગર જાણીને સજ કરતા હતા એવામાં તેણે દરબારને આ પ્રમાણે કહ્યું:—તમને એટલી બધી નવાઈ લાગી તે જોઈ મને ધણી રસુજ પડી. તમે અમંઓ પામો તેમાં ધણી નવાઈ નથી. હું વગડામાં એકલો ધણાં વર્ષ થયાં રહ્યું, પણ વગડામાં તપાસી જોવાનું મને ધણું મળેછે. રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં મેં જાટનાં પગનાં જોયાં, પણ ત્યાં માણસનાં પગલાં નહોતાં, તે ઉપરથી મેં જાણ્યું કે એના ધણી કનેથી નાકેલુંછે. એના માર્ગના એકજ ગમનાં ઝાડનાં પાંદડાં કરડેલાં હતાં તે ઉપરથી મેં જાણ્યું કે તે એક આંખે કાચું હશે. તેનાં પગલાંમાંનું એક એક આંખું પડેલું હતું તેવા મ જાણ્યું કે તે પગે લંગડું હશે. તેણે જે પાંદડાં કરડ્યાં હતાં તેમાં વચ્ચેનાં થોડે ભાગ રહી ગયો હતો તે ઉપરથી મેં ધાર્યું કે તેનો આગલો એકાદ દાંત પડ્યો હશે. તેની એક પાસે ઘઉં ચેરાયલા હતા તે લઈ જવા કાઢીએ ચઢી હતી, ને બીજી બાજુએ મધમાખી બમણતી હતી તેપરથી મેં જાણ્યું કે એને એક મેર ઘઉં ને બીજી મેર મધ લાઈયું હશે, અને કોઈ માણસ જોડે હશે નહિ, કેમકે હોય તો ઘઉં ચેરાય નહિ ને મધ ઢોળાય નહિ.

એ સાંભળી રાજ્ય એ તેને સાબાશી આપી છોડી દીધા, આ ઉપરથી સમજવાનું એ છે કે આપણે તપાસ કરી જોવાની ટેવ રાખવી ને હમેશા તપાસ કરવી. તપાસ કરી જોવું એટલે સઘળું ધ્યાનમાં રાખી જોવું ને તેમાંથી કામમાં આવે તેવું અનુમાન કરવું. ફરી જો રસ્તેથી આવ્યો તેજ રસ્તેથી ખીજાં માણસ પણ આવ્યાં, ને તેમણે પણ ઊંટનાં પગલાં દીઠાં હશે અથવા ધ્યાન આપત તો જોત. તે કોઈ એ પેલા વાણીઆને એમાંનું કશું કહ્યું નહિ, કેમકે તેમને તપાસ કરવાની ટેવ નહિ, માટે જોવા જોવામાં ધણો ફેર છે. ચિત્ત દબને જોવાની તથા તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ ધણી ખપની છે, માટે સૌ એ તેવી ટેવ પાડવી.

પાઠ ૧૦.

ઝાડની શી શી જણસો આપણા આધામાં આવેછે.—ભાગ ૧.

ઝાડનાં મૂળીઆં, થડ, પાંદડાં, ફળ, ફૂલ, ખીઆં સૌ આધામાં આવેછે. કેટલાંક ઝાડ મોટાં, કેટલાંક નાનાં છોડવા, અને કેટલાંક તો વેલાજ હોય. મુરણ, રતાળુ, શકરીઆં, બટાટા, કુંદ એ સૌ આધામાં આવેછે, અને બોંયમાં થાયછે. તેને બાશીને કે તળીને આધાં હોય તો બહુ સ્વાદ લાગેછે.

ઝાંગર, બાજરી, ધઉં એના તો દાણાજ ખવાય. એનાં થડ એટલે સાંઢા આધામાં આવતા નથી, પણ શેરડીના તો સાંઢાજ ખવાય. એનાં પાંદડાં કે ખીજાં કાંઈ આધામાં આવતું નથી. શેરડીનો રસ કેવો ગળ્યો લાગેછે ?

અળવીનાં પાંદડાં, ને ઝાંખળાં એ સૌનું શાક થાયછે. પણ એનાં મૂળીઆં તો કઠણ, માટે ખાવાના કામમાં આવતાં નથી, કેમકે તે ધણીવાર દેવતા પર રાખે તોપણ ચઢે નહિ.

પાઠ ૧૧.

ઝાડની શી શી જણસો આપણા આધામાં આવેછે.—ભાગ ૨.

ચોકટાનાં, અગધિયાનાં, અને કડાનાં ફૂલ તળીને અથવા કઠીમાં નાંખીને ખાયછે અને તેમાંનાં ફેટલાંકની તો શીંગો પણ ખવડાયછે. ફેટલાંક ઝાડની શીંગો લીલીને લીલી શાક કરીને ખવાયછે, પણ તેને સ્કકવીને તેના દાણા નીકળેછે તે પણ ખાયછે. ચોકટાની, ચોળાની, ચુવારની, એવી એવી ફેટલીક જાતની શીંગો તો એમની એમ રાંધીને આધામાં આવેછે.

પણ વઠાણા, લાંગ, ને તુવરની શીંગો તો ફોડીને તેના લીલવા કરીને શાક કરેછે, કેમકે તેનાં છોડાં જડાંને કઠણ હોયછે. વાલની પાપડી કુમળી હોય ત્યારે તો છોડાં સુકાં રાંધેછે, પણ કઠણ હોય ત્યારે તો એકલા લીલવાનુંજ શાક કરેછે. ફળ બહુ જાતનાં થાયછે. કેરી, જાંબુ, નારંગી, કેળાં, એવાં એવાં ફળ એમના એમ ખવાયછે. શીંગણાં, ભીંડ, કોળું, દુધી, કારેલાં, કંટોલાં એ પણ ફળ સમજવાં, પણ એ રાંધ્યા વગર ખવાતાં નથી.

પાઠ ૧૨.

ચીનમાંના ગ્રંથો વિષે.

ચીનના લોકોને ચોપડી વાંચવી બહુ ગમેછે. ચીનનું એકે પણ શહેર ચોપડી વેચનારની દુકાન વિનાનું નથી. એ ધંધો ધણો આબ-રહાર ગણાયછે. રાજની મરજી એજ કાયદો એવું ત્યાંના લોકો માનેછે, તોપણ છાપખાનાંપર સરકાર તરફની કશી અડચણ નથી. ત્યાંના કાયદામાં એ વિષે એટલુંજ લખ્યુંછે કે પ્રજાની નીતિમાં બગાડ થાય અથવા રાજ્યમાં ક્ષિત્ર થાય એવું છપાવે અથવા પ્રસિદ્ધ કરે તેને ગરદન મારવો. એક વાતે જોઈએ તો ચીનમાં છાપખાનાંને છૂટ છે, પણ બીજી વાતે તે ધણા સંકટમાં છે, કારણ કે પ્રજાની નીતિમાં બગાડ કરનાર શું

અને ફિતૂર કરાવે તેવું શું એ ઠરાવવું પાદશાહ અને તેના અમલદારોના હાથમાં છે. એવી અડચણને લીધે ચીનમાં નવા વિચાર પ્રગટ થતા નથી; અને અસહનના વખતથી ચાલતી આવિલી વિદ્યા, હુનર, અને ચીતજ્ઞાતોમાં કાંઈ સુધારો થતો નથી. તોપણ જે વિદ્યા દેશમાં છે તેથી લોકોને જાણીતા રાખવાને ધણી કોશીશ થાય છે. તેની રાજધાની પેકિનમાં એક મોટી પાઠશાળા છે, તેમાં ઝંચા પ્રકારની કેળવણી આપવામાં આવે છે. વળી દરેક રાહેરના માનિસ્ટ્રેટના મકાનમાં એકેક પુસ્તકશાળા હોય છે. તે વાપરવાની સઘળા લોકોને છૂટ છે.

પાઠ ૧૩.

વાતાવરણ.

પૃથ્વી સઘળી ગમથી વાતાવરણે ઘેરાયેલી છે. અહીંથી આગીસ કે પચાસ મૈલ સૂંધી વાતાવરણ છે. હવા પ્રવાહી છે. માઠલાં જેમ પાણીમાં તરે છે તેમ પક્ષી હવામાં તરે છે. હવા વજનદાર છે તેથી ઉપલી હવાના થરો નીચલા થરો પર દબાણ કરે છે. એથી કરીને નીચેના થરો ઉપરના કરતાં જાડ થાય છે. સૌથી હેઠળની એટલે છેક જમીનની નજીકની હવા ધણી જાડી હોય છે, તેથી ઉપરની જરા પાતળી, એથી ઉપરની વધારે પાતળી, એમ જેમ જેમ જાયે ચઢીએ તેમ તેમ વધારે પાતળી હોય છે. પાણીનું પણ એમજ છે. મોટા દરિયાની સપાટીના કરતાં તળીઆનું પાણી વધારે જાડું હોય છે.

પ્રાણી તથા વનસ્પતિ એના વિના એક ક્ષણ પણ જીવી શકે નહિ. હવા ધણું કરીને એ પદાર્થોની મળેલી છે. પ્રાણી આસોઆસ લે છે ત્યારે તેમાંનો એક પદાર્થ તેઓનાં ફેફસાંમાં રહે છે અને લોહી સાથે મળે છે; અને ખીજે નાક તથા મોઢા વાટે બહાર નીકળે છે. તે એવા ઝેરી છે કે તેનો જો કોઈ પ્રાણી પાછો આસ લે તો તે તરત મરી જાય. પણ વનસ્પતિ દિવસે એ હવાનો આસ લે છે અને તેઓ પ્રાણીઓને કામની હવા બહાર કાઢે છે; પણ રાતે તેઓ એથી બહાર કાઢે છે, માટે આપણી રહેવાની જગ્યામાં દિવસે ઝાડ હોય તો સારું, પણ રાતે હોય તો ખોટું.

પાઠ ૧૪.

લાવરી અને તેનાં બચ્ચાં.—ભાગ ૧.

એક લાવરી જે એતરમાં રહેતી હતી તે એતર પાક્યું એટલે તેને ચિંતા થઈ જે મારાં બચ્ચાંને પાંખો આપ્યા પહેલાં જે એતરવાળો એતર કાપવાને આવે તો કેમ થશે ? પછી તે રોજ ચારો આણવા જય ત્યારે બચ્ચાંને કહેતી જય જે મારી પછવાડે કોઈ કાંઈ બોલે, તો તે સઘળું માથું આપું ત્યારે મને કહેવું, હો. એક દિવસ એતરનો ધણી એતરમાં આવીને પોતાના છોકરાને કહે કે હું જાણું છું કે આ એતર પાક્યું, હવે લાણું જોઈએ. માટે તું કાલે સવારમાં જઈને આપણા પાડોશી પાડોશીને કહી આવજે કે લાણુવાસાર આવે. આ સઘળું તે બચ્ચાંએ મા ઘેર આવી એટલે તેને કહ્યું, અને બોલ્યાં કે મા, હવે તું અમને ઉતાવળી અહીં આથી ખીજે ઠેકાણે લઈ જા. મા બોલી બચ્ચાં, નચિંત રહે, કાં કે એતરના ધણીએ એતર લાણુવાનો ભરોસો પડોશી ઉપર રાખ્યો છે, તેથી હું જાણું છું જે કાલે કાપણી થશે નહિ. ખીજે દિવસે લાવરીએ જતી વખતે બચ્ચાંને રોજની પેઠે કહી મેલ્યું હતું, તે ઉપરથી તે એતરનો ધણી શું બોલે છે તે સાંભળવાને ટાંપીને રહ્યાં હતાં, એટલામાં તો એતરને ધણી આવ્યો, અને જેને બોલાવ્યાં હતાં તેની વાટ જોઈ રહ્યો, પણ કોઈ આવ્યું નહિ, અને તડકો પણ થયો. ત્યારે તે છોકરાને કહે, અરે પાડોશી ઉપર વિશ્વાસ રાખવામાં કાંઈ માલ નથી, માટે હવે તું એવું કર કે આપણાં સગાં અને ભાઈ ભાંડુને જઈને કહી આવ કે તે સવારમાં વહેલાં ઊઠીને એતરની લાણુણી કરવાને મદદે આવે. તે સાંભળી બચ્ચાં ધણાં ખીનાં, અને મા આવી એટલે તેમણે તે સમાચાર માને કહ્યા. ત્યારે તે બોલી, એવું છે તો તમે ખીશોમા, શામાટે જે સગાંની ચિંતા રાખીને તેમના કામમાં પડે એવું બનવું કહણ, માટે એ પણ એનું કહ્યું ફોકટ જશે.

પાઠ ૧૫.

લાવરી અને તેનાં અચ્ચાં.—ભાગ ૨.

અંબી રીતે અચ્ચાંને ધારણા દીધી, અને આગે ચરવા જતી વખત તેમને ઈ મૂક્યું કે હવે આજ અંતરવાળો જે બોલે તે મન દબને સાંભળજે, અને હું આણું ત્યારે મને કહેજે. ત્રીજે દહાડે અંતરનો ધણી ધણીવાર સૂઝી સગાં વહાલાંની વાટ જોઈને બેસી રહ્યો. પણ તે કોઈ આણું નહિ. પછી તે છોકરાને કહે કે કાંઈ ચિંતા નહિ, ભીમા, કાલે સવારે દાતરડાં સારાં તૈયાર કરી મેલજે, આપણે આપણે હાથેજ કાપીશું. એ અંબર અચ્ચાંએ માને કહી, એટલે તે બોલી, અચ્ચાં, હવે આપણે અહિંયાં રહેવું નહિ, શામાટે કે કોઈ માણસ પોતાનું કામ પંડે કરવાને નીકળે તો તે ઘણું કરીને પાર પાડે. પછી તેણે પોતાનાં અચ્ચાં, ત્યાંથી તરત કાઢીને ખીજે દેહાણે મેલ્યાં. ખીજે દહાડે અંતરનો ધણી અને તેનો છોકરો બે જણે આવીને અંતરની કાપણી કરી. એ વાત ઉપરથી સમજવું કે કોઈ કામ કરવું હોય તે જાતે કરવું. ખીજાને ભરોસે રહીએ કે તે આવીને કરશે તો તેમાં કાંઈ વળે નહિ; કહેવત છે કે “આપ મુઆ વિના સ્વર્ગે ન જવાય.” તેમજ વળી ખીજા કહેવત છે કે “આપ સમાન વલ્લ નહિ, અને મેષ સમાન જલ્લ નહિ.” એટલે પોતે મુઆ વિના સ્વર્ગે જવાનું નથી, ને પોતાના જેવું ખીજા કોઈ કામમાં ધ્યાન લગાડવું નથી. તેમજ ખીજાં ગમે તેટલું પાણી અંતરમાં રહે પણ વરસાદ જેવું પાકવું નથી.

પાઠ ૧૬.

ચંદ્ર.

ચંદ્ર સૂરજના કરતાં પૃથ્વીની પાસે છે. ચંદ્રની વધઘટ તમે સધળા-આપે તો જોઈ જોશો. મહીનામાં એક દહાડે તે પૂરો ગોળ દેખાયછે. તે દહાડાને પૂનમ કહેછે. પછી રોજ બાનો થતો જાયછે, ને છેલ્લે બે ત્રણ દહાડા તો મુઠલ દેખાતોજ નથી. પછી પાછો સાંજે સૂતરના તાંતણાથી થોડોક ભડો ને અક્ષાયા જેવા વાંકો જણાયછે, તેને ખીજનો ચંદ્ર કહેછે. એવા ખીજનો ચંદ્ર મહીને મહીને એટલે કોઈ વેળા ૨૯ દહાડે અને કોઈ વેળા ૩૦ દહાડે દેખાયછે.

ચંદ્રમાં પોતાનું તેજ નથી ; સૂર્યનું તેજ એના ઉપર પડીને ત્યાંથી પાછું આપણા ભણી વળે છે ; જેમ ચાટલું કે દર્પણ સૂર્ય ભણી આપણું ધરી રાખું હોય તો એના ઉપરનો તડકો પાછો વળીને છાંયડો હોય ત્યાં ચક્રતાં જેવા પડે છે, અને એ તડકો દર્પણમાંથી આવતો દેખાય છે તો ખરો, પણ તે પોતાનામાં કાંઈ આગળનો તડકો ભરી રાખેલો નથી, તેમજ સૂર્યનો તડકો ચંદ્ર ઉપર પડે છે અને તે ત્યાંથી પાછો આપણા ભણી આવે છે.

પાઠ ૧૭.

કરજ.

આ દેશના લોકમાં કરજ કરવાનો ખોટો ચાલ ધણો છે. એકનું કરજ કરે અને તે ધણી ઊધરાણી કરે, ત્યારે ખીજ પાસેથી નાણાં કાઢી તેને ભરે. પેલા ખીજો ધણી તાકીદ કરે, ત્યારે કોઈ ત્રીજ પાસેથી લઈ તેને આપે. એમ કરવામાં કેટલાક તો વખત કાઢે છે, ને ખરાબ થાય છે. સારે માઠે અવસરે કેટલાક કરજ કરી એટલો ખર્ચ ખર્ચ કરે છે કે પછી જીવતા લગી કરજની જાળમાંથી છૂટાનું નથી, ને બહુ શિક્ષા ખમવી પડે છે. કેટલાએક તો એ અવસર નહોતો તોપણ કરજ કરે છે. વાવદાસર કરજ વાળવાની પોતામાં શક્તિ છે કે નહિ એનો વિચાર કર્યા વિના ધણાખરા માણસ કરજ કરે છે. એવા માણસને ધણા દુષ્ટ જાણવા. કેટલાએક તો એવા દુષ્ટ હોય છે કે કરજ વાળવાની સુદૃઢ શક્તિ ન હોય તોપણ કરજ કરે છે. કેટલાએક પોતાના બાપદાદાની આખર રાખવાના બાનાથી કરજ કરે છે, પણ ખરું જોઈશું તો તેઓ પોતાના બાપદાદાનું નામ બોલે છે. આપણે પાછું આપવા ન મળે એવું હોય તોપણ પારકાનું નાણું કે માલ લેવો, અથવા તે લીધા કેડે ઝટ પાછો આપવાને મહેનત ન કરવી એ અપ્રમાણિકપણું ને મોટું ગુન્હું છે. એવા દેણદાર ને ચોરમાં ફેર નથી, ને પરમેશ્વર આગળ પણ તે ચોર ગણાયે. વિશ્વાસઘાત ને દગલબાજીના મોટા અપરાધ તેને માથે બેસે છે. લેણદાર એની સાચવટ ને વચન

ઉપર બગેસો રાખી ધીરેછે, તેથી જ્યારે દેવાદાર દેવું આપવાની ના પાડેછે, ત્યારે તે વચન તોડેછે. દેવાદાર જાણતો હોય કે મારાથી નહિ અપાય તો- પણ તે વિશ્વાસ આપી નાણાં કે માલ ઉધાર લે, ને પછી અપાય નહિ, ત્યારે તેણે દેણદારને છેતર્યો ખરો કે નહિ? રસ્તામાં કોઈ આવી તેને લૂંટે તો તે ચોરે હરામનું લેવાનો ગુન્હો કર્યો, પણ છેતર્યો કહેવાય નહિ. પણ પેલા કરજદાર તો તેને લૂંટેછે, ને વિશ્વાસઘાત કરેછે, કેમકે તેનો માલ લેછે, ને લેતી વેળા પાછો આપવાનો વિશ્વાસ આપ્યોછે તે તોડેછે.

દેવું કરવાથી ખીજાં પણ ઘણું માડાં પરિણામ થાયછે, તેમાં સૌથી મોટું એ છે કે દેવું કરનારને જૂઠું બહુ બોલવું પડેછે. સઘળા અવિચારી કે ખેરીકરા કરજદાર ઘણું કરીને જૂઠા હોયછે. જ્યારે તે કાંઈ માલ ઉધાર લેછે, ત્યારે તેનાં નાણાં આપવાને વાયદો કરેછે. એ વાયદો પળાતો નથી. એક વાયદો પૂરો થયો એટલે વળી ખીજો કરેછે. એમ ઘણાક વાયદા કરેછે ને હરવખત જૂઠો પડેછે. દેવાદાર જૂઠું બોલવાથી શરૂ કરેછે, ને અંતકાળ સ્ત્રી જૂઠું બેસેછે. જૂઠું બોલ્યા વિના તેમનું કામ ચાલે નહિ. એ રીતે દેવું કર્યોથી ઘણાંક ખીજાં પાપ કરવાં પડેછે. માટે જેમ દેવું ન થાય તેમ કરવું.

પાઠ ૧૮.

એક પાટવી કુંવર.

ઇંગ્લાંડના એક પાટવી કુંવર વિષે એવું લખેલુંછે કે તે સમજી હોવા છતાં ઘણીજ તામસી પ્રકૃતિનો હતો, અને સ્વછંદી લોકોની સંગતમાંજ રહેતો. એક વખતે તેના એક સોબતીને કોઈ ગુનાહને માટે ત્યાંના વડા ન્યાયાધીશે કાયદા પ્રમાણે સજા ફરમાવી. પેલા પાટવી કુંવરે પોતાના દો-સ્તને માટે ઘણી વગ ચલાવી, પણ તેમાં કાંઈ વળું નહિ ત્યારે કચેરીમાં જઈ તે ન્યાયાધીશના ઉપર હાથ ઊઠાવ્યો. જે એ જગાપર કોઈ ખીજો માણસ હોત તો રાજ અથવા કુંવરથી બહીને મૂંઝે મોઢે ખમી રહેત, પણ આ ન્યાયાધીશે તેમ નહિ કરતાં તરતજ તે કુંવરને પકડાવી બંદીખાને

મોકલ્યો. પોતાની બૂલ તેના સમજવામાં આવવાથી તે હૂકમ તેણે માથે ચઢાવ્યો, કારણ કે તે સમજ્યો કે કાયદાની નજરમાં રાય અને રંક સરખાજ છે.

આ વાત રાજને કાને પડતાંજ તે બોલ્યો કે “હું કેવો ભાગ્યશાળી કે મારા રાજ્યના ધારા બરાબર અમલમાં લાવે એવો મારે ન્યાયાધીશ છે, અને તેને તાબે થાય એવો વળી મારે કુંવર છે”! રાજમાં આવી વર્તણુક કાંઈ થોડી વખાણવા લાયક નથી.

પાઠ ૧૯.

બ્રિટિશ રાજનીતિ.

આપણા દેશ ઉપર અંગ્રેજ લોકો રાજ્ય કરેછે માટે તેમના દેશમાં તેમની રાજનીતિ વિષે આપણે જાણવાની જરૂર છે. રાજ, અમીર, અને રૈયત મળીને કાયદા બાંધેછે ; અને તે કાયદા અમલમાં લાવનાર માત્ર રાજાજ છે. એ ત્રણે મળીને જે સભા થાયછે તેને પાર્લમેન્ટ કહેછે. અને તેજ સભા નવા કાયદા બાંધી રહેછે. ઇંગ્લાંડ, સ્કોટ્લાંડ, અને આયર્લેન્ડના મળીને આખા રાજ્યમાં તો ઘણા અમીર છે, પણ તે સઘળાને એ સભામાં બેસવાનો હક નથી. એમિવાય અમીરની સભામાં કેટલાક ધર્મોપદેશ પણ હોયછે. આમની સભામાં લોકો જેને પસંદ કરેછે તેને બેસવા દેછે. તે સભામાં છસો કરતાં વધારે સભાસદો છે.

જે પરગણાના તથા શહેરના રહેવાશીઓને પોતાની તરફથી પાર્લમેન્ટમાં વકીલ મોકલવાનો હક છે તેઓ પોતાને ગમે તેવા માણસને પસંદ કરી મોકલેછે. એ વકીલો, અમીરો તથા રાજા મળીને દેશના હિતને સારૂ કર વગેરેના નવા ધારા બાંધેછે.

હવે એ કાયદા બજાવવાની સત્તા રાજના હાથમાં છે ; પણ તેમાં કેટલીક શરતો છે તેથી એ સત્તા કેટલેક દરજે નિયમમાં રાખી રાકાયછે. સઘળું રાજનું કામ તેની વતી તેના મંત્રીઓ ચલાવેછે માટે તેનો જીભો તેઓને શિર છે. એ ઉપરથી તે દેશમાં રાજનીતિનો એવો એક નિયમ થઈ ગયોછે કે “રાજા કદી ખાટું કરેજ નહિ.”

પાઠ ૨૦.

ત્રણ ચોર.

એક બ્રાહ્મણ બજારમાંથી બકરો વેચાતો લઈ પોતાના ખભા પર મૂકી ચાલ્યો જતો હતો, તેવામાં તેને ત્રણ ચોર દીડા. તેની જવાની વાટમાં ચોર જુદે જુદે ઢોકાણે આગળથી જઈ ઊભા. પહેલો ચોર જ્યારે બ્રાહ્મણને મળ્યો ત્યારે તેણે કહ્યું “કેમ બાઈ, ક્યાં જાઓછો? ખુશીમાં તો છે? પણ આ શું? આ કૂતરાને ક્યાં લઈ જાઓછો? એને ખાંધે ચઢાવી લઈ જતાં શરમ નથી આવતી?” કૂતરો અપવિત્ર જનવર છે અને તેને અડકવાથી બ્રાહ્મણ અબગાય એવું લોકો માનેછે, એવું ધારીને ચોરે એ પ્રમાણે કહ્યું. પેલા બ્રાહ્મણે જવાબ દીધો કે “આ કૂતરો નથી, પણ બકરો છે.” આગળ ચાલતાં ખીજે ચોર મળ્યો તેણે કહ્યું, “રે બાઈ! આ કૂતરાને ક્યાં લઈ ચાલ્યા? પીઠ ઉપર કૂતરાને લઈ જવો એ બહુ પાપનું કામ છે.” બ્રાહ્મણે મનમાં ગૂંચવાઈ બકરાને નીચે ઉતારી તપાસી જોયો. પણ તે તો બકરોજ છે એમ ખાતરી થઈ તેથી તેને ફરી ઊંચકી આગળ ચાલ્યો. આગળ ચાલતાં થોડે દૂર ત્રીજો ચોર મળ્યો તેણે પણ પેલા ખેના જોવાજ સવાલ કર્યો. એથી ખીજે તેણે બોળપણમાં બકરાને નાંખી દીધા; અને તે કૂતરોજ છે એમ માની તથા પોતાને અબગાયલો ધારી તે નહાવા ગયો. બકરાને લઈ ચોરોએ મારી ખાધો. બ્રાહ્મણની મૂર્ખાઈ અને નબળા મન ઉપર તેઓ હસવા લાગ્યા.

પાઠ ૨૧.

છોડીએને બણાવવા વિષે.

સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવાની ધણી જરૂર છે. દરેક માઆપને ઘરે છે કે તેણે પોતાની દીકરીને સારી નિશાળમાં મોકલવી. કેળવણી લીધાથી અમારી દીકરી નીતિવાન થશે, તથા મોટી થઈ પોતાનાં બાળકોને નીતિવાન કરશે, એવું સમજતાં છતાં જ માઆપો હજી પકડીને પોતાની દીકરીઓને કેળવણી આપવા નિશાળે મોકલતાં નથી, તેઓ વડીલ પ્રમાણે પોતાનો ધર્મ પાળતાં નથી. વળી છોડીઓને નિશાળોમાં મોકલવાથી

ખીજી અનેક લાભ થાયછે. આખો દિવસ ઘરમાં રહ્યાથી કંઈક કંકાસ કરતાં શીખે, તથા અહીં તહીં આથડતી ફરે ; વળી પોતાની માતાને કાયર કરે, ખરાબ છોકરાઓની સંગત કરે તથા પોતાની માને કંઈક કરનાં જોઈ અને ખીજીઓની નિંદા કરતાં આંખળી પોતે તે પ્રમાણે વર્તે. અસિવાય અનેક દુરાચરણ શીખે ; એ બધી ખરાબી નિરાણે ગયાર્થી ધણેક દરજે બંધ પડેછે. રૂડી કેળવણીથી દુરાચરણ ન શીખતાં તમારી ઘીકરીઓ સદાચરણથી વર્તવા શીખે એટલુંજ નહિ, પણ ચાર સારી છોકરીઓની સંગતથી સારાં સારાં ગીતો ગાતાં તથા શાભાયમાન ભરતો ભરતાં શીખે, એ કંઈ થોડો લાભ નથી. એ સિવાય પણ તેઓને કેળવણી આપવાથી અનેક લાભ થાયછે. તેનું વર્ણન થોડી જગ્યામાં થઈ શકે તેમ નથી.

અસલના હિંદુઓમાં સ્ત્રીઓને ભણાવવાનો ચાલ હોતો એવું પુરાણાદિક ગ્રંથોથી તથા જૂની વાર્તાઓની ચોપડીઓથી માલૂમ પડેછે. સ્ત્રીઓને ભણાવવા વિષે શાસ્ત્રમાં બાધ જણતો નથી. સ્ત્રી કેળવણી વગર આ દેશની સ્થિતિ સુધરશે નહિ. સુધરેલા દેશમાં સ્ત્રી કેળવણી ઉપર ઘટનું ધ્યાન આપવામાં આવેછે.

પાઠ ૨૨.

કરવિષે.

દુનિયામાં કેટલાક મૂલકમાં ચોરનો ભો એવો તો હોયછે કે હયિયાર અને વળાવા રાખ્યા વિના રસ્તે જવું મુશ્કેલ પડેછે. મુસાફરો એવું લખેછે કે કેટલેક ઢેકાણે એકુત ખેતરમાં વાવેતર કરવા જાયછે, ત્યારે પોતાની જોડે તરવાર કે ભાલાવાળા સોબતી લઈ જાયછે. જો એમ ન કરેતો જે બી લઈગયો હોય તે હરામ ખોરો લૂંટી લઈજાય એમાં કંઈ ફેર નથી. એવી રીતે ખેતીવાડીનું કામ કરતાં ઘણા ખર્ચ પડેછે, કેમકે જે કામ એક માણસથી થાય તેને સાડ બેની જરૂર પડેછે. એક એકુત થાયછે ને ખીજો સિપાઈ થાયછે. એણે કરીને જે ફળ એક જણને મળે તેમાં બે ભાગીઆ થાયછે. વળી એથી કરીને કોઈને પોતાની માલ મિલકતનો પૂરો ભરેસો રહેતો નથી, કેમકે કોઈ વાર એ લૂંટારાનાં

ટોળે ટોળાં આવીને ચોકીદારોને પણ મારેછે, અને મહેનત કરીને જે માલ ઊગાવેલા હોયછે તે લૂંટી જાયછે. માટે એવા મૂલકમાં ખેતી થોડીજ થાયછે; ઘણી જમીન ઊંજડ પડી રહેછે; વસ્તી પણ થોડી, અને લોક બહુ કુંઘાળ હોયછે. માલ મિલકતનું સંરક્ષણ નહિ તેથી એવી દશા થાયછે.

જે દેશમાં જંગલી માણસ વસેછે, તે બધા દેશમાં એવુંજ હોયછે. ત્યાં હરેક આદમીને પોતાનું રક્ષણ કરવાને માટે ઘણો વખત ખોવા ને મહેનત કરવી પડેછે, તથા તેને શીકર પણ બહુ રહેછે. જેની સામું લડીરાકાય તેની જોડે લડવા સાર પોતાના બચાવને માટે હથિયારખનાવવાં પડેછે તેમાં, અથવા જેની સામું ન થવાય તેનાથી સંતાઈ જવાની જગા શોધવામાં આદમીઓનો બહુ વખત જાયછે.

જ્યાં સરકારનો અમલ પૂરો જામેલોછે, અને એ વાતપર ઘણી તપાસ રહેછે, ત્યાં એમાંનું કંઈ હેતું નથી; એ સંઘળી પીડા ટળી જાયછે. સરકારનું કામ રક્ષણ કરવાનું છે, એટલે કપટ ને જૂલમથી લોકના જનમાલને નુકશાન ન થવા દેવું. એટલા સાર સરકાર લશ્કર રાખેછે તે પરદેશી દુશ્મનો અને લૂંટારાનાં ટોળાંને મૂલકમાં પેસવા દેતાં નથી. વળી ગુનેગારોને પકડી કાઢવાને સાર સિપાઈઓ અને ખીજા કામદારોને રાખેછે; ઇનસાફ કરવાને સાર ન્યાયાધીશો અને અદાલતો રાખવામાં આવેછે; અપરાધીઓને કેદ કરવાને તુરંગ બાંધેછે; કહેવાનો સારાંશ કે જીવી કરીને લોક સલાહસંપમાં રહે, અને તેમનો બચાવ થાય એવા તમામ ઉપાય સરકાર કામ લગાડેછે.

લશ્કરનો, કામદારોનો, અને જે જે કંઈ સરકાર રાખેછે, તે બધાનો ખર્ચ લોક આપેછે. એ લોકનાં ફાયદાને સાર છે; માટે લોકને લાજમ છે કે એ ખર્ચ સઘળો આપવો. આ કારણ માટે સર્વ લોક પાસેથી કર લેવામાં આવેછે. લોક પોતીકા રક્ષણને માટેજ એ કર આપેછે. જેમ જંગલી મૂલકમાં જ્યાં ચોરના બચને લીધે ખુટ પગાર આપીને હથિયારવાળાં માણસને પોતાના રક્ષણને માટે રાખેછે, તેમજ એવા રાજ્યમાં લોક પોતાની સરકારના ખર્ચને માટે કર આપેછે. માટે કર તે પેલા સિપાઈનો પગાર સમજવો.

પાઠ ૨૩.

કર આપવા વિષે.

ઘણા જણ એમ સમજેછે કે કર આપીએ છીએ તે ખીજા ખર્ચ કરતાં ઘણીજ જીવી જાતનો છે. કરના બદલામાં શું પાછું મળેછે તે તેઓ જાણતા નથી, અથવા જાણતા હોય તો કદાપિ વીસરી જાયછે. પણ ખરેખર જોતાં એ પણ પૈસા આપીને માલ ખરીદ કર્યા ખરોખર છે. જેમ નેસ્તીને ત્યાં નાણું આપીને ઘડું કે બાજરી લઈએ છીએ, જેમ કાપડી આને ત્યાંથી લૂગડું વેચાતું લઈએ છીએ, તેમ આપણે સરકારને કર આપીને આપણું સંરક્ષણ વેચાતું લઈએ છીએ. એ આપીએ છીએ તેથી લૂંટાવાનો, ડગાવાનો, કે માર્યા જવાનો આપણને ભા નથી. જો એમ નહોત, તો ખાવાને અન્ન ને પહેરવાને લૂગડાં મેળવવાને હાલ આપણને જેટલો વખત લાગેછે તેનો અર્ધો, આપણે લૂંટાઈએ નહિ માટે સંભાળ કરવામાં જાત; અને અર્ધો માત્ર રહેત તેટલામાં ખાવાનું ને ઓઢવાનું મેળવવું પડત. કદાપિ એમ ન કરત તો પોતીકી સંભાળ કરવા સાફ ખીજો આદમી રાખવો પડત ને તેને નાણું આપવું પડત. એ ખર્ચ કર આપવા કરતાં પણ વધારે થાત, અને તેવું છતાં પણ જોઈએ તેવું રક્ષણ થઈ શકત નહિ.

એ ઉપરથી તમારા સમજ્યામાં તો આપણું હથે કે સરકારને જે કર આપીએ છીએ તે આપણા સંરક્ષણનું ભાડું છે. જેમ આપણે જોઈતી ચીજને સાફ નાણું આપીએ છીએ, તેમ એને સાફ પણ આપીએ છીએ, પણ એ ખેમાં ફેર માત્ર એટલોજ છે કે ખીજો ખર્ચ તે માણસ પોતાની મરજી મુજબ કરેછે, અને આ તો તેને જરૂર કરવો પડેછે. એ આપ્યા વગર તો ચાલેજ નહિ. જો તમારી નજરમાં આવે તો તમે છાપેલી ચોપડી વેચાતી જો, તમારી ખુશી નહોય તો ઘેર તમારે હાથે ઉતારી જો, પણ સરકારના કર વિષે એમ કદી થાય નહિ. તમારાથી એમ ન કહેવાય કે હું કર શું કરવા આપું? હું મારી જાતનું, અને મારા માલનું રક્ષણ મારી મેળે કરીશ; મારે કંઈ સરકારને આપવાની જરૂર નથી. એવું જો કોઈ કહે તો તેને જવાબ એટલોજ મળશે કે ત્યારે તમે કોઈ

ગિજડ મૂલકમાં જઈને વસો. જ્યાંલગી તમે અમારા દેરામાં રહેશો ત્યાં-
લગી લશ્કર જેમ સૌની સંભાળ લેછે તેમ તમારી પણ લેશે ; કાયદાથી
અને ધનસાક્ષારોથી જેમ સૌ લોકનું રક્ષણ થાયછે તેમ તમારું પણ થશે.
તેટલા માટે તમારી મરજી હોય કે ન હોય તોપણ સરકાર સૌ ભેગો
તમારો પણ અચ્ચાવ કરેછે, માટે તમારે કર આપ્યા વિના છૂટકો નથી.
તમારે હિસ્સે જે અંધ બાબતનો અર્થ આવશે તે આપવાજ પડશે.

અંધ કોઈ પણ રીતે ગેરવાજબી નહિ કહેવાય કે સરકારના આશરો
તળે જ્યાંલગી હરેક કોઈ રહે ત્યાં લગણુ તેને તાબે રહેવું અને કર આ-
પવો. ઘણા લોક અંધ ધારેછે કે કર ન આપવો, અથવા કર વસૂલ
કરનારા કારભારીને ઠગવા અંધ ઝોટી અપડારીનું કામ છે, પણ અંધ
કોઈ કાળે સમજવું નહિ. જે કોઈ અંધ કરે તે ચિત્તારવા જોગ છે. અંધ
લોક બહુજ ઝોટું કરેછે. સરકારના અમલ નીચે રહીને જનમાલની
સલામતી ભોગવવી, જે અંધ વિના બધી રીતનાં કાયદા લેવા, અને પછી
તેને વાસ્તે સરકારને અર્થ થાય તેમાં અપણો હિસ્સો ન આપવો, અંધ
ઘણી લુચ્ચાઈનું કામ છે. અંધની પૂરી સમજ પડવા સારે એક દાખલો
લખ્યો. જાણે કેટલાક ગામવાળાએ મળીને એક તળાવ બંધાવ્યું અને
તેમાંથી પોત પોતાના એતરમાં તે સૌ પાણી લેછે. એમાંના કેટલાક જણ
પોતાને હિસ્સે અર્થ આવે તે કરતાં એાછું આપે તો બધો હિસાબ બરા-
બર ચૂકવી આપવાને ખીજાએ વધારે આપવું પડે, એ કેવું ગેરવાજબી
છે ! એ જેવું ગેરવાજબી છે તેવીજ કર આપવામાં ઠગાઈ કરવી પણ છે.
ઠગ લોક દગો કરે, તો તેથી બહા માણસોને વધારે આપવું પડે. એ
ઘણું ગેરવાજબી છે. માટે કર આપવામાં કદી હરકત કરવી નહિ તથા
જૂઠાણ ચલાવવું નહિ.

પાઠ ૨૪.

શિયાળ ને બકરો.

એક શિયાળ ને બકરો આલ્યા જતા હતા. તે દહાડે તાપ બહુ પડતો
હતો તેથી એઉ તરશ્યા થયા. પાણીની શોધ કરતા હતા, એટલે તેમણે

એક આઈદીઠી ; તેમાં પાણી હતું તે જોઈને બંને જણે માંહે બુરકો માર્યો, ને પાણી પીને તરસા મગાડી, પણ હવે કેમ બહાર નીકળવું તેનો મોટો વિચાર થયો. તેમણે ઘણી જુકિત કરી, પણ કાંઈ લાગ ફાવે નહિ. છેલ્લે તે લુસ્સા શિયાળે કહ્યું કે આપણે નીકળવાનો એક ઉપાય છે, તે એ કે તું તારા પાછલા પગ ઉપર ઊભો રહે, ને આગલા પગ આઈના કુરાડા સાથે ટેકાવે, તો હું તારાં શીંગડાં ઉપર ચડીને બહાર નીકળી જાઉં. હું ઉપર ગયો એટલે તારાં શીંગડાં ઝાલી ઊંચકી લેતાં મને કાંઈ વાર નથી. તે ભોળે બકરે તે વાત ખરી માની, પણ એટલો વિચાર ન કર્યો કે શિયાળમાં મને ખેંચી કાઢવાને જોર નથી. પછી તે તે પ્રમાણે ઊભો રહ્યો, ને શિયાળ તેનાં શીંગડાંપર ચડીને ફૂદકો મારી બહાર નીકળી ગયો. વળતી બકરો બોલ્યો કે મને ખેંચી લે, ત્યારે શિયાળે ઉત્તર દીવો કે મૂર્ખા, તારાં આંટલાં વરસ પાણીમાં ગયાં ! જો, તારી દાઢી વધીછે તેટલી અકલ વધી હોત તો તને વિચાર આવતજ કે તને કાઢતાં ઘણુંજ કડણુ પડે, મોટે તારો જીવ ઉગારવાને મારો જીવ જોખમમાં નહિ નાંખું, તોપણ, જો તું જીવતો રહ્યો તો મારી આંટલી શીખામણુ પ્રમાણે ચાલજે કે કોઈ ખાડા-માંથી બહાર કેમ નીકળાશે તેનો વિચાર કરીને માંહે ફૂદકો મારવો. એ શીખામણુ ત્યાં એક ગાય બેડી બેડી સઘળું જોતી હતી તેણે સાંભળી ત્યારે તે બોલી કે, લુસ્સા ને આપમતલબી શિયાળના જોવી મારી બુદ્ધિ નહિ થાઓ ; ગમે તો ભોળા ને મૂર્ખ બકરા જોવી બુદ્ધિ થાઓ, કેમકે લોક મને લુસ્સી લેખે તે કરતાં મૂર્ખ લેખે તો ફીકર નહિ.

પાઠ ૨૫.

આ દેશની વિધવાઓ.

આ દેશમાં બાપડી વિધવાઓપર જે વિપત્તિ પડેછે તેથી દયાળુ લોકને તેમનાપર બહુ દયા આવેછે. આગલા જમાનામાં તો તેઓ પોતાના વરનાં મુડાં જોડે બળી મરતી. સને ૧૮૧૭ માં એકલા બંગાળામાંજ સાતસો વિધવાઓ બળી મુર્ધ. વરસો વરસ આપ્પા હિંદુસ્તાનમાં કેટલાં ખૂન એ રીતે થતાં હતાં તેનો અડસટ્ટો વાંચનારના મનમાં એ ઉપરથી

કાંઈક આવશે. એ ખૂનને સતી થવું કહેતા. લોર્ડ વિલિયમ બેન્ટક સાહેબ નામે એક દયાળુ ગવર્નર જનરલ એ ખૂનની ચાલ બંધ કરી.

વિધવાઓ જીવતી બળી મરે એની સરકારે મના કરી, તોપણ એ બિચારી અબજાઓ ઉપર ઘણો જૂલમ રહ્યો છે.

આપડી ત્રણ, પાંચ, કે સાત વરસની છોડીને તેનો આપ ઘણી વાર ત્રાસ, પચાસ, કે સિત્તેર વરસના વરને પરણાવે છે. જે દહાડે પરણે તે દહાડે વરની ઝાંખી કરે, બીજીવાર તેનું મોં બેવાનો કદાપિ વારો પણ નહિ આવ્યો હોય, ને તે આપને ઘેર કાલું કાલું બોલીને રમતી હોય એટલામાં જે એનો વર કહેવાતો હોય તે ગુજરી જાય. તેના માતની ખબર આવે તે દહાડે તે આપડી રાંડે છે, ને આપના ભવ સ્થવી રાંડીરાંડ રહે છે. સારાં લૂગડાં, ઘરેણાં, તથા કેટલાંએક વરસ સ્થવી સાઈં સાઈં ખાવું પીવું એ સૌ તેની પાસે વરજાવે છે. ઘણાક તો તે આપડીનો સુંદર ચોટલા ઉતરાવી નાંખે છે. એ બિચારીના દુઃખનો પારજ નથી. તેનું મોં બેવું કોઈને ગમતું નથી. તે રસ્તામાં મળે તો અપશુકન થાય છે. શુભ દામ થતું હોય ત્યાં તેને રહેવા દેતા નથી. કેટલીએક નાતોમાં યોડાં વરસ સ્થવી તેને લોટ ફકાવે, એકવાર જમાડે, બોંયપર સ્વાડે, ને અંધારામાં રાખે, એવી એવી આપદા પાડે છે. એ વિના બીજાં પણ દુઃખ તેનાપર પડે છે. યુરોપ દેશમાં રાંડીરાંડ ઉપર સૌ લોક દયા કરે છે, ને તે જેમ સુખી થાય તેમ કરે છે. અહીં તો રાંડ એ માઠી ગાળ છે. કેટલીક નાતોમાં તેને લીધે તેનાં માઆપ, માશી, માઠી બેન, વગેરે સૌને જમવા જવું તજવું પડે છે. જુદી જુદી નાતોમાં ને જુદા જુદા પ્રાંતોમાં વિધવાને વગર કારણે પીડવાની જુદી જુદી રીતો છે. જીવાડવું ને મારવું તો પરમેશ્વરને હાથ છે. એનો વર મરી ગયો તેમાં એ આપડી શું કરે? વહુ મરી જાય છે ત્યારે તેના વરને તો કોઈએ કંઈ દુઃખ દેતું નથી; તે તો બીજી પરણે છે, ત્યારે એણે આપડીએ શાં પાપ કર્યો? વિધવાએને ફરીથી પરણવા દેવાનાં બીજાં ઘણાં મજબૂત કારણો છે તે પુનર્વિવાહ નિયંધ વાંચેલી જણાશે.

વિધવાનાં દુઃખ આશાં કરવાને સરકારે દયા આણી સને ૧૮૫૬ માં એક નવો કાયદો કરી તેમને પુનર્વિવાહ કીધા છતાં વારસા વગેરેનો હક્ક કાયમ રાખ્યો છે. પહેલીવાર પરણેલીને તથા તેનાં છોકરાંને વારસા વગેરે-

નો હક્ક છે તેટલોજ હક્ક રાંડયા પછી જે ઐરી ફરીથી પરણુ તેને અં કાયદા-થી મળેછે. બંગાળના કેટલાક સારા સારા બ્રાહ્મણે અંને શેઠીઆ અંને પોતાની રાંડી છોડી અંને ધમધોકારે પરણાવેછે.

નાની છોડી અંને પરણાવવાનો, તથા ઇશ્વરની ઇચ્છા અંને સ્ત્રીઆ રાંડી ત્યારે તેમને દુઃખ દેવાનો, તથા ફરીથી પરણવા ન દેવાનો આલ બીજી કોઈ સુધરેલી પ્રજામાં નથી. આ દેશમાં એ આલ હોવાથી બહુ લોકને નકારું દુઃખ ભોગવવું પડેછે, ને બહુ પાપ થાયછે. માટે દીલ કર્યા વિના અંને આલ રદ કરવા જોઈએ.

પાઠ ૨૬.

દાકતર ચકરબતી.

આ પ્રખ્યાત માણસ સન ૧૮૨૭ માં બંગાળ દેશના ઢાકા જિલ્લાના એક ગામમાં અવતર્યો હતો. એનાં માબાપ છેક નિર્ધન હતાં. તે બ્રાહ્મણ હતાં, તેઓ અંને છ વરસનો મેલી મરાણુ પામ્યાં. એના ગામમાં એક નિરાળ હતી, ત્યાં તે સંસ્કૃત, ફારસી, ને બંગાળી એ ત્રણ ભાષા શીખ્યો. તે વરસનો થયો ત્યાંસુધી તેણે સાહેબ લોકનું મોં જોયું નહોતું, ને ઇંગ્રેજી ભાષાનું નામ પણ સાંભળ્યું નહોતું. એક ઇંગ્રેજ અમલદાર તેના પરગણામાં આવ્યો તેની કચેરી ચકરબતી જોવા ગયો. તે સાહેબની બોલી સાંભળી તેને તે શીખવાનું બહુ મન થયું. એના ગામથી સાઠ મૈલ પર એક શહેરમાં ઇંગ્રેજી નિરાળ હતી, ત્યાં તે તરત જવા નીકળ્યો. તે વેળા એની આંધે પહેરવાનાં લૂગડાંની એક તાની ગાંસડી હતી. આવેને થોડા પૌઆવિના બીજું તેની પાસે કાંઈ નહોતું. શહેરમાં પહોંચ્યો ત્યારે તેની પાસે આવવાનું કાંઈ રહ્યું નહોતું, ને શહેરમાં કોઈ જોડે આળ-આણુ પણ નહોતું. અંગ્રેજી નિરાળનો માસ્તર દેશી હતો તેને ત્યાં જઈને કહ્યું કે જો તમે મને અંગ્રેજી ભણાવો તો હું તમારે ત્યાં મફત રાંધવા રહું. મારતરે તેમ રાખવાની હા કહી. એ રીતે અંગ્રેજી ભણવા માંડ્યા પછી તેને મંદવાડ વગેરે કેટલીક અડચણ પડી, પણ તેથી તે હિમ્મત હાર્યો નહિ, ને પોતાની ઉમેદ પાર પાડી. સને ૧૮૪૩ માં આલેક્ઝાન્ડર સાહેબ

નામે એક ગૃહસ્થે તેને કલકત્તાની વૈદ્યક શાળામાં ભણવાનો અર્થ આપવા કહ્યું, તે ઉપરથી ચક્રવર્તીએ તે શાળામાં દાખલ થવાની પરીક્ષા આપી, પરંતુ નાપસંદ પડ્યો. બીજે વર્ષે પાછી પરીક્ષા આપી, ત્યારે પસંદ પડ્યો. એ વરસમાં તેણે હિંદુ ધર્મ છોડી દીધો. અંજન વરસમાં એટલે સને ૧૮૪૪ માં એ શાળામાં એવી અબર આવી કે જેને વૈદ્યક-શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા ઇંગ્લાંડ જવાની ખુશી હશે તેને મોકલવામાં આવશે. ચક્રવર્તી જવાને તૈયાર થયો. એનાં સગાં વહાલાંએ બહુએ સમજાવ્યું કે તું ન જ, પણ તેણે માન્યું નહિ. તેમણે જેર જૂલમ પણ કરવા માંડ્યો, પણ તે કશાને તેણે પતકર્યું નહિ. નાત, જાત, વેગરે આઠને પણ ઇંગ્લાંડ જવાની તેણે છાંતી ચલાવી. સન ૧૮૪૫ માં ત્યાં પહોંચ્યો. એ વરસના એપ્રિલ મહિનામાં તે ત્યાંની એક પાઠશાળામાં દાખલ થયો. ત્યાં તેને સોનાનો એક ચાંદ તથા માનપત્ર મળ્યાં. સને ૧૮૪૭ માં તેણે છથોક ખ્રિસ્તિ ધર્મ પાળવા માંડ્યો. ૧૮૪૮ માં તે સર્જન, ને ૧૮૪૯ માં દાકતર થયો. સને ૧૮૫૦ માં તે સ્વદેશ આવ્યો. આવતાંવારને તેને સરકારે દાકતરની નોકરી આપી. એ નોકરીમાં તે થોડાં વરસમાં ઊંચે દરજે ચડ્યો, ને તેને ભારે પગાર મળ્યો.

દાકતર ચક્રવર્તીના ચરિત્ર ઉપરથી જાણાયછે કે હરકોઈ ગમે એવા ગરીબ હોય તોપણ તે હિંમતથી પાર પડેછે.

પાઠ ૨૭.

પૃથ્વી.

જે ઉપર આપણે રહીએ છીએ તે પૃથ્વી છે. એ ઉપર આપણી નજર પહોંચે ત્યાં લગણુ જોયાથી ચપટી હોય એવું લાગેછે, પણ એવી કાંઈ નથી. એ તો ગોળ દડા જેવી છે. એને કાંઈ આધાર એટલે ટેકા નથી; ગગનમાં સૂરજ ચંદ્રની પેઠે અંધર રહેલીછે. એ માટી છે ખરી તોએ ઝડપથી ચાલનારું વહાણ ત્રણ ચાર મહિનામાં એની પ્રદક્ષિણા ફરી વળેછે. લોકો સમજેછે કે એ હાલ્યા આલ્યા વિના સ્થિર રહેતીછે, પણ એમ નથી. ગાડાનાં પૈડાંની પેઠે એ સદા ફરતીજ રહેછે. એનો એક

ફેરો ચોવીસ કલાક કે સાઠ ઘડીમાં પૂરો થાયછે, અને એના ફરવાથી રાત ને દહાડો થાયછે. પૃથ્વીનું જે પાસું સૂરજ ભણી હોયછે ત્યાં અજવાળું રહેછે; ને જેટલીવાર અજવાળું રહેછે, તેટલીવારને દહાડો કહેછે. પણ જે પાસું સૂરજ ભણી નથી હોતું, ત્યાં અંધારું રહેછે, ને જેટલા વખત મૂઘી અંધારું રહેછે તેટલાને રાત કહેછે. જ્યારે આપણે અહિંયા દહાડો હોય, ને સૌ પોત પોતાનો ધંધો કરતા હોય તે વખત આપણી નીચેના પૃથ્વીના ખીજ પાસામાંના લોકને ત્યાં અંધારું ને રાત હોયછે, ને તે લોક ઊંઘતા હોયછે. પૃથ્વી સૂરજની આસપાસ એક વર્ષમાં ફરી વળેછે.

પાઠ ૨૮.

ચામડી.

ચામડીમાં ત્રણ પડ છે; ઉપલું, વચ્ચલું, અને નીચલું. ઉપલું પડ માત્ર માંહેના પડનું તથા તેની સ્પર્શ શક્તિનું રક્ષણ કરવા માટે છે, પણ તેમાં કાંઈ સ્પર્શનો ગુણ નથી. આપણા લોક ફેલો ઊઠાડવાને યોરનું દૂધ, લસણ વગેરે મારેછે, જેને ઇંગ્રેજીમાં ડિસ્ટર કહેછે, તેથી ઉપલું પડ ઊપ-સેછે, અને પ્રત્યક્ષ દેખાયછે. ચામડીને ઘસારો પડેછે તેથી એ પડ કઠણ થઈ જાયછે, તેને આંટણ કે ચામડાં કહેછે. મજૂર વગેરેના હાથમાં એવાં ચામડાં પડેલાં ઘણી વખત જોવામાં આવેછે અને ઘણુંજ દરદ કે રોગ થાય તો એ પડનાં ભીંગડાં થઈને ખરી પડેછે. કેટલાંક જનાવરને તો તે વખતે વખતે ખરી પડેછે. તેમાં સાપની કાંચળી ઊતરેછે તે તો ઘણાખરા લોક જાણેછે.

ઉપલા પડની ચામડીનો રંગ જુદા જુદા દેશના લોકમાં જુદો જુદો નથી. ઇંગ્રેજ લોકની અને સીંઘીની ચામડીનું ઉપલું પડ તો ઘણું કઠીને એકજ રંગનું હોયછે. પણ વચ્ચલા પડના રંગમાં ફેર હોયછે, તેથી કાળી કે ગોરી ચામડી થાયછે. એ વચ્ચલું પડ ઘણું નરમ ને જળી જેવું હોયછે. સીંઘીની એ ચામડી ઘણી કાળી છે. અને એને છૂટી પાણીમાં નાંખે તો તેનો રંગ પાણીમાં ઊતરી જાયછે. નીચલા પડનો રંગ કાળાં ને ગોરાં સઘળાં માણસમાં એકજ તરેહનો હોયછે.

અમે ત્રીજા પડમાં સ્પર્શનો ગુણ છે. આપણી આંગળીઓનાં ટેરવાંપર ચામડી ફૂલેલી છે ત્યાં ધણો સ્પર્શ લાગેછે. અમે સ્પર્શદ્વિને જ્ઞાનતંતુ હોયછે. તમે શીખી ગયાછો કે તે ઝીણા તાંતણા જેવા હોયછે, અને તેને મગજ સાથે સંબંધ છે. અમે જ્ઞાનતંતુ આંગળીનાં ટેરવાંપર ધણું છે, અને તેજ કારણને લીધે ત્યાં જરા સ્પર્શ લાગે તો મગજને તરત જણાયછે. હાથી, ભૂંડ, ગેંડા, વગેરે કેટલાંક જનાવરને ઉપલા પડની ચામડી ઘણીજ કઠણ થાયછે. જે આકારમાં ઊડેછે તેની ચામડીનું અમે પડ ભૂખઈ અને રીંગડા જેવું કઠણ હોયછે; અને માછલાની ઉપલી ચામડી ચીકટ હોયછે, તેથી પાણીની અસર તેને લાગતી નથી. ધણાંખરાં જનાવરની ચામડી શરીરે લપેટાએલી હોયછે, પણ દેડકાં વગેરેની શરીરને થોડે ઠેકાણેજ વળગેલી હોયછે, બાકીની જૂલતી રહેછે, અને માંદે કોથળી જેવી પોતી જગા રહેછે.

પાઠ ૨૯.

છોકરાંને ઘરેણું ધાલવાવિષે.

છોકરાંને ઘરેણું પહેરાવવાને માઆપ આતુરતા રાખેછે, પણ એથી તેઓ હાથે કરીને અને જાણીજોઈને પોતાનાં છોકરાંનાં પ્રાણ જોખમમાં નાંખેછે. પોતાના બાળકને જીવના જોખમમાં મૂકવું એ કહ્યું જાતનું વહાલ હશે? પોતાની જૂઠી આબરૂને માટે માઆપ એ મૂર્ખાઈનું કામ કરેછે. થોડી વારની શોભા પોતાના બાળકના જીવ કરતાં વધારે સારી ગણવી એ મૂર્ખાઈ નહિ તો શું? ઘરેણુંથી નીપજતાં ભયંકર ખૂન જ્યારે તેઓ સાંભળેછે ત્યારે પોતાની મૂર્ખાઈ ઉપર થોડીવાર વિચાર કરી દુરાવ કરેછે કે હવે આપણું બાળકને ઘરેણું પહેરાવીશું નહિ; અને પહેરાવવાં તો ઘડીબર રેઠાં મૂકીશું નહિ; પણ થોડા દહાડા ગયા એટલે તેઓ જૂની જાયછે. અને જેમ જેમ પેલા ખૂનની વાત જૂની થતી જાયછે તેમ તેમ ઘરેણું ધાલવાની ધારતી પણ ઓછી થતી જાયછે. અને તેવામાં વળી પાછું એકાદું ખૂન ઘરેણું સારૂ થયું કે આખું ઊઘડેછે.

પ્રિય દેશીઓ ! જો તમે તમારાં છોકરાંનું બહું આહો તો તેમનાં શરીર શાણગારવાની ખટપટમાં પડવાને બદલે તેઓનું કોમળ અને નાજુક મન શાણગારવાની તજવીજમાં રહે. જો તમે તમારાં બાળકોનું મન શાણગારવાની મહેનત કરશો તો સર્વે સારાં માણસો તથા ઈશ્વર તમારા ઉપર અને તમારાં છોકરાં ઉપર રાજી રહેશે. બહારથી છોકરાંને ધનપાળશા બનાવશે અને તેમનું મન સુધારશે નહિ તો તમે ધિક્કારવા જોગ ગણાશો. જે કુળ દેખાઈતું રૂઠું અને શામાયમાન હોય પણ આધે કડવું ઝેર જેવું લાગે તે કુળને કોણ ચલાશે ? નાટો તમારે એવો વિચાર ન રાખવો કે તમારાં છોકરાં ઘરેણાં પહેરશે તો તેને સૌ ચલાશે. બમરો ખૂબસુરત છે, પણ તેને કાંઈ ચલાવું નથી. મધમાખી ખૂબસુરત નથી તોપણ સર્વ તેને ચાહે છે.

આપણા દેશીઓ પોતાનાં બાળકના શરીર ઉપર ઘણી વખતે હજારો રૂપિયાનું ઝરીઆન પહેરાવે છે, પણ શરીરે સાવ નાગાં રાખે છે. જો વસ્ત્ર પહેરાવે છે તો મેલાં ગંદાં. ટોપી ફેરવીને જોઈ લેાય તો મેલથી ભરેલી. તેમાંથી એવી દુર્ગંધ નીકળે કે સ્વચ્છ માણસને દૂરથી કંટાળે છૂટે. એવાં મેલાં અને ગંદાં કપડાંથી તેઓનાં શરીરમાં રોગ થાય છે. માઠી અકસોસની વાત છે કે જે વસ્તુથી પોતાનાં બચ્ચાંનો જીવ જોખમમાં રહે તેવી જોખમ ભરેલી વસ્તુ પહેરાવવી, અને દર મહીને બે આના પાવડું ધોખીને વધારે આખીને સારાં અને સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરાવવાં નહિ ! આપણા દેશીઓમાં સુધડતાની માઠી ખામી છે. અમે સર્વ માખાપોને વિનંતિ કરી કહીએ છીએ કે તમારાં બાળકોનું સાફ ચાહીને તેઓનાં અંગ ઉપર જોખમ રાખીને તેઓના જીવને જોખમમાં નાંખશો મા.

પાઠ ૩૦.

રંગ.

સ્વાભાવિક અને હસ્તકૃત વસ્તુઓના અનેક તરેહના રંગ હોય છે, પણ જોડલા રંગ આપણા જોવામાં આવે છે તેટલા બધા ત્રણ રંગના બનેલા છે. એ ત્રણને મૂળ રંગ કહે છે ; રાતો, પીળો, અને વાદળી એ ત્રણ મૂળ

રંગ છે. લાલીનો રંગ તે લાલ કે રાતો ; કેથરમાંથી રંગ નીકળેછે તે પીળો ; આકારાનો રંગ તે વાદળી. એ મૂળ રંગોને એકઠા કરીએ છીએ ત્યારે ખીજા રંગ થાયછે, ખાટો એ ત્રણ મૂળ રંગ સિવાય ખીજા બધા મિશ્ર રંગ કહેવાયછે. વાદળી ને પીળો મળીને લીલા રંગ થાયછે. એ આપણી આંખને બહુ ગમેછે, ને આપણે તેને ઘણી વાર જોઈએ, તોપણ અણગમો થાય નહિ ; એ કારણથી ખીજા રંગના કરતાં આ રંગની સ્વાભાવિક વસ્તુઓ વધારે છે. લાલ તથા પીળો મળીને નારંગીઓ રંગ થાયછે. વાદળી ને રાતો મળીને ભાગો જંબુઓ થાયછે. એમાં વાદળી વધારે નાંખીએ તો જંબુઓ થાયછે. ચોમાસામાં સૂરજનાં કિરણ, આકાશમાં વરસાદનાં ઝીણાં ટીપાંમાં થઈને આપણી મેર આવેછે, ત્યારે મેઘધનુષ્ય થાયછે. એ મેઘધનુષ્યમાં ત્રણ મૂળ રંગ ને ચાર મિશ્ર રંગ છે, તેમાં પહેલો રાતો, પછી નારંગીઓ, પછી પીળો, લીલો, વાદળી, ભાગો જંબુઓ, અને જંબુઓ, એ અનુક્રમે હોયછે.

જગત્માં બધી વસ્તુઓમાં પ્રભુએ રંગો એવા વહેંચ્યાછે કે તે જોવાથી આપણને આનંદ ઊપજેછે. આકાશ, ખેતર, ઝાડ, ફૂલમાં તથા જનાવરોને ડિલે એવા સુંદર રંગ કર્યાછે કે તે જોઈ જોઈને આપણે ખુશ થઈએ છીએ. બધી વસ્તુનો રંગ કાળો ને ઘોળો કર્યો હોત તો તેને આપણે જોઈ શકત અરા, પણ તેથી સઘળું ઉદાસ દેખાત. અનેક તરેહના રંગોને લીધેજ જગત્ આપણને રમણિક લાગેછે, પણ જો અજવાળું ન હોત, તો એકે રંગ થાત નહિ ; માણસ અંધારામાં ભટકીને અથડાઈ મરત. અજવાળું હોત ને આપણને આંખ ન હોત, તો અજવાળું ને રંગ સઘળું આપણને નકામું થાત, ને પૃથ્વી ઊજડ વેરાન જેવી જણાત. અજવાળું અને આંખ સરળવનારની બેહદ ચતુરાઈની સીમા છે.

પાઠ ૩૧.

જન્મખેડ.—ભાગ ૧.

આપણે મોટાં મોટાં સુખ ઘણા દિવસલગી ભોગવીએ છીએ તેથી તે એવાં તો સાધારણ થઈ જાયછે કે જ્યાંજ્યાં તે વિનાના આપણે થઈએ

ત્યાં મૂંઝી તેની ખરી કીમત આપણી નજરમાં આવતી નથી. આપણે નિર્મળ વા રોજ ઘાસ લેવાને મળેછે. માટે તેની ખરી કીમત આપણા જાણવામાં આવતી નથી, પણ જે સાહેબ લોકોને કલકત્તાની અંધારી ફાટડીમાં ગોંધ્યા હતા તેમાંથી કોઈ ઊગરેલાને પૂછીએ કે ભાઈ શું થયું? તો તેજ કહી શકશે, કેમકે તે અનુભવથી જાણેછે કે સ્વચ્છ ને યુક્તાવાયુ વગર કેવા હાલ પડેછે. તેમજ પાણી વિના કેવું કષ્ટ વેદવું પડેછે તે અલીશિંગ અને તેના સોખતીઓ જેવા જેઓ ઊજડ રેતીનાં મેદાનોમાં ફરેલાછે તે ઝોજા જાણેછે. એવે ડોકાણે પાણીનું એક ટીપું તેમને મળતું, ત્યારે તે કેવા આતુર થઈને લેતા !

એજ પ્રમાણે પોતાના સઘળા અવયવ સલામત છે તેને વાસ્તે પરમેશ્વરનો પાડ થોડાજ લોક ખરા દિલથી માનતા હશે ; પણ જ્યારે તે ખીજને જુએછે કે તેમનાં કેટલાંક અંગ નથી, ત્યારેજ તેમનાં મનમાં તેની ખરી અગત્ય ઊતરેછે. ઘણાને કેટલીક જન્મની ખોડ હોયછે, તે જોઈને આપણે તેની દયા આણવી જોઈએ. જેમણે આંધળાં, બહેરાં અને મૂંગાં માણસોનાં દુઃખ નજરે દીઠાં હશે તેમનાં મનમાં નિશ્ચય એવું આવશે કે આંખ, કાન, ને મોં સલામત હોવાથી કેટલું સુખ છે ! વળી એન પણ તેમને લાગશે કે આપણે એ સઘળાં અંગ પૂરાં પાધરાં છે, તો તેનો શો ઉપયોગ કર્યો ? તેનો ખરો ઉપયોગ કર્યો છે કે ખોટો, એ વિષે જો હમણા તે વિચાર નહિ કરે તો પછી પોતાના ઉત્પન્ન કરનારને શા જવાબ દેશે ?

આદમીને એવી એવી ખોડ હોયછે તેથી જે પીડા તે ભોગવેછે તે જોઈને આપણને દુઃખ ઊપજ્યા વિના રહેતું નથી, પણ તેની હાલત સુધારવાને બલા ને બુદ્ધિમાન પુરૂષો ઉપાય કરેછે તે સાંભળીને આપણે રાજ થવું.

અંધાંખા વિષે—આંધળા માણસ આંખે કંઈ દેખી શકતા નથી, માટે તેમની ખીજ ઇંદ્રિયો વધારે કૌવતવાળી થાયછે એમાં કાંઈ શક નથી. ખીજ દેખતા આદમી કરતાં તેમની સાંભળવાની, વાસ પારખવાની, અને લાગવાની ઇંદ્રિયો ઘણા સારી હોયછે, માટે જે કંઈ જોઈને શીખાય તે આપણે તેમને એ ઇંદ્રિયોની મદદથી સારી રીતે શીખવી રાખીએ.

લાગવાની ઇંદ્રિયી આંધળાને વાંચતાં, લખતાં, બુગોળવિદ્યા, અને ખીજી કેટલીક વાનો શીખવી શકાયછે. એ વિના કેટલીક કળા જેવી કે છાપવાની, કાંતવાની, વણવાની, અને ટોપલીઓ કરવાની પણ શીખવવામાં આવેછે.

એ ધણું આશ્ચર્ય જેવું છે ખરું તથા એ શીખવતાં પરોપકારી અને શુદ્ધિમાન માણસોને બહુ વખત, મહેનત, અને ધીરજ રાખવાં પડ્યાં હશે. જે આદમીને કંઈ પણ સાધારણ રીતે કેળવણી ન મળી શકે તેને એવું શીખવવાને ઉપાયો શોધી કાઢવા એ કંઈ સહેલું કામ નથી.

ગ્રેટ બ્રિટનમાં, આયર્લેન્ડમાં, અને એવિના યુરોપ ખંડમાં ઘણા દેશમાં આંધળાને શીખવવાની નિશાળો છે. આંધળાં આંગળી ફેરવીને વાંચી શકે એવી તરેહનાં પુસ્તકો છાપવાની કરામત કરવામાં આવીછે.

પાઠ ૩૨.

જન્મખેડ -- ભાગ ૨.

આંધળાંને શીખવવાના મૂળાક્ષર લોઢાના છૂટા છૂટા કરેલા હોયછે, એટલે અક્ષરની કોરણો એવી ઊપસેલી હોયછે કે તેનો આકાર આંગળાં ફેરવતાં તરત ઓળખાઈ આવે. એવા બધા અક્ષર ચોરસ ખાનામાં ભરેછે. એ વિના નિશાળીઓ, આંકડા, સૌ હાથમાં આપી અને નામ કહી જુદાં જુદાં ખાનામાં ભરેછે. પછી તે આંધળો આદમી હાથ ફેરવી ફેરવીને બધાં ઓળખતાં શીખેછે. ત્યાર કેડે સ્વર અને વ્યંજન ઓળખાવેછે; પછી તેનાં પદ, શબ્દ, અને વાક્યો જોડતાં શીખવેછે. એ સારી પેઠે આવડ્યાપછી ચોપડી વાંચવા માંડેછે.

એ ચોપડીઓ ઘણા જડા ને મજબૂત કાગળપર છાપેલી હોયછે. એ કાગળ ખૂબ પલાળીને લાહી જેવા નરમ કરેછે, પછી તે પર ખીખાંવતે છાપેછે, એટલે અક્ષર બરાબર ઊપસેલા રહેછે, તેથી આંગળી ફેરવીને તે વંચાયછે. એવી રીતે તે ચોપડીઓ વાંચતાં શીખેછે એટલુંજ નહિ, પણ પારકી ભાષાઓથી પણ માહિતગાર થાયછે.

લખતાં શીખવાને કાગળ ચોકઠામાં જડેછે, અને તેપર લખેછે. પહેલાં આંધળાં જે લખતાં તે વાંચી શકતાં નહિ. પણ હાલ એક આંધળા માણસે એવી યુક્તિ કરીછે કે કાગળની નીચે જડું રેશમી લૂગડું રાખવું એટલે પેન્સિલવતી જે કાગળપર લખારો તે યરાબર જાણવામાં આવશે.

જૂગોળવિદ્યાને સાર જડા પૂડાપર નકશા પાડી તેમાં દેશના વિભાગ યરાબર ખતાવવાને તાર બાંધેલા હોયછે, તથા ગામો અને બેટોને સાર નાના મોટા ગોળ માથાના ખીલા ખોસેલા હોયછે.

પારિસમાં જે નિશાળ છે તેમાં આંધળાંને એવું શુદ્ધ રીતે છાપતાં શીખવેલુંછે કે અંધાપાવિષે એક ચોપડી આંધળાઓએ પોતાની મેળે છાપીને પ્રગટ કરીછે.

બહેરાં ને મૂંગાંવિષે.—જેમ આંધળાંને શીખવાસાર છાપેલી ચોપડીઓ વગેરેની હિકમત કાઢીછે, તેમ બહેરાં મૂંગાંને સાર પણ ઇશારત વિદ્યા કાઢવામાં આવીછે. એને કરપક્ષવી કહીએ તો ચાલે. હાથનાં નામાં કોઈ કોઈ ગામડી મહેતાજી શીખવેછે તે તો તમારા જાણવામાં હશે. એવીજ યુક્તિ બહેરાં મૂંગાંને સાર કરવામાં આવીછે.

બહેરાંને સૂવાનું કે રાત કહેવી હોય ત્યારે આંખો મીચીને ડોકું હાથપર નમાવેછે, અથવા પીવાનું માગવું હોય ત્યારે ખોખો વાળીને મોઢા આગળ ધરેછે, અથવા ભૂખનું કહેવું હોય ત્યારે આંગળી વતી પેટ ખતાવેછે, એ વગેરે ઘણા પ્રકારની નિશાનીઓ કરેછે. પણ એ બધાથી થોડી થોડી વાત માલૂમ પડે. જે વાત કરવી હોય તે સારી રીતે કરી રાકાય તેટલા સાર માયાજી અને ડહાણા માણસોએ ઘણા પ્રકારની ઇશારતો શોધી કાઢેલી છે. તે બધી હાથનાં આંગળાં વતીજ દેખાડવામાં આવેછે; તે વતી કફાના બધા અક્ષર તથા તેની જોડણી કરીને રાખ્ત પણ કરી રાકાયછે.

બહેરાં મૂંગાંને શીખવવાની નિશાળો વિલાયતમાં ઘણી છે. ત્યાં તેઓ વાંચતાં, લખતાં, ચીતરતાં, અને એવી ઘણી ઘણી ઉપયોગી વાતો શીખેછે.

આંધળાંઓ હરકંઈ વાત સાંભળીને કે હાથ ફેરવીને શીખેછે, અને તેમનાથી બોલાય પણ છે. પણ બહેરાં ને મૂંગાંને એમાંનું કંઈજ નથી; તેમને પોતાનો આધાર માત્ર આંખ પરજ રાખવો પડેછે. પણ કટલાક

તો એવા કમનસીબ છે કે તે આંખે દેખી, કાને સાંભળી, કે માઠે બોલી શકતા નથી. તેમની શી દુર્દશા! સાતમી એપ્રિલના ૩૬-૩૮ સૂચીના પાઠમાં એક છોકરીની વાત લખેલી છે તે કલ્પિત નથી, પણ ખરી છે. એ છોકરી આંધળી, બહેરી, ને મૂઠી હતી, પણ ડાહ્યા ને સારા માણસના આશ્રયથી તે કેવી કેળવણી પામી તે પાઠ વાંચ્યાથી સાફ જણાયે. જો એવા સારા આદમી મહેનત ન લેત તો એ બિચારી અમાન રહેત.

પાઠ ૩૩.

બેવકૂફોની ટીપ.

કેટલાક અરબ વેપારીઓ ધરાનના એક રાજ પાસે ગયા અને કેટલાક ખૂબસુરત ઘોડા વેચવાના હતા તે તેને બતાવ્યા. રાજને એ ઘોડા ઘણા પસંદ પડ્યા તેથી ખરીદ કર્યા. તે વેપારીઓને કીમત કરતાં બે લાખ રૂપિયા વધારે આપીને ફરમાવું કે તમારા દેશમાંથી વધારે ઘોડા લાવવા. રાજની આ માગણી તેઓએ કબૂલ કરી, રજ લઈ, ઘેર ગયા. ત્યાર પછી એક દિવસે રાજ નિશાથી ખુશમીજનમાં હતો તે વખતે તેણે પોતાના વજીરને કહ્યું કે “મારા નિમકહલાલ વજીર! મારા રાજ્યમાં જેટલા બેવકૂફ હોય તેની એક ટીપ કરી લાવ.” વજીરે જાહેર કર્યું કે મેં એવી એક ટીપ તૈયાર કરી રાખી છે; અને તે ટીપમાં આપનું નામ પહેલું મુક્યું છે. રાજએ પૂછ્યું એમ કેમ? વજીરે જવાબ દીધો કે આપે પેલા વેપારીઓને ઘોડા ખરીદ કરવા બે લાખ રૂપિયા આપ્યા છે, પણ તેઓનો કોઈ પણ શખ્સ જામીન માગ્યું નથી. વળી તેઓ અરબસ્તાનના ક્રિયા ભાગના રહેનાર છે તેની પણ કોઈને ખબર નથી. એ એક માઠી મૂર્ખાઈની નિશાની છે. રાજએ કહ્યું કદાપિ એ વેપારીઓ ઘોડા લાવે તો પછી શું? વજીર કહે કે ખુદાવંદ, જો એવી બેવકૂફાઈ તેઓ કરે તો તેમનાં નામ આ ટીપમાં પહેલાં લખીરા અને પછી આપનું નામ બીજાં બીરાજશે.

પાઠ ૩૪.

નઠારા જૂના ચાલ છોડવાવિષે.

આ દેશના ધણા લોક પોતાના ધરડા વરડા ને માનતા હતા ને કરતા હતા તેજ હજી માનેછે ને કરેછે, પણ જરાએ વિચાર કરતા નથી કે તે ખરૂં કે ખોટું છે. ઘેરાનું ટોળું ચાલતું હોયછે, ત્યારે જેમ તેઓ કરેછે, તેમજ આ વાતમાં ધણા હિંદુઓ કરેછે. જો એક ઘેટું કૂવામાં કે વહેલી નદીમાં જૂસાકો મારે તો તેની પછવાડે ખીજાં બધાં પણ ટપાટપ ફૂંદી પડે ને પ્રાણ ખુએ. ખરૂં ખોટું વિચારવાને ઘેરાને શક્તિ નથી, પણ પરમશ્વરે એ જાણવાને તેઓને વિચારશક્તિ આપીછે. એ શક્તિનો તેઓ જોઈએ તેવા ઉપયોગ કરતા નથી, ને ઘણીખરી વાર આંખ મીચીને ચાલેછે. ધરડા વરડા કરતા તેમજ કરીશું એ કહેવું ખોટું છે. તેઓ ગરીબ હતા માટે આપણને કોઈપૈસા આપતું હોય તો ન લેવા? તેઓ મૂર્ખ હતા માટે આપણે ભણવું નહિ? કાંશિયા લોક એમ કહેછે કે, અમારા બાપદાદા એજ કામ કરતા હતા, માટે અમે કરીએ છીએ. એ કારણ માટે સરકાર તેમને માફ કરે? એક દેશમાં જૂના ચાલને વળગી રહેવું લોકને બહુ ગમતું, ત્યાં દાતરડાનો અસલથી જોવા આકાર થતો હતો તેથી કોઈએ જુદી તરેહનો ક્યો માટે તેને ફાંસી દાધો. કેવી ગાંડાઈ! તેમજ આ દેશમાં એજ કારણથી શીતળા કઢાવવાને ના કહેછે ને છોકરાં સંતા-
 ઉછે. સતી થવાનો તથા બાળહત્યા કરવાનો ચાલ બંધ ક્યો તેથી ફેટલા-
 એક લોક દિલગીર છે. પહેલાં લોક છપેલી ચોપડી વાંચના નહિ ને તેનું કારણ એ બતાવતા કે એ નવો ચાલ છે. ખેડુતના છોકરાને ભણાવ-
 વાનું કહીએ છીએ ત્યારે તે લોક કહેછે કે એમ કરવાનો અમારો ચાલ નથી. જો વિલાયતના લોકો એમ જૂના ચાલને વળગી રહ્યા હોત તો આગમોઠ, આગગાડી, ને નવા નવા સંચા કેમ થાત? તેમજ જ્યાંસુધી આપણા દેશના લોક એ મતને વળગી રહેશે ત્યાંસુધી આ દેશમાં દોલત તથા સુખ વધશે નહિ.

પાઠ ૩૫.

સ્વચ્છતા.

જે નળીઓમાંથી પરસેવા નીકળેછે તેનાં મોં એટલે છિદ્રો એટલાં ઝીણાં છે કે નરી આંખે તો દેખાયજ નહિ. એ નાનાં છિદ્રોને જરા મેલ લાગે એટલે બંધ થઈને પૂરાઈ જાયછે. જરા ચીકટવાળો પદાર્થ લાગે તો તેથી પણ પૂરાઈ જાયછે. વળી પરસેવા છિદ્રોમાંથી નીકળેછે તે સૂકાઈ જાયછે, પણ જેમ દૂધ ઊકાળીએ ત્યારે પાણી જેવો પદાર્થ બાકી થઈને ઊડી જાયછે, ને માવો માવો રહેછે, તેમ પરસેવામાંથી પાણી જેવો પદાર્થ ઊડી જાયછે, અને ઘાંઘો પદાર્થ છિદ્ર ઉપર રહેછે, ને તેની સાથે શરીરમાંથી નીકળેલો ચીકણો પદાર્થ મળી જાયછે, તેથી આમડીપર ચીકણો મેલ ચોંટી રહેછે.

પરસેવાનો મેલ થાયછે તે શરીર ઉપર બંડી કે જે વસ્ત્ર ઘણા દહાડા પહેરી રાખ્યું હોય તેપર ચોંટેલા આપણા જોવામાં આવેછે. એ મેલ સઘળો વસ્ત્ર ઉપર ચોંટી જતો નથી ; ઘણોએક આમડીપર પણ રહેછે. તે પાછા આમડીમાંપેશી જાયછે, ને લાહી સાથે મળી જઈ શરીરમાં રોગ ઉત્પન્ન કરેછે. વાસ્તે જે વસ્ત્ર આમડી ઉપર પહેરવામાં આવેછે તે સ્વચ્છ અને ઘોંચેલાં રાખવાં જોઈએ ; અને રાતનાં ને દિવસનાં ઓઢવાનાં ને પહેરવાનાં લૂગડાં જુદાં જુદાં રાખવાં, અને દિવસનાં પહેરેલાં લૂગડાં રાતે કામમાં લેવાં નહિ, પણ વળગણીપર સૂકાતાં ઠાંગી રાખવાં કે તેને લાગેલો પરસેવો સૂકાઈ જાય.

વખતે વખતે લૂગડાં બદલ્યાથી શરીરપરનો સઘળો મેલ જતો રહેતો નથી ; પણ થોડા ઘણો છિદ્રમાં ભરાઈ રહેછે, માટે તે સાફ રાખવાં જોઈએ. એ કારણ સર રોજ ખૂબ યોગીને નહાવું જોઈએ. બે ચાર લોટા પાણી શરીરપર રેડીને શરીર પલાળવું એ કાંઈ નહાવું ન કહેવાય. બે રોજરોજ નહવાય નહિ તો આમડી કઠણ થાય, અને માંદેથી પરસેવો નીકળી શકે નહિ, ને મેલ માંદે ને માંદે રહે, તેથી શરીરને ગરમી થાય, અને લાહી બગડે. જ્યારે પરસેવો વગેરે મેલ કાઢી નાંખનારાં છિદ્ર પૂરાઈ જાય, અને પરસેવો અટકી રહે, ત્યારે એ છિદ્રો સાથે સંબંધ રાખનારી નસોમાં

ધણે મેલ ભરાય, અને જેમ નળમાં કચરો ભરાયાથી પાણી બરાબર વહી જતું નથી, તેમ તે નસોમાંથી લોહીનું ફરવું બરાબર થતું નથી. એ માટે મેલ કાપે તેવી જાણે ચોળીને રોજ નહાવું જોઈએ. સાચું મેલ કાપે છે, માટે તે ચોળીને નહવાય તો તેથી આમડી સ્વચ્છ રહે.

પાઠ ૩૬.

રાજ અને તેનો શાણો વજર.

કોઈ એક રાજ પાસે એક શાણો વજર હતો. તે પોતાની નોકરી છોડી ઈશ્વરભજન કરવા લાગ્યો. રાજએ પોતાના અમીરોને એક દિવસે પૂછ્યું કે મારા વજરનું શું થયું? તેઓએ જવાબ આપ્યો કે તે તો પોતાની ઊંચી પદવિ તજ દહને ઈશ્વરપ્રાર્થના કરવામાં મશગુલ રહે છે. પછી રાજ વજર પાસે ગયો અને તેને પૂછ્યું કે “અરે વજર, મેં તારી શી તકસીર કરી છે કે તં મારી નોકરી છોડી દીધી?” વજરે જવાબ આપ્યો કે મહારાજ, પાંચ કારણ સર મેં આ કામ કર્યું છે. પહેલું એ કે આપ બેસતા હતા અને હું આપની હજૂરમાં બેઠો રહેતો. પણ હવે હું ખુદાની સેવા કરું છું અને તેણે મને ફરમાવ્યું છે કે પ્રાર્થનાની વખતે તારે બેસવું. બીજું એ કે આપ જે વખતે ખાણું ખાતા તે વખતે હું બેઠો કરતો. હવે મને એવો ધણી મળ્યો છે કે જે પોતે ખાતો નથી, પણ માંડે યજ્ઞરાત કરે છે. ત્રીજું એ કે તમે જ્યારે સ્નાતા ત્યારે હું આપનો પહેરો ભરતો. હવે મારો ધણી એવો છે કે જે પોતે સ્નોતો નથી, પણ જ્યારે હું સ્નોતું ત્યારે માંડે રક્ષણ કરે છે. ચોથું એ કે હું હમેશા બહીતો હતો કે જો આપનું મરણ થાય તો દુશ્મનોથી મને ધણું દુઃખ સહન કરવું પડે. હવે હું જે ખુદાની આકરી કરું છું તે અમર છે; અને મારા દુશ્મનો મને કાંઈ પણ ઇજા કરી શકે એમ નથી. પાંચમું એ કે આપની નોકરીમાં હતો ત્યારે હું બહીતો હતો કે જો મેં કોઈપણ ગુન્હો કર્યો હોત તો આપ મને માફી બક્ષત નહિ. પણ હવે જે ધણીની હું નોકરી કરું છું તે એવો દયાળુ છે કે દરરોજ સેંકડો ગુનાહ કરે તોપણ તે મને માફી આપે છે.

પાઠ ૩૭.

રાજા અને તેનો કેપ્તાન.

પ્રિન્સિપાલના મહાન્ત્રેડરિક પાદશાહે સાંભળ્યું કે મારી એક પલટણમાં એક ઘણો ખૂબસુરત અને શૂરવીર કેપ્તાન છે તે ઘડીઆળની સાંકળીએ ઘડીઆળને બદલે બંદૂકની ગોળી ગજવામાં રાખેછે. રાજાને તે જાતે જોવાનું મન થયું. એવામાં એક દહાડે તે મળ્યો ત્યારે આ પ્રમાણે રાજાએ તેને કહ્યું. “ મેં સાંભળ્યુંછે કે તમે શૂરા છો અને કરકસરીઆ પણ હરોજ, કેમકે તમારા પગારમાંથી ઘડીઆળ ખરીદ કરવાના પૈસા બચાવ્યાછે.” સિપાઈએ કહ્યું “મહારાજ, હું શુંએ એવું આપ ધારેછો એ ઘણી ખુશીની વાત છે, પણ મારી ઘડીઆળ કાંઈ કામની નથી.” રાજાએ સોનાનું હોરા જડીત ઘડીઆળ ગજવામાંથી કાઢીને કહ્યું “ મારી ઘડીઆળમાં પાંચ વાગ્યા છે, જુઓને તમારી ઘડીઆળમાં કેટલા વાગ્યાછે ?” કેપ્તાને ધ્રુજતે હાથે ગજવામાંથી ગોળી કાઢી કહ્યું, “ મારા ઘડીઆળમાં તો પાંચ કે છ કાંઈ જણાતા નથી, પણ આપની જોકરીમાં માઈ જે રીતે માત થશે તેજ માત જણાયછે.” વાર ત્યારે મારી જોકરી કરતાં બાર કલાકમાંના કિયે કલાકે મરી જશે તે જાણવાને હું મારી ઘડીઆળ તમને આપુંછું. એમ કહી પોતાનું સોનાનું હોરાજડીત ઘડીઆળ તે યોદ્ધાને બક્ષિસ આપ્યું.

પાઠ ૩૮.

પરમેવો.

આમડીના ઉપલા પડને હમેશા વા, તાપ, વગેરે લાગે તેથી તે સૂકા-ઈને લાકડા જેવી કઠણ થઈને બહાર મારી જાય, અને તેથી કરીને નીચલા પડને સ્પર્શ લાગે નહિ. એમ ન થવા દેવા માટે જગત્કર્તાએ ઘણી સારી હકિત કરીછે, તેથી એ પડ હમેશા પોચું રહેછે. સૌથી નીચલા પડમાં માંસની નાની નાની ગોળીઓ છે, તે લોહીમાંથી એક ચીકટવાળો પદાર્થ બેસેછે, અને ત્રણે પડોમાં નાની નાની નળીઓ બહાર નીકળેલીછે, તેમાંથી એ પદાર્થને ઉપલા પડ ઉપર કાઢેછે. જે ડોકાણેથી એ નળીઓ બહાર નીકળેછે તેમાંથીજ વાળ ઊગેલાછે. એ માંસની ગોળી-

ઓ સઘળું ડોકાણું સરખી નથી ; જે ડોકાણું તે મની કાંઈ જરૂર નથી ત્યાં મુદ્દલે નથી, જ્યાં થોડી જોઈએ ત્યાં થોડી છે, અને ઘણી જોઈએ ત્યાં ઘણી છે. આપણા વાળમાં ચીકટવાળો પદાર્થ આવે છે, કાનમાં મેલ થાય છે, અને આંખનાં પોપચાંમાં પાણી આવે છે તેથી ઊંઘમાં વળગી જતાં નથી, એ સઘળું એ ગોળીમાંથી જ નીકળે છે. આમડીના ઉપલા પડમાં ઘણાં છિદ્ર છે તેમાંથી પરસેવો નીકળે છે. એ છિદ્રમાંથી એક એક નળી નીચે ઉતરેલી હોય છે, તે નીચલા પડસૂત્રી તેવી જ હોય છે, પણ નીચલે છેડે વાંકી વળીને ગાંઠ જેવી થઈ ગયેલી છે. એ ગાંઠવાળો ભાગ ચરખીમાં છે, અને તે ઉપર નસો પથરાઈ ગયેલી છે. એ નસોમાં લોહી વહે છે, ત્યારે જે પ્રમાણે સ્વતર પાણીમાં મૂક્યું હોય તે પાણીએ તે પલળે છે, તે પ્રમાણે ધાતું જ પાતળું લોહી પેલી નળીમાં જાય છે, અને તેની બાક થઈને ઉપરનાં છિદ્ર-માંથી નીકળી જાય છે, તેને પરસેવો કહે છે. એ પરસેવો ઘણો ખરો આમડી ઉપર દેખાતો નથી. પણ કોઈ કોઈ વખત એટલો બધો અને એટલો જલદી માંદેથી નીકળે છે કે છિદ્ર ઉપર તેનાં ટીપાં ટીપાં દેખાય છે, અને કોઈ વખત તો રેલા ઉતરે છે. એક જાતનો કઠણુ પદાર્થ થાય છે, જેનો શરીરમાં ખપ નથી, તે એ પરસેવામાં બહાર નીકળી જાય છે.

એક મુંબઈગરો રૂપિઆ રહે એટલી જગ્યામાં આશરે બે હજાર એવા છિદ્ર છે. એ છિદ્ર નીચે નળીનું ગૂંચળું હોય છે તે લાંબું કરીએ તો ખોણો તરુ થાય. એક માણસના શરીર ઉપર એવાં ૧૦ લાખ છિદ્ર છે, અને નળીઓ એકઠી કરીને ભરી હોય તો ૨૮ મૈલ થાય. એપરથી એવું જણાય છે કે માણસના શરીરમાંથી દહાડો ને રાત મળીને પાંચ રોર પાણી નીકળી જતું હશે, પણ તે તરત જીડી જાય છે તેથી દેખાતું નથી.

પાઠ ૩૯.

છોકરાં તરફ માનો પ્રેમ.

દેવગઢ ઉપર ચઢાઈ કરવા સાથે અલ્લાઉદ્દીન મલિક કાકુરને મોકલવાનો છે, એ વાત જ્યારે કૌળા દેવીએ સાંભળી, અને દેવગઢ તથા રામદેવનાં નામ તેને કાને પડ્યાં, ત્યારે તેનું આગળું સઘળું દુઃખ યાદ આવ્યું, અને

તેની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. તેનો આગણો ધણી કરણ બાગ-
લાણમાં છે, એવી તેને ખબર હતી; તેની માઠી છોકરી કનકદેવી મરી
ગઈ તે તે જાણતી હતી; અને તેની નાની છોકરી દેવળદેવી તેના આપની
પાસે છે, એમ તેને માલુમ હતું. પાદશાહની પાસે રહેવામાં તેને ધણી
એક તરેહનું સુખ હતું, તોપણ તેને વખતે ધણું એકાંતપણું લાગતું,
અને ધણીએક વાર તે ઉદાસ રહેતી. બઈરાને છોકરાં પાસે રાખવાં
ધણા ગમેછે, તે પ્રમાણે કૌળાદેવીને પોતાની માઠી થયેલી તેર વરસની છો-
કરીને બોલાવવાનું ધણું મન હતું. માની છોકરાં ઉપર ધણી પ્રીતિ હોય-
છે તેની સાથે તેઓ એવું સમજેછે કે છોકરાં ઉપર માના જેટલું આપને
હોત હોતું નથી, અને તેઓના ઉપર આપના કરતાં માનો વધારે હક હો-
યછે. દેવળદેવીને વારં વાર તેને જે પ્યાર હોતો તેથી તે એવી તો આંધળી
થઈ ગઈ કે તેને બોલાવવાથી તેના ભર્તાર કરણને જે દુઃખ થશે, તેથી
તેને છોકરીના જવાથી, નિરાધાર થઈ જવાથી, અને ધણી સુદતની
આપ અને છોકરીની વચ્ચે મજબૂત બંધાએલી પ્રીતિ તૂટવાથી જે સં-
તાપ થશે તે તે આ વખતે જુદી ગઈ. તેણે અક્ષાઉદ્દીનને વિનંતિ કીધી
કે જ્યારે કાકુર દેવગઢ સૂધી જાયછે ત્યારે બાગલાણમાં મારી તેર વરસની
એક દેવળદેવી નામે છોકરી છે તેને લઈ આવવાને કાકુરને હુકમ આપવો
જોઈએ. અક્ષાઉદ્દીનને આ અરજ ધણી યોગ્ય જણાઈ નહિ, તોપણ
પોતાની વહાલી રાણીને ખુશ કરવાને તેણે કાકુરને દેવળદેવીને લાવવાનો
હુકમ કીધો. કાકુરે એ હુકમ માથે ચઢાવ્યો અને તેને ન લાવું તો મારું
માથું આપવું એવું વચન આપ્યું.

પાઠ ૪૦.

નદી જોવાથી મનમાં ઉત્પન્ન થતા વિચાર.

નદીને જોવાથી માણસનો સંસાર યાદ આવેછે. જેમ નદી પહાડમાંથી
નીકળતી વખતે નાની હોયછે તથા બહાર પડ્યા પછી થોડેક સૂધી તે
ફૂલોમાં તથા કાંકરામાં રમતી રમતી જાયછે, તેમ માણસ બાલ્યાવસ્થામાં
ફરેછે. નદી આગળ આદ્યા પછી તેમાં બીજી નદીઓ આવીને મળેછે,

તેમ માણસો મોટા થયા પછી ઘણા જોડે સંબંધ બાંધે છે. નદી વધારે આગળ ચાલ્યા પછી ઝમટલી મોટી થાય છે કે તે ઘણાંએક માણસોને ઘણી અગત્યની થઈ પડે છે, તથા તે ઉપર વહાણો ફરી વ્યાપાર ચાલે છે, તથા માણસના સુખને તથા શોખને વાસ્તે જે વસ્તુઓ જોઈએ તે સઘળી પૂરી પાડે છે, તેમ માણસ ભરજીવાનીમાં બીજાઓને ખપ લાગે છે, તથા ભરે ભરે કામો માથે લે છે. અને નદી જેમ છેલ્લીવારે અમર્યાદ સમુદ્રને મળી જાય છે, તેમ માણસ પણ અંતે લોપ થઈ તેનું અંતવાન આયુષ્ય અનંતકાળ સાથે મળી જાય છે. માટે નદીઓ જોયાથી માણસની નિંદગી ઉપર તેના વિચાર દોડે છે, તથા પરમેશ્વરના એક મોટા કામ આગળ શૂન્ય જેવા તે થઈ જાય છે.

પાઠ ૪૧.

શ્રાવણ માસનું વર્ણન.

શ્રાવણ મહીનો આવ્યો. જગાએ જગાએ નાના છોડવા વરસાદના પડવાથી ઊગી નીકળ્યા. જમીન ઉપર ધાસની પૂખ્તસુરત શેતરંજ પથ-શર્ધ ગઈ. વાડીઓમાં શાક તરકારીના વેલાઓ શેપવામાં આવ્યા. ફૂલો પણ સારાં સારાં ખુશબોદાર ઊગ્યાં. એતરો ચાસ પડેલાં તથા કેટલાં-એકમાં અનાજના નાના છોડો ઊગેલા દેખાતા હતા. ખેડૂત લોકો પણ કામમાં ફરતા હતા ; તથા તેઓના બળદ લીલા ચારો ચરી તાજ થયેલા સાંજરે ઘણાં ઘણાં અવાજ કરતા પાછા આવતા હતા. ભેંસો ઘણી મગન દેખાતી હતી, અને કાદવ તથા પાણીનાં ખાખોચીઆંમાં આંખો દહોડો આળોટ્યાં કરતી હતી. નદીનાળાંઓ ભરપૂર થઈ ગયાં હતાં, અને રસ્તાઓ કીચડથી એવા ચીકણા થઈ ગયા હતા કે ગાડાં જઈ શકતાં ન હોતાં. મુસાફરો ઘોડે અથવા બળદ ઉપર બેશીને જતા હતા. શહેરમાં રસ્તાઓ પણ કાદવ તથા પાણીથી તેવાજ ગંદા તથા દુર્ગંધવાળા થઈ ગયા હતા ; અને લોકો તેમાંથી વગર જોડે ધાબળી અથવા કામળાના છૂમટા ઓઢીને ફરતા હતા. વરસાદનું જોર નરમ પડી ગયું હતું. આ મહીનામાં વખતે વખતે વાદળાં થઈ આવતાં, પણ વરસાદ ઝરમર ઝરમરજ આવતો.

NOTES.

પાઠ ૧.

A TEACHER AND HIS PUPILS.—PART I.

A DIALOGUE.

છોકરાઓ = Well, my boys. રજા પડવાના દિવસ પાસે આવે છે = the holidays (vacation) are coming near. કિયે કિયે દિવસે કિયા કિયા વિષય = what subjects—each day, &c. મોઢે પરીક્ષા લેયો કે લખાવશો? Make one sentence out of that, using “oral or written.” ગયે વરસે જેમ કર્યું તેમ = as was done last year. Parse “as” and “here.” તારે કેમ છે? = what about you? યાત્રાએ = on a pilgrimage. તેટલા પાઠ કાઢ્યા છે = but some lessons are badly learnt, or I am weak in some lessons. વર્ગમાં ચટીરા નહિ Use “promotion.” ધણીજ મહેનત કરવી = to work hard. એ તો આટું Use, “it is,” to introduce the sentence. પાણી પી આવ્યું What will you use “may, shall, or can,” and why? વખતો વખત = from time to time. લખી લીધીછે Use “to put in,” “insert,” “to put or write down,” લખ્યું ન લખ્યું સૌ સરખુંજ = it is all the same whether, &c., or it is immaterial, &c.

પાઠ ૨.

A TEACHER AND HIS PUPILS.—PART II.

A DIALOGUE.

આ રહ્યા = here they are. બરાબર પ્રમાણ Use “scarcely any proportion.” હૃદય વાંકી સૂંકી &c., = the outlines are in-

accurate. ખરા = I am sure; I dare say. સાહી પૂરી &c. Use “filled with ink.” હજી સારો થયો નથી? = is he no better yet? ફંગો છે. Use “cannot bear,” &c. ખોતાના શરીરને નુકસાન થાય છે = they suffer in health; or their health is impaired. પાસે થઈ. Use “past his house.” હાથોહાથ = personally; in person. આપવી હતી Use “ought to have” with the passive. પણ = even. ચીથરાં જોવા = wretched. વાતજ ન કરવી = there is no end of &c., better, “not to speak of.” પાયા હલે છે = the legs are shaky. લખતાં અડચણ પડે = we cannot write conveniently. બરાબર કરવું = to make it steady, or to steady it. પારખું = test. વાંચી જવું = to read over; “to look over.”

પાઠ ૩.

AN IDLE BOY.—PART I.

નિશાળે મોકવામાં આવ્યો = sent to school. ફંગળા બરેલું લાગવું Use “disliked,” “hated.” રજા આવી = he was dismissed from the school. બહુ સંતાપ &c. = greatly distressed in mind. હું જીવીશ &c. Use indirect construction. ધર ચલાવવું = to maintain oneself and family. એનું શું થશે? Use indirect construction to avoid the question, and say, “but knew not,” &c. કામને અર્થે = on business or on some business. ઉતારો ફેરો = put up at, or stayed with. તેની આગળ દુઃખ રડ્યો = idiom: he bewailed his misfortunes. કહ્યું કે. Say, “proposed,” use indirect construction from મારો છેકરો to ડેકાણે લાવી મૂક્યો છે. = ડેકાણે લાવી મૂક્યો છે, brought him to his senses.

પાઠ ૪.

AN IDLE BOY.—PART II.

વાતચીત થઈ=the conversation took place. શુદ્ધ= bright half of the month of, &c. What is વદ then? વય જોતો=too big for your age. અડઅણુ જેવું=then there is nothing the matter with, &c. જેટલાં &c. Use “as many as.” આકરી કરે &c.=corresponding proverb “no gains without pains.” અડધાતો &c.—“with difficulty” will do. ટગર ટગર જેવું=to gaze at with amazement.

પાઠ ૫.

AN IDLE BOY.—PART III.

હિસાબ ગણથો=to work sums. લે=idiom: there you are, or now then; or that is right. બીજું=else. અરિ વાર=week days. સગાં વહાલાં=relations and friends. નામ લઈ જઈ=can recount; can enumerate. કહે તો સાહેબ=if you like, sir. એવો છોકરો છે=you are a boy, who, &c. ઘોરણ બહાર &c.=in the Below-Standard class. પાઠ આપવામાં &c. Use “prescribe.” કે આતો માગથી &c. Use indirect construction. હરખાતો હરખાતો=very much pleased; stronger forms, “transported,” or “overwhelmed with joy.” પોતાના મનમાં બોલવા લાગ્યો=thought within himself. કે હું Use indirect construction all throughout. છેક=totally. હું કાંઈ કમ નથી=idiom: I am not so bad as all that; or, “I am not so bad after all.”

પાઠ ૬.

ઝીણ પોશ ANIMALCULES.

ખુલી આંખ=the naked eye. જોઈ શકાય છે Use the

passive voice. આબોચીઆમાં &c. = a pool of stagnant water. કરેડો = idiom : millions of. જોનાર = observer. માણસની સંખ્યા = the population of the world. નહિ સમજવું Use “one—.” આમળા હોયછે. Use “twisted.” થઈ શકેછે. Use here “assume.” કોઈ = one. કહેશે. Use “ask.” કોહતી વનસ્પતિ = decaying vegetable and animal matter. શરીરને નુકસાન કરે = injurious to health. ભક્ષ કરવો = to feed upon.

પાઠ ૭.

બિલાડી ને બગલું.

ટોળ કરીએ. Use infinitive mood. ચાંચ લાંબીતેથી = as his bill was long. અથવા on account of his long bill. પૂછતી જાય See Howard's Grammar, Part I., 424. બગલું સમજી ગયું કે આ મારી મશ્કરી કરેછે = the crane perceived he was made fun of. જાણે પોતાને.....એમ દેખાડ્યું like જાણે પોતાને બાળવાની મજા પડી હોય એવું દેખાડ્યું = he pretended to look as if he liked going to school. કે કાલે, &c. Use indirect construction. નોતર માન્યા વગર ચાલ્યું નહિ could not help accepting the invitation. પેસે. Use the past tense. ખાતું જાય. Use the past tense. સ્વાદે જમોછો = you are eating with great relish, or, you relish it, or, you enjoy your dinner. કાલે તમારે ત્યાં.....તેથી આજ તમને પડી હશે = you have had the same kind of enjoyment that, &c. મોં નીચું ધાલ્યું = looked down on the ground.

પાઠ ૮.

તપાસ કરવાની ટેવ.—ભાગ ૧.

વાપરતાં થોડાંનેજ આવડેછે like મને લખતાં આવડેછે = “ I can write,” or “ I know how to write.” જુદી જુદી અસર = different impressions. જોવામાં ફેર છે = there are different ways of seeing. એ વિષે &c. Render it idiomatically thus : In illustration of this fact. તેનો આગલો એક દાંત પડી ગયોછે? like તેનો આગલો એક દાંત પડી ગયોછે = he wants a front tooth. લાદ્યુંછે = he was laden with અથવા he was carrying. ધારી ધારીને &c. = examined him minutely. હીંડી = come along. શેઠ, Sir, તમે હાલ જે વાત કહી તે સિવાય ખીજા કોઈને મોઢે એવી એની વાત સાંભળી પચુ નથી. I have heard nothing about it from any one but what you have just told me yourself. એ બધું ડહાપણુ તો જાણ્યું as this is ironical, it may be translated : “ A truce to your wisdom.” પકડવી. See Part II., 125. એનો ઝીંડો જોયો = they searched his person. એણે ચોરું કે એ જૂઠું બોલ્યો એનો પુરાવો મળ્યો નહિ like આ છોકરાએ ચોપડી ફાડી તેના કોઈસાક્ષી મળ્યા નહિ = no proof was found that the boy had torn the book.

પાઠ ૯.

તપાસ કરવાની ટેવ.—ભાગ ૨.

એવામાં = just as they were about, &c., or they were just going to punish him when, &c. રમુજ પડી. See Part II., 69. રહુંછું = રહેલોછું See also Part II., 91. તપાસી જોવાનું મને ધણું મળેછે, like કામ કરવાનું મને ધણું મળેછે = I get

plenty of work to do. આલતાં = while passing. આધું પડેલું હું = was less deep, was fainter. રહી ગયો હતો. See Part II., 101. ઝીડીએ ચઢી હતી = ants had collected to carry it away. વેરાય. See Part II., 69. શાઆશી આપી = (idiomatically) congratulated him on his intelligence. ઉપરથી સમજવું = to draw an inference, to infer. ટેવ રાખવી અને તપાસ કરવી. See Part II., 133. (ઢીકી) હશે must have. આપ See Howard's Grammar, Part I., 397. સૌએ ટેવ પાડવી = all ought to acquire that habit.

પાઠ ૧૦.

ઝાડની શી શી જણસો આપણા ખાધામાં આવેછે.—ભાગ ૧.

ઝાડની શી શી જણસો ખાધામાં આવેછે = vegetable productions used for food. ભોંયમાં થાયછે = grow under the surface of the ground. આશીને કે તળીને ખાધા હોય તો = ખાધા પહેલાં અકાય કે તળાય તો. બહુ સ્વાદ લાગેછે. Use delicious taste; savoury. ડાંગર, ખાજરી, ઘઉં, એના તો દાણાજ ખવાય = it is only the grain (અથવા seed) of—that is, &c. તોપણ ચઢે નહિ = cannot become tender; fit for food.

પાઠ ૧૧.

ઝાડની શી શી જણસો આપણા ખાધામાં આવેછે.—ભાગ ૨.

હીલીને હીલી = green and fresh. રાક કરવું = રંધવું to cook. એમની એમ = just as they are. અથવા, pods and all = છોતરાં સુદાં. કુમળી હોય = when they are, અથવા while they are &c. એ પણ ફળ સમજવાં = એ પણ ફળ ગણાયછે.

પાઠ ૧૨.

BOOKS IN CHINA.

તરફથી = from. પ્રશ્ન = subjects. Remember પ્રશ્ન is a collective noun and “subjects,” a common noun. નીતિમાં અગાડ થાય = should the morals be corrupted. છાપ-આનીની છૂટ = liberty of the Press. ફરકવું what is the difference between “to decide” and “to resolve?” વિદ્યા, હુનર = “arts and sciences.” પાઠશાળા = “A university.” Why “a” and not “an”? Give examples. પુસ્તકશાળા હોયછે. More idiomatic, “attached to.”

પાઠ ૧૩.

THE ATMOSPHERE.

ચાલીસ કે = some forty or. What is the difference between swimming and floating? વજનદાર છે = has weight. What does “weighty” mean? પાતળી &c. = rarer. પાણીનું પણુ એમજ છે = the same is the case with water. પદાર્થો = perhaps more scientifically, મૂળતત્વા = elements. હવા &c. બહાર નીકળેછે = a gas is exhaled. પાછો શ્વાસ લે તો if re-inspired. ઊલટું કરેછે = acts in the opposite way.

પાઠ ૧૪.

લાવરી અને તેનાં ખર્ચાં.—ભાગ ૧.

તો કેમ થશે = what shall I do if, અથવા what will be the consequence if the farmer come to, &c. જાય. Use the past tense. કહેતી જાય = would tell, અથવા would charge.

See Howard's Grammar, Part I., 424. કહે. Use the past tense. લણુવું જોઈએ. Use the passive voice. જહને..... કહી આવજે like ત્યાં મજૂર નવરો બેઠોછે તેને કહી આવ કે કામ કરે go and tell that labourer, sitting idle there, to do his work. કહું = told. બોધ્યાં = asked her to. ખેતરના...લણવાનો ભરોસો.....રાખ્યોછે like આ છોકરાએ અભ્યાસપાઠ લખવાનો ભરોસો પોતાના મોટા ભાઈ ઉપર રાખ્યોછે = this boy trusted to his elder brother to write his exercise for him. અથવા this boy depended on his elder brother writing his exercise. સાંભળવા ટાંપીને રહ્યાં = they were anxiously waiting to hear. તેની વાટ જોઈ રહ્યો = waited to see if they would come. કહે. Use the past tense. કહી આવ.....મદદ આવે, see above. એવું છે તો તમે ખીરો મા = if this is the case, you need not fear.

પાઠ ૧૫.

લાવરી અને તેનાં બચ્ચાં.—ભાગ ૨.

ધારણા લીધી = pacified their fears; inspired confidence in them. વાટ જોઈને બેસી રહ્યો = sat waiting for. પણ તે કોઈ આશુ નહિ = but not one of them came. પછી તે છોકરાને કહે કે &c. = then addressing the boy Bhima he said that, &c.—use indirect construction. આપણે હાથેજ = આપણે પોતેજ. કોઈ માણસ.....પાર પાડે = when any one undertakes his own work himself, he generally does it well. આપ મુઆ વિના સ્વર્ગે ન જવાય = a man must die before he can go to heaven. આપ સમાન બળ નહિ ને મેઘ સમાન જળ નહિ = there is no water like that which falls from the clouds, and there is no strength like one's own; i. e. if you want a thing well done, do it yourself.

પાઠ ૧૬.

ચંદ્ર.

ચંદ્રની વધ ઘટ તે &c. = I dare say you all must have noticed the waxing and the waning of the moon. કરત See Howard I., 172. રોજ નાનો થતો જાયછે, like આ છોકરો વરસો વરસ મોટો થતો જાયછે = this boy becomes bigger and bigger every year. તે See Howard II., 97. તાંતણાથી થોડોક જડો See Howard I.; 172. ચંદ્રમાં પોતાનું તેજ નથી = has no light of its own. સૂરજ બણી આડું ધરી રાખ્યું હોયતો = if held opposite the sun. બરી રાખેલા નથી, like આ થેલીમાં રૂપિયા ભરેલાછે = this bag contains rupees. આપણી બણી વળેછે, Use “to reflect” in the passive voice.

પાઠ ૧૭.

કરજ.

આલ ઘણો છે = A custom prevails. એકનું કરજ કરવું = એક પાસેથી પૈસા ઉધાર લેવા. ઘણી = જણ. તાકીદ કરવી = to press for payment. કાઢીને તેને ભરે See Part II., 161 (2). કેટલાક તે = there are some who. ખરાબ થવું = to ruin oneself. સારે મોડે અવસરે = occasions of joy or sorrow; or, on the occasion of the marriage of a child or the death of a relative. જીવતા લગી = as long as they live; till their dying day. કરજની જાળમાંથી છૂટા થવું = say, to extricate one's self from one's debts. પોતામાં છે = have. જાણવા Use the plural. આખરે રાખવાના બાનાથી કરજ કરેછે = pretending to uphold the honour (or dignity, or prestige) of their family (or house). ખરું જોશું = in-reality. પાછું આપવું = to pay back, to return. પાછું આપવા ન મળે Use ‘to have no means of.’ એ અપ્રમાણિકપણું ને મોટો ગુન્હો = it

is dishonest and very sinful. Reverse the order of the sentence. પરમેશ્વર આગળ = before God. માથે બેસવું = to be guilty of. રાખી Use the present participle. તેથી = hence. ના પાડે છે See Part II., 180. દેવાદાર જાણતો હોય તોપણ = if the borrower notwithstanding that he knows he. વિશ્વાસ આપી = after a promise of repayment. દુરામનું લેવાનો ગુનેહો = to be guilty of robbery. કહેવાય નહિ = he would not be said to &c. Mark this idiom. જૂઠું બહુ Use the plural. નાણું આપવાને વાયદો કરે છે = he promises to pay for it on a certain date. પળાતો નથી = તે પાળતો નથી. વાયદો પૂરો થયો = વાયદાનો વખત પૂરો થયો or પૈસા આપવાનો નીમલો વખત આવ્યો છે. ખીલો કરે છે = to appoint another day for payment. અંતકાળ સૂચી = to the end. તેમનું કામ ચાલે નહિ like એમનું કામ સારું ચાલે છે = this man gets on well. ખીલ્લું પાપ કરવાં પડે છે = ખીલ્લું પાપસાથે આણે છે. જેમ દેવું ન થાય તેમ કરવું like જેમ ટેથો ન થાય તેમ કરવું = try your best to avoid quarrelling.

પાઠ ૧૮.

A CROWN PRINCE.

સમજી હોવા છતાં = sensible, notwithstanding. તામસી પ્રકૃતિ = hot temper. સ્વછંદી લોકોની સંગતમાંજ રહેતો = “fond of,” or better, “attached to,” profligate. સજા ફરમાવી = condemned. ધણી વગ ચલાવી Use “interest.” હાથ ઊઠાવવો = to strike. જો do not use “if.” બંદીખાને મોકલવું = to commit to prison. દુકામ માથે ચઢાવ્યો = submitted to the order. રાય અને રેક idiomatic for “the rich and the poor.” બાગ્યશાળી = “happy,” “fortunate.” કાંઈથોડી વખાણવા લાયક નહિ = cannot be too much admired. Explain this idiom.

પાઠ ૧૯.

THE BRITISH CONSTITUTION.

રાજા, અમીર, રૈયત = the Sovereign, the Lords, and the Commons. અમલમાં લાવવું = to execute. કાયદા બાંધવા = to enact laws. ધર્માધ્યક્ષ = a bishop. બેસવા દેછે Use the passive form. સભાસદ મોકલવો = to return a member to Parliament. વકીલ = a representative. ફેરલીક શરતો = certain restrictions. ફેરલેક દરજે = to a certain extent; more or less. અરકાવવું = to limit. રાજનીતિનો નિયમ = a political maxim.

પાઠ ૨૦.

THREE THIEVES.

વેચાતો લઈ Say વેચાતો લીધો અને; ખભાપર મૂકી with the goat on his shoulders. તેવામાં = when. બા Use stood waiting for him. ખુશીમાં તો છે = I hope you are doing well. What is the meaning of “to do” here? અપવિત્ર જાનવર = unclean animal. છે, મટે Use “as” to introduce the sentence. તેને અડકવાથી = touching him. એવું માનેછે = according to their belief. એવું ધારીને = that was the reason why the thief, &c. આ કૃતરો નથી Use indirect construction. તેણે કહ્યું = who said. પાપનું કામ છે = it is sinful. મનમાં ગૂંચવાવું = to be perplexed in one's mind. ખાત્રી થઈ = convinced himself that. આગળ ચાલતાં થોડે દૂર = he did not proceed far before.....કોઈને સવાલ કરવો = to put a question to a man. એથી બીજે પોતાના ભોળપણમાં = out of fear and superstition. માની Say માન્યું અને પોતે અભડાયો ધારી = knowing himself to be polluted. મૂર્ખાઈ અને નબળા મન ઉપર = at his folly and weak-mindedness.

પાઠ ૨૧.

છોડીએને બણાવવા વિષે.

બણાવવા in English, nouns are preferable to verbs in such cases. સ્ત્રીએને કેળવણી આપવાની ; put સ્ત્રીએને in the nominative and use the passive form of 'to educate.' Reverse the order of the sentence. ધોરે = to be obligatory on. ધર્મ પાળવો = to discharge one's duty. અહીં તહીં આથડતી ફરે = to gad about, or to move about from one place to another. ખરાબી = evils. તે પ્રમાણે વર્તવું = to do the same. ઘણુંક દરજે = to a great extent, for the most part. આર = a few others. રોબાયમાન બરેતા બરતાં = to do different kinds of embroidery, to embroider nicely. એ કાંઈ થોડા લાભ નથી this will begin the sentence. It is no small benefit that your daughters, &c. તેનું વર્ણન થોડી જગ્યામાં થઈ શકે તેમ નથી = which cannot be described in a short space. એવું * * * * માલુમ પડે છે = we learn from, &c. that it was the custom. બાધ જણાતો નથી = there appears to be no prohibition. સુધરેલા = highly civilized.

પાઠ ૨૨.

કરવિષે.

કરવિષે Use the plural. રસ્તે = along the road. ભો = danger. મુશ્કેલ પડે છે = it is not safe. એવું omit. (ભાલા) વાળા = armed with. જો એમ ન કરે = did not do so. લૂંટી લઈ જવું = to rob him of. એમાં કાંઈ ફેર નથી = doubtless (placed between the auxiliary and the principal verb). ખેતીવાડીનું કામ કરતાં = to cultivate the ground. ઘણું અર્થ થાય.

છે = ઘણા અર્થવાળું છે. તેને સારૂ બેની જરૂર પડેછે = requires two.
 બેડુત થાયછે = બેડુતનું કામ કરેછે. અંગ્રેજી કરીને = as a result of
 this. ફળ = crop. અમાં બે ભાગીઆ થાયછે = has to be divid-
 ed between two. અથી કરીને = in consequence of this.
 પોતાની માલમિલકતનો પૂરો ભરોસો રહેવો = to be perfectly sure
 that one's property is safe. ટોળે ટોળાં આવવું = to come in
 bands. મહેનત કરીને બિગાવેલા માલ = the fruit of one's
 labour. થોડીજ એતી = very little land. એતી થવી = to be
 cultivated. ઘણી જમીન = ઘણું ભાગ = most. બિજડ પડી રહેછે,
 = is left to remain uncultivated. વસ્તી = વસનારા લોક. લોક
 omit. સંરક્ષણ નહિ = insecurity. નહિ તેથી Use 'to be
 owing to;' or, 'to result from.' અથી દશા = this miser-
 able state of things. દેશમાં વસેછે = દેશ વસેલા હોયછે. બધા
 this must go with the previous part of the sentence
 in English. એવુંજ હોયછે = the same is the case. This
 will commence the sentence. ત્યાં = અહીં દેશમાં. પોતાનું
 રક્ષણ કરવા માટે = in providing for his defence. શીકર રહેવા
 = to be in a state of anxiety. જેની સામું લડી શકાય = whom
 he is able to fight. (તેના) થી સંતાઈ રહેવાની જગો = a place
 to hide oneself from; or, a hiding place for conceal-
 ing oneself in from. બહુ વખત જાયછે this will begin
 the sentence. A great portion of the time of the
 people is taken up in. પૂરો = firmly. વાતપર = to this
 matter. તપાસ રહેછે = ધ્યાન આપવામાં આવેછે. અમાનું = of
 the sort. કામ = duty, office. જન માલ = person and pro-
 perty. નુકસાન ન થવા દેવું = to secure from. અટલા સારૂ = for
 this purpose. દેતા નથી = to prevent. પકડી કાઢવું See
 the voc. ઈનસાફ કરવાને = to dispense justice. કહેવાનો
 સારાંશ = in short. સલાહ સંપમાં રહેવું See the voc. તેમનો

અચાવ થાય. = in security. ઝમિવા omit. તે બધાનો ખર્ચ લોક
આપેછે = it is the people who, &c. જે જે કંઈસરકાર રાખેછે =
everything the Government provides. લોકોને લાભ છે
ફે = it is fair that the people should. કર લેવા = to levy
taxes. જ્યાં omit. ચોરના ભયને કીધે = on account of the
dread of robbers. This will come between the sub-
ject (જેકુત) and the verb. પગાર આપીને રાખેછે. = keep in
their pay. ઝમિવા રાજ્યમાં = in a country with a Govern-
ment. માટે કર તે = taxes are to be regarded as the
equivalent of; or, answer to.

પાઠ ૨૩.

કર આપવા વિષે.

કર આપીએ છીએ. In translating omit the relative
'which.' કરતાં જુદું = different from. જાતનો supply ખર્ચ
here and omit it after ખીજ. બદલામાં પાછું મળેછે = બદલા-
માં મળેછે. See the voc. This is the object of જાણતા નથી
and will follow it. અરેખરૂં જોતાં = in reality. પણ omit.
પૈસા આપીને = for money. નેસ્તીને ત્યાં Render by the pos-
sessive case. નાથું આપીને લઈએ = ખરીદ કરીએ. લૂંટવાનો,
ઠગાવાનો, માર્યા જવાનો. Observe that these are Shakya
Bhed, and should be so translated. જો એમ ન હોત = if it
were not for this. જેટલો વખત લાગેછે તેનો અર્થો * * * *
જાત = the half of the time we are now employed in *
* * * * would be taken up in, &c. નહિ માટે સંભાળ કરવામાં
= in guarding against. તેટલામાં મેળવવું પડત = in which
to provide; or, for providing. એમ ન કરત See Howard
I, 393, 394. કદાપિ = and in case we, and supposing we.
એ ખર્ચ વધારે થાત = this would cost us more. તેવું છતાં પણ =

and yet, even then. જોઈએ તેણું = perfect, complete. જોઈતી ચીજ = anything we want. એને સારૂ નાણું આપીએ છીએ. Begin the sentence with this. ફેર માત્ર એટલો = this difference; or, this much of a difference. બીજો અર્થ = other payments. કરેછે = to make. પોતાની મરજી મુજબ = voluntarily, of his own choice. જરૂર પડેછે = must of necessity. વગર આણેજ નહિ = to be compelled to. See Part II., 176. પોતાને હાથે = yourself. હાથે is frequently to be rendered by 'self.' એમ કદી થાય નહિ = the case is quite different. શું કરવા = what is the use of, why. મારી મેળે Use the reflexive form of the pronoun. જરૂર નથી = there is no reason why I should; it is not necessary for me to. તેને જવાબ એટલોજ મળશે = the answer would be. ઊજડ = wild. જહને વસો See Part II., 161 (2). જ્યાંલગી ત્યાંલગી = while; or, as long as. બાબતનો = બાબતમાં. તમારે હિસ્સે અર્થ = અર્થનો તમારો હિસ્સો. ડોઈપણ રીતે નહિ = by no means. કહેવાય Use 'to be regarded.' અબરદારીનું કામ = a piece of cleverness, a clever trick. કર વસૂલ કરનાર કારભારી = a revenue officer. એમ ડોઈ કાળે સમજવું નહિ = this is quite a mistake. જે ડોઈ એવું કરે તે ચિકારવા ભેગ છે = ફક્ત (none but) ચિકારવા ભેગ (mean) માણસ (person) એવું કરે. એ લોક બહુજ ખોટું કરેછે = it is very wrong of these people to do so. બી રીતના = all other kinds of. સરકારને થાય = to incur. એ ઘણી લુચ્ચાઇનું કામ છે = it is very wicked. You can begin with this. એની પૂરી સમજ પડવા સારૂ = in order that this may be fully understood. લઈએ = let us take. જાણે = suppose. ફેટલાક = a number of. મળીને બંધાવ્યું = had united (or clubbed together) and dug. એતરમાં = એતર માટે, એમાંના ફેટલાક જણ = some of them. પોતાને હિસ્સે અર્થ આપે તે કરતાં

આશું = અર્થના તેમના હિસસા કરતાં આશું. એ કેવું ગેરવાજબી છે.
Commence with this. How unfair it would be for
some to * * * and thereby to have others, &c. એ
જેમ ગેરવાજબી છે તેવીજ કર આપવામાં ઠગાઈ કરવી પણ છે = પણ
કર આપવામાં ઠગાઈ કરવી તેવી ગેરવાજબી છે જેવી એ છે.

પાઠ ૨૪.

શિયાળ અને બકરો.

ચાલ્યા જતા હતા = were travelling together. બંને જણે =
both of them. તરસ મટાડવી = to allay or quench one's
thirst. બહાર નીકળવું તેનો મોટો વિચાર પડ્યો = they were at a
loss how to get out. લાગ ક્ષણે નહિ Say, were baffled
in their attempts. નીકળવાનો એક ઉપાય છે = there is one
way for getting out. હું ઉપર ગયો એટલે તારાં રીંગડાં ઝાલી
લેવાથી લેતાં મને કંઈ વાર નથી = once I am out, there will be
nothing easier than to pull you up by the horns.
જેર નથી See Part II., Ex. 20. તારાં આટલાં વરસ પાણીમાં
ગયાં = you have lived so many years to no purpose.
જો તારી દાઢી વધે છે તેટલી અકલ વધી હોત તો like હંગ્રેજી ભણ્યા
એટલી ગૂજરાતી ભાષા ભણ્યા હોત તો હાલ તે ભાષાનું સારું જ્ઞાન સંપાદન
કીધું હોત = if you had studied Gujarâti as much as you
have studied English, you would by this time have
acquired a respectable knowledge of that language.
નાંચું = નાંખીરા. ત્યાં બેઠી બેઠી = lying there. The verb
'to sit' is seldom used as regards quadrupeds.
સધળું જોતી હતી = was observing all that took place.
નહિ થાઓ See Howard's Grammar, Part I., 429. લોક
મને હુઆરી લેએતે કરતાં મૂર્ખ લેએ તો શીકર નહિ = I should
like people to regard me as a fool rather than a rogue.

પાઠ ૨૫.

આ દેશની વિધવાઓ.

જે વિપત્તિ પડે છે તેથી = on account of the sufferings they have to endure, or the hardships they have to undergo. બળી મરતી Translate by 'used to burn themselves.' બંગાળામાંજ = એકલા બંગાળામાં. બળી મુર્ખ = to be burnt alive. થતી હતી = to occur. Begin—From the above the reader will be able. અડસઢો મનમાં આવશે = to form an estimate. એ ખૂનને સતી થવું કહેતા = women who killed themselves in this way were called "satees." ખૂની ચાલ = cruel custom. બંધ કરી See the voc. વિધવાઓ જીવતી બળી મરે Commence thus,—'Though the Government prohibited widows from. બિચારી અબળા ઉપર રહોછે = these poor creatures have still to endure. તેનો આપ ધણીવાર = 'a father will often marry his poor little daughter of the tender age of.' પરણે = is married. ઝાંખી કરે = sees his face for the first time. અને કદાપિ નહિ આવ્યો = and perhaps before she has * * * and while. કહેવાતો હોય તે = he who is called. આવે = તે સાંભળે. આપડી = the poor thing. આખા બવજીવી = as long as she lives, to the end of her life. સારું = fine. સારું સારું ખાવું પીવું = dainty food. એ સૌ = all these things. તે બાઈડીનો = of these women. પારજ નથી = there is no end to. કોઈને Use negative pronoun. મળે = તેને મળવું. અપશુકન થાયછે = to be regarded as unlucky. થવું હોય ત્યાં = at. રહેવા = to be present. લોટ ફકાવે = to give nothing but flour to eat. એકવાર જ માટે = to give but one meal a day. અંધારામાં = અંધારી કોટડીમાં. એવી એવી આપણા પાડેછે = to practise many other such

cruelties on her. તેનાપર પડેછે=તેને અમવા પડેછે. જેમ થાય તેમ કરેછે=તેઓનાથી અને તેટલું તેઓ કરેછે. See Part II., 167. રાંડ એ મોટી ગાળ છે='widow' is a strong term of abuse, or 'raud' is a very offensive epithet. વગેરે સૌને=and such relatives. જમવા જવું તજવું પડેછે=have to give up going to caste feasts. જીવાડવું અને મારવું=the power of life and death. એનો વર મરી ગયો તેમાં એ આપડી શું કરે like છેકરો પરીક્ષામાં પાર નહિ પડ્યો તેમાં શિક્ષક શું કરે=how could a teacher help a boy's not passing the examination? ત્યારે આપડીએ શાં પાપ કર્યો?=એ આપડીને શામાટે દુઃખ દેવું જોઈએ? દેવાના=દેવા માટે; or use 'why' with a finite verb. જણાશે=to be ascertained. દુઃખ ઓછાં કરવાં=to alleviate the miseries of, to mitigate the sufferings of. દયા આણી=out of pity for, or, taking pity on poor widows, and then. વિધવાનું દુઃખ=તેઓનાં દુઃખ. કાયદો કરી See the voc. Render by past tense and supply 'and thus.' પુનર્વિવાહ ક્રીયા છતાં=after remarriage. પહેલીવાર પરણેલીને વગેરે Translate as if આ કાયદાથી (by virtue of) કરીથી પરણેલી વિધવા અને તેનાં છોકરાંને તેજ દુઃખો છે—વારસાને માટે (with regard to inheriting property) જે (that) પહેલી વાર (for the first time) પરણેલી આપડીને અને તેનાં છોકરાંને. ધર્મવૈકારે પરણાવેછે Begin thus,—In Bengal respectable Brahmans have no scruples whatsoever to marry. ઈશ્વરની ઈચ્છાએ=in the providence of God. Begin this sentence with આલ. (ખજ) માં=among. નથી=is not to be found, does not obtain. (પાપ) થવું to be committed, to be occasioned. ઢીલ કર્યા વિના=ઢીલ વિના.

પાઠ ૨૬.

દાકતર ચકરબતી.

સનુ ૧૮૨૭ Put extension, showing time after extension, showing place. ઝમના આપ, Use, born of. છ વરસનો Say જ્યારે તે છ વરસનો હતો. મેલી મરણ પામવું = to die, leaving an orphan. શીખ્યો begin thus, He learnt three * * * namely * * * making ઝમના ગામમાં હતી a relative sentence. તેર વરસનો થયો ત્યાંમૂઝી = he was thirteen years of age before he, &c., putting the verb in the positive. સાહેબ લોક Use the singular. ને ઇંગ્રેજી or &c. નામ સાંભળવું = to hear there was such a — as. પરગણામાં = the neighbourhood of the village. આવ્યો = to happen to come. There are three ways of translating this compound sentence:—(1) to connect the two parts of the sentence by ‘and’; (2) to make ગયો the principal verb, and * * * આવ્યો an adjectival sentence; (3) to make * * * આવ્યો a participial extension of ગયો. Use (3). સાહેબ See Part II., 64. બહુ See Part II., 78. ગામથી બે મૈલપર = two miles distant from, &c. તે તુરત જવા નીકળ્યો this will begin the sentence. See the Voc. at નીકળવું. તે વેળા * * ગાંધડી હતી order:—તેની સાથે * * * હતી (to have) જે તેની આંધપર નાંખેલી હતી (to carry). વિના ખીજું કંઈ નહિ = nothing but. ત્યારે, જ્યારે is omitted in Gujarati and ત્યારે (then) in English. ઝાળખાણ ન હતું = had no acquaintance. તેને ઠઠને કહ્યું Say તે ઇંગ્રેજી. નિરાળના મારતર પાસે ગયો જે દેશી હતો અને કહ્યું = “offered”—the remainder will be in the oblique construction. ને See the voc. રાંધવા રહું એવું કહેવું = to offer one’s service

as a cook. તેમ See the voc. રાખવાની Supply the object. માંડ્યા પછી Use the pluperfect indicative. તેથી = by them, thereby. આલિક્ઝાન્ડર સાહેબ નામે એક ગૃહસ્થ = a gentleman named Alexander. બહુવાનો ખર્ચ આપવો = to pay one's expenses—to support—while studying. કહું See the voc. તે ઉપર Make the former sentence a phrase with having, and તે ઉપર will be thus translated. બીજે વરસે no preposition required. ત્યારે In English જ્યારે. ખબર આપવી See the voc. કે જેને = that if any one. વૈદ્યક-શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો = to study medicine. મોકલવામાં આવશે See Part II., 119. બહુ સમજવવું કે તું ન જા = to do all one can to dissuade from going; to entreat earnestly not to go. કોઈ કામ ન કરવાને સમજવેલું ન માનવું = not to be dissuaded; not to heed entreaties. જોર જૂલમ કરવા માંડવો = to resort to force. કશાને = the least (adv.) વગેરે બોધને પણ = even if he should have to give up. છાતી ચલાવવી See the voc. એ = the same. એક પાઠશાળા = one of the colleges. ત્યાંની = of that country. દાખલ થવું = to enter a college as a student. ધર્મ પાળવા માંડવો See the voc. દકતર થવું = to gain the diploma of doctor; to graduate in medicine. આવતાં વારને = as soon as he arrived, immediately on his arrival. મળવું = to be in the receipt of. ચરિત્ર ઉપરથી જણાયછે. Use the active verb 'to show' or 'to teach' with 'us.' ગમે એવો ગરીબ હોય = however poor he may be. તોપણ omit. હિમ્મતથી say જો તેને પૂરતી હિમ્મત હોય. પાર પોછે Use the future or the auxiliary 'may.' This is the principal verb and must come in immediately after the nominative 'any one.'

પાઠ ૨૭.

પૃથ્વી.

નજર પહોંચે ત્યાં લગણુ like ઘોડે દોડે ત્યાં લગણુ = as far as a horse can run. એને કાંઈ આધાર એટલે ટેકા નથી See Part I., 26. એનો એક ફેરો ચોવીસ કલાક કે સાઠ ઘડીમાં પૂરો થાયછે like મારા ઘર આગળથી નિશાળે જતાં દશ મિનિટ લાગેછે = it takes me ten minutes to go from my house to school. જેટલી વાર અજવાળું રહેછે તેટલી વારને દહાડો કહેછે = that period of time during which light remains is called day. જેટલા વંચત સ્થળી અંધારું રહેછે તેટલાને રાત કહેછે like જેટલી ભોંય ઉપર ગામ વસેલુંછે તેટલીને ગામનું તળિયું કહેછે = that portion of ground on which the town is built is called the site of the town. What single word represents પૃથ્વીના ખીજા પાસાના લોક ?

પાઠ ૨૮.

ચામડી.

ચામડીમાં The names of the different parts of the body are preceded in English by the definite article 'the.' ચામડી છે. Use 'to consist of.' નીચલું instead of the noun supply 'one.' માત્ર માટે છે = is only for. માં = to have. સ્પર્શનો ગુણુ = સ્પર્શશક્તિ. કંઈ નથી = has no, &c. આપણુ લોક = આપણે. ઉદાહરણે Use 'in order to.' (દૂધ) મારવું = to apply. જેને ઇંગ્રેજીમાં ખિસ્તર કહેછે. This relative clause must be placed immediately after the noun it qualifies. તેથી = by which means. પ્રત્યક્ષ દેખાયછે = to become perceptible. ચામડીને ઘસારો પડેછે તેથી = when by friction on the skin, or, when by the constant rubbing of anything against the skin. જોવામાં આવેછે = આપણે જોઈએ

છીએ. ધણુંજ See the voc. અને રોગ થાય = and when any one has a disease. ભીંગડાં થઈને Use, drop off in scales. (જનાવર) ને = with, in the case of. તેમાં = as for instance. સાપની કાંચળી ઉતારેછે Say સાપ તેની કાંચળી ઉતારેછે (to cast). રંગ ઊતરી જાયછે = it loses its colour. તેતો = as. તેથી = and according to this. સીધીની Say સીધીમાં. See also Howard I., 253. અને છૂટી Say, if a piece, &c. નાંખે = નંખાય. માં ઊતરી જાયછે = to come out into. Use the future. કાળાં ને ગોરાં સુધળાં = all, whether black or white. એકજ તરેહનો = the same. ત્યાં Omit and supply જ્યાં. ધણો સ્પર્શ લાગેછે = the sense of touch is very.....in. This will begin the sentence. તેજ = the very. જરા સ્પર્શ લાગે = the slightest touch. Make 'touch' the subject of જણાયછે. મગજને = મગજથી or મગજમાં. વગેરે કેટલાંક = and several others; or begin thus,—several animals, such as. શિંગડા જેવું કઠણ = as hard as horn, horny. થોડે કેટલાંજ = only in a few places. રહેછે = are left.

પાઠ ૨૯.

છોકરાંને ધરેણું ધાલવા વિષે.

છોકરાંને ધરેણું ધાલવા વિષે = loading children with ornaments. પહેરાવવા = to decorate with. એથી = by doing so. હાથે કરીને = they themselves. અને omit. પોતાની જૂઠી આભર માટે, Say, to keep up a false show of respectability. થોડીવારની = that is to last for a few hours. વધારે સારી ગણવી = to prefer to. નીપજતી = occasioned by. હવે = again, any more. પહેરાવીશું Use the infinitive. પહેરાવવાં = નો પહેરાવીએ. ગયા = after, in. એટલે omit. જૂલી જાયછે.

Supply 'all about it.' જેમ જેમ જૂની * * * * * તેમ તેમ
 ઝાઝી = the older * * * * * the less. વળી omit. પાછું
 ઝેકાદું = some other. થયું કે = takes place and. પ્રિય દેશીઓ
 || my dear fellow-countrymen. બહારથી ધનપાળશા. See
 the voc. બનાવશે, Use the infinitive. કોણ ચહોશે This
 will begin the sentence; 'Who would like a fruit that,
 &c. તમારે ઝિંબો વિચાર ન રાખવો = you must not think.
 ફેરવીને જોઈ હોય વગેરે = ફેરવીએ અને જોઈએ તો મેલથી બરેલી
 માફમ ૫૩થે તેમાંથી નીકળે = તેથી આવે. દૂરથી = even though
 he be at a distance from it. સારીરમાં રોગ થાયછે = their
 bodies are liable to the attacks of diseases. માટી માટી
 અફસોસની વાત વગેરે = it is therefore much to be regretted
 (or it is a thousand pities) that parents prefer to
 put on * * * * * to giving the washerman two or
 three annas a month extra, and dressing their
 children in good and clean clothes. માટી આમી છે = are
 greatly wanting in, or, the want of cleanliness is a
 great defect in. તમારાં બાળકોનું સાફ ચાહીને = as you desire
 your children's good. રાખીને See Part II., 161 (4).
 નાંખરો મા Use the infinitive.

૫૧૪ ૩૦.

રંગ.

જેટલા—તેટલા બધા વગેરે. In such a sentence the બધા
 comes in the second half in Gujarati. In English it
 comes in the first; as all the Parsis in India are de-
 scendants of refugees from Persia. લાલ કે રોતો = red or
 crimson. નીકળેછે = મળેલો. ઝેકાદા કરીએ છીએ. Use the
 passive. બીજા બધા = બધા બીજા. Supply રંગ here and

omit it above. Begin with this. મળીને થાયછે = united make. આપણી આંખને બહુ ગમેછે = it is very agreeable to the eyes. જોઈએ = to look at. બીજા રંગના કરતાં = than of any other colour. થાયછે = to be formed. તેનાં = તેઓનાં. અનુક્રમે = in the following order, red, &c. વસ્તુઓમાં = among. એવા—કે = so that. કર્યાંછે = આપ્યાંછે and supply the nominative He. આકાશમાં ..... ડિલે = આકાશને ..... ડિલેને. વસ્તુનો રંગ કાળો = વસ્તુ કાળી. જોઈ Use 'to see.' જોઈ શકત See Howard, Part II., 398. પણ તેથી = but then. અનેક તરેહના રંગોને = રંગોની મોટી તરેહ. લીધેજ = it is on account of. Begin with this. લાગેછે = to appear, to seem. તે થાત નહિ See Part II., 140—142. એકે નહિ = not even one, not a single, none at all. બટકોને અથડાઈ મરત = would be killed by knocking against one another and different objects. સમગ્ર = both. થી સીમા છે = is beyond comprehension, is boundless.

પાઠ ૩૧.

જન્મજોડ.—ભાગ ૧.

ઘણા દિવસ લગી = for a long time. તેથી Omit and supply 'when' in the first part of the sentence. સાધારણ. Make 'we' the nominative and use 'to become familiar with' or 'accustomed to.' જ્યાંસુધી ત્યાંસુધી = until. વિનાનું થવું. See the voc. તેની ખરી કીમત આપણી નજરમાં આવતી નથી. Make 'we' the nominative and use the verb 'to appreciate at' (their true value). કીમત જાણવામાં આવતી નથી = to know the worth. જોઈયા હતા Use the passive. બાઈ omit. શું થયું = how he felt; or what

his experience was. દેવા હાલ પડેછે = દેવાં દુઃખ અમવાં પડેછે. પાણી વિના હેવું કષ્ટ વેડવું પડેછે = have to, &c. This will come after જાણેછે as its object. જેવા * * * તેઓજ = only men like, only such persons as. પાણીનું ઝીંક ડીપું = any drop of water. તેમને મળતું = તેઓ મેળવી શકતા. દેવા આતુર થઇને લેતા (પી જતા) Begin here. એજ પ્રમાણે વગેરે = in the same way there are only few who thank, &c. તેને વાસ્તે = કે. ખીજને જીએછે, કે = જ્યારે ખીજને જીએછે કે ખીજ. નથી = to want. મનમાં ઊતરવું = to come to know. ઘણાને હેય = there are several who. જન્મની ખાડ = a bodily imperfection from birth; or born with some bodily imperfection. તે જોઈને = અને તેવા જોઈને આપણે જોએછે ત્યારે. દુઃખ = miseries, or the miserable condition. નહારે. Omit. ઘીંઘીં હરો = ઘીંઘીં છે. તેમના મનમાં નિશ્ચય એવું આવશે વગેરે = are in a position to know what a great blessing it is to have the use of one's, &c. મોં = જીમ. લાગશે Use 'to ask oneself.' કે આપણે એ સધળાં અંગ પૂરાં પાધરાં છે વગેરે = જે સધળા અવયવો પૂરા પાધરા છે તેનો રો ઉપયોગ કરેછે. ખરો ઉપયોગ, ખોટો ઉપયોગ = a good use, a bad use. પછી = afterwards. એવી એવી ખાડ હેયછે = વીએ એવી ખાડવાળા. આપણને દુઃખ ઉપજ્યા વિના રહેતું નથી = we cannot but be sorry when. Begin here. ઉપાય કરવા = to devise means, are making efforts. એમાં કંઈ શક નથી = there is no doubt that since. Begin here. દેખતા આદમી = men who can see. See also Part II., 43, 44, and 45. જે કંઈ જોઈને શીખાય = whatever can be learnt by sight; or whatever other people can learn by the use of their eyes. વાંચતાં લખતાં = reading, writing. છાપવાની, કાંતવાની, વણવાની અને ટોપલીઓ કરવાની કળા શીખવવામાં આવેછે = are taught the art of printing, &c. રાખવા

પડ્યાં હશે = it must have cost * * * a great deal of, &c.
 સાધારણ રીતે કેળવણી મળી રહે = to be instructed in the
 usual way. એ કંઈ સહેલું કામ નથી Commence with 'It
 is no easy task to.' આંધળાને = the blind. આંગળી ફેરવીને
 = by passing their fingers over the pages. કરવામાં આ-
 વીછે = રોપી કહાડીછે. Commence thus,—the wonderful
 contrivance has been invented of.

પાઠ ૩૨.

જ નમોડ—ભાગ ૨.

મૂળાક્ષર લોઢાના છૂટા છૂટા કરેલા હોયછે = the alphabet * * *
 * * has all its letters made separately of iron. ફેર-
 વતાં See Part II., 163, para. 3. બરેછે = to place. Use the
 passive voice. એ વિના = besides. સૌ = વગેરે &c. અને નામ
 કહી = and they are told their names after which they,
 &c. આવડ્યા પછી = when he has learnt this thorough-
 ly. પલાળીને See Part II., 162 (2). નરમ In speaking
 of liquids 'thin' and not 'soft' is the adjective used
 for નરમ. બરાબર ઊપસેલા રહેછે = stand out distinctly. એટલું
 નહિ પણ = not only but. વંચાયછે See Part II., 123.
 માહિતગાર થવું = to learn, can learn. આંધળાં = blind people.
 હાલ = lately. કે * * * રાખવું એટલે = which consists in
 placing * * * so that. લખારો = લખાયછે. બરાબર જાણવામાં
 આવશે = can be distinctly felt. બૂગોળવિદ્યા સારે = બૂગોળવિદ્યા
 શીખવવા સારે. નકરો કાઢવો = to draw a map. તેમાં = તેપર.
 તાર = તારના કડકા. ગામો = towns. નાના મોટા ગોળ માથાંના ખીલા =
 round-headed nails of various sizes. પોતાની મેળે = of
 themselves. જાણ્યામાં હશે = જાણતા હશે = probably, &c. Begin

here. બહેરાને * * * * કહેલી હોય Make બહેરાને nominative and use ‘to wish to indicate.’ જ્ઞવાનું = that he wants to go to bed. પીવાનું માગવું = to ask for a drink. આથોવાળીને = to make a cup with the hands. જૂખનું = હું જૂખ્યો છું. આંગળી વતી બતાવવું = to point to with the finger; or, to point the finger at. અં વગેરે = such. થોડી થોડી વાત = only a little. માલૂમ પડવું = to be understood. જે વાત કરવી હોય તે સારી રીતે કહી શકાય તેટલા સાર — in order that they may be able to express themselves properly on any subject they wish. હાથ ના Omit. કક્કાના = of the alphabet. તેની જોડણી કરી શકે &c. Say, and words are formed by combining these signs. શીખવવાની = શીખવવાને. ઉપયોગી વાતો = useful branches of knowledge. સાંભળીને કે હાથ ફેરવીને See Part II., 161 (4). અને તેમનાથી બોલાય પણ છે = and then (besides) they can speak. અં માંનું કાંઈજ નથી = the case is quite different. કે નથી Use ‘neither — nor.’ વાત = a story. કેટલી કેળવણી પામી = how much she learnt. સાફ જણાશે = to be evident. મહેનત ન લેત See Part II., 143, and supply તેઓએ લીધી તે (they did).

પાઠ ૩૩.

THE LIST OF FOOLS.

જે વેચવાના હતા = for sale. કીમત કરતાં વધારે — for વધારે say “over and above.” આ વાત કબૂલ કરી &c. = agreed to this and took leave of him. નિશાથી ખુશ મીઠાજમાં હતા — Say, “being exhilarated with wine.” ટીપ કરી બાવ = make out a list in my dominions. જાહેર કરવું = to represent. કે, મેં &c. Use indirect construction. આપનું નામ =

Your (His) Majesty's name. પહેલુંજ મુદ્દેલુંછે = is put at the very head of the list. તેઓનો દોષ પડે રાજ્ય જમીન &c. = for whom no person is (or stands) security. રહેનાર છે. Use “to inhabit” or “to belong to.” અધ્યક્ષ = your Majesty. અને ત્યારે આપનું નામ બીજી બીરાજશે = your name will in that case occupy the second place.

પાઠ ૩૪.

નકારા જૂના ચાલ છોડવા વિષે.

નકારા જૂના ચાલ છોડવા વિષે = the duty of denouncing old customs if bad. જે તેજ = just what. જરાયે = at all. કે = whether. ખરું કે ખોટું = right or wrong. આંખ મીચીને = with their eyes closed. ચાલતું = રસ્તાપર ચાલતું. ઘણા હિન્દુઓ કરેછે. Begin here—Many Hindus act in this matter in this way, &c. પ્રાણ ખોવા = to be killed. વિચારવાને. Use ‘to distinguish between.’ એ જાણવાને = કે એ તેઓ જાણે. જોઈએ તેવા = due, proper, or they ought. એ કહેવું ખોટું છે = to say. Begin with this. આપતું હોય = to offer. તે ન લેવા Commence with this,—should we not accept, &c., or would it be wrong for us to accept, &c. એમ કહેછે = જો કહે. એજ કામ. Omit કામ. એક દેશમાં વગેરે = the inhabitants of a certain country were so. જૂના ચાલને વળગી રહેલા કે તેઓએ એક માણસને ફાંસી દીધી, કેમકે તેણે એક દાતરડું અસલથી તેઓમાં હતું (had had) તેથી જીવી આકૃતિનું બનાવ્યું. કેવી ગાંડધ = how foolish it was ! શીતબા કઢાવવાને = to have one's children vaccinated. સતી થવાનો = of satee (or the custom of the widow being burned with the dead body of her husband). ચાલ બંધ કર્યો = the sup-

pression. લોક દિલગીર છે. This will begin the sentence. કારણ એ બતાવવું=to assign as a reason. એડુતનાં છાકરાને બણાવવાનું કહીએ છીએ=એડુતને પોતાનાં છાકરાને બણાવવાનું કહીએ છીએ. નવા નવા સંચા=different kinds of machinery. હાત = had. થાત = કરી રાકત = to invent. For the proper tense see Part II., 142. વળગી રહેશે = વળગી રહે. ત્યાંથી omit.

પાઠ ૩૫.

સ્વચ્છતા.

નળીઆમાંથી. Use 'pores.' નરી આંખે = the naked eye. મોંએ ટલે છિદ્રો. Begin with this. લાગે = to adhere to. Begin thus,—should the least. અંધ થઈને પૂરાઈ જાય છે = to become choked up. પદાર્થ = substance. પાણી જેવો પદાર્થ = the watery portion. બાફ થઈને = as vapour, in vapour, in the form of vapour. માવો માવો = a thick pulp, a soft pulpy substance. રહેશે = to remain, or to be left behind. નીકળેલો = જે નીકળે છે. નો થાય છે તે = that is formed from. એટલે Use present participle. જોવામાં આવે છે = may be seen or can be seen. જે વસ્ત્ર પહેરી રાખ્યું હોય = any article of clothing we have worn. ઘણો એક = a large portion of it, a great deal of it. પાછો પેરી જાય છે = to re-enter. આમડી ઉપર = next the skin. પહેરવામાં આવે છે. = to be worn. રાતનાં આઢવાનાં લૂગડાં = bed-clothes. દિવસનાં પહેરવાનાં લૂગડાં = clothes worn during the day. દિવસના = during the day, by day. સૂકાનાં = સૂકાવા. જે લાગેલો = which has adhered or simply adhering. લૂગડાં = one's clothes. થોડો ઘણો = some of it, a portion of it. ભરાઈ રહેવું = to find its way into. રોજ ખૂબ ઓળીને નહાવું જોઈએ = રોજ ન-

હાલું અને નહાતી વખતે પોતાને સારી પેઠે યોગ્યું જોઈએ. એ ચાર લોટા પાણી = a few bowls of water. રેડીને See Part II., 161 (V). એ કાંઈ omit, or else for all say 'is no bathing.' નહવાય નહિ = નહાઈએ નહિ. માંહેથી નીકળી રાકે = to be able to get out. માંહે ને માંહે = inside. શરીરને ગરમી થાય = શરીર ગરમ થશે. વગેરે મેલ = and other such excretions. કાઢી નાંખનાર = for getting rid of. સાથે સંબંધ રાખનારી = connected with. નસોમાં ધણો મેલ ભરાય = નસો ધણા મેલથી ભરાઈ જાય. ભરાયાથી = when filled. જેમ પાણી બરોબર વહી જતું નથી. Begin with this. લોહીનું ફરવું બરાબર થતું નથી = લોહી બરાબર ફરી રાકતું નથી. મેલ કાપે = to dissolve or get rid of. તેવી જાણ = something that. જાણસે રોજ યોગીને નહાવું જોઈએ = જાણસ વડે આપણાં શરીર રોજ ધોવાં જોઈએ. તે યોગીને નહવાય = નહાતાં તે વાપરીએ.

પાઠ ૩૬.

THE KING AND HIS WISE WAZIR.

નોકરી છોડી ઈશ્વર ભજનમાં લાગ્યો = resigned his office and employed himself in worshipping God. મારા વજીરનું શું થયું? Use indirect construction; for થયું say "to become." ઊંચી પદવી તજવી = to quit one's exalted position. ઈશ્વરપ્રાર્થનામાં મશગૂલ થયું = to devote oneself to the service of God. પાંચ કારણસર = for five reasons. હજૂરમાં = in your presence. બેસવું. Say બેસવાને. જોયા કરવું = to be looking on. For યુજરાન કરેછે say "feeds me," or "sustains me." જે સૂતો નથી = who never sleeps, or who knows no slumber. હમેશા જાગી હોય છે Say "that if you should die, I might, &c." Why not "may"?

પાંચમું, હું ખાતો કે &c. Say, “that if I should have committed, you would not have, &c.”

પાઠ ૩૭.

THE KING AND HIS CAPTAIN.

પોતાની એક પલટણમાં = in one of his regiments. છે. Use the past tense. તે &c. Introduce this sentence with “who.” ધડીઆળની સાંકળીએ = attached to his watch-chain. બંદૂકની ગોળી = a bullet. રાખે છે. Use the past tense. એક દહાડે તે મળ્યો. Say “he once happened to meet him.” કરકસરીઆ પણ હશેજ = you must certainly be very frugal. કાઠીને કહ્યું = કાઠી અને કહ્યું. ધડીઆળમાં પાંચ &c. = it is five by my watch ; what is it by yours ? or, what time do you make it by yours ? માં મોત થશે &c. = how I am to meet my death. જણાવે છે = it indicates or shows. મારી નોકરી કરતાં = in my service. આર કલાકમાંના કિયે કલાકે = at what hour out of the twelve hours ? એમ કહી = so saying. અક્ષિસ આપ્યું = he presented him with, or he made him a present of, &c.

પાઠ ૩૮.

પરસેવા.

લાગે તેથી વગેરે ‘As—is exposed to—it would dry up and.’ લાકડા જેવી કડકણ = as hard as a stick. તેથી કરીને = hence. બહેર મારી જવું = to become callous. સ્પર્શી લાગે નહિ = would become insensible to touch. એમ ન થવા દેવા મોટે = were it not that. ધણી સારી યુક્તિ = an excellent provision. તેથી

=by which. રહેછે=to be kept. માંસની ગાળી ઝાં=glands. ત્રણે =all the three. અહાર નીકળેલીછે=that traverse. ઉપર કહાડેછે =to force out upon. અહાર નીકળેછે=have their openings. ઊગેલાછે=ઊગેછે. સધળે ઉકાણે સરખી=equally distributed all over. આપણા વાળમાં. Begin thus—All the sticky matter in our hair, and the wax. તેથી =અને જેથી. વળી જતાં નથી. Use the verb ‘to prevent.’ નીકળેછે=is secreted by. ચામડીના ઉપલા પડમાં વગેરે. Make this a complex sentence, beginning with પરસેવો નીકળેછે. ઝાંઝાં =દરેક. નીચે ઊતરેલી =leading down from, હોયછે See Part I., 110. તે =જે. તેવીજ =સીધી. વળીને See Part II., 161 (૧). થઈ ગયેલીછે =assumes the form of. તે-છે=it has. નસો blood-vessels. પથરાઈ ગયેલી See the voc. વહેછે ત્યારે =‘while the blood is flowing, the thinnest part of it enters in the same way as.’ બાફ થઈને =becoming converted into vapour. નીકળી જાયછે=to escape. કોઈકોઈ વખત=on some occasions. ઝાંટલો બધો =so much. જલદી=fast. ડીપાં ડીપાં દેખાયછે=ડીપાંમાં દેખાયછે. માં નીકળી જાયછે=to be thrown off along with. રહે ઝાંટલી જગ્યામાં=in a piece of the skin, the size of a, &c., or, as much of the skin as a—would cover, contains about. લાંબી કરીઝે =to unwind, to unravel. Use the passive. થાય=would measure. Supply subject. એકઠી કરીને. Use ‘to be united together.’ બરી હોયતો થાય =ભરાય =to measure. દહાડે ને રાત મળીને =in twenty-four hours, in a day of 24 hours. રેર=a pint. ઝાં ઉપરથી=from the above. શરીરમાંથી નીકળી જતું દરો =the body gives off. ઊડી જાય =to evaporate.

પાઠ ૩૯.

છોકરાં તરફ માનો પ્રેમ.

એ વાત જ્યારે કૌણ દેવીએ સાંભળી = જ્યારે કૌણ દેવીએ સાંભળ્યું છે. પાસે રહેવામાં = whilst living with. અકાંતપણું લાગવું = to feel lonely. પાસે = તેઓની પાસે. બોલાવવું = to send for. તર વરસની = જે હવે તેર વરસની હતી. ઉપર = for. તેની સાથે = and besides. વધારે હક = a better right to. આંધળી = infatuated by. (જવા) થી = departure, removal. નિરાધાર થઈ જવાથી = by his consequent desolate condition. અને ઘણી મુશ્કેલી * * * * મજબૂત પ્રીતિ તૂટવાથી = by this breaking up of the ties of that strong affection which had existed, &c. વિનંતિ કીધી કે જ્યારે કાકુર દેવગઢ મુઢી જાય છે ત્યારે * * * હકમ આપવા નેહિએ = requested to order, since he was going to—, to bring back with him, &c. માથે ચઢાવ્યો = to receive with every respect. માઈ માથું આપવું વગેરે = in case he failed he offered to forfeit his head; or, he said that the Emperor might cut off his head if, &c.

પાઠ ૪૦.

નદી જવાથી મનમાં ઉત્પન્ન થતા વિચાર.

મનમાં ઉત્પન્ન થતા વિચાર = reflections. માણસનાં સંસાર = human life. બહાર પડ્યા પછી = after coming out into the plain. થોડેક મુઢી = for some distance. (ફૂંધો) માં = among. સંબંધ બાંધવો = to form connections with. વહાણો ફરી વગેરે = ships carrying the commerce of nations sail on it. જે જોઈએ તે = that is requisite for. ભારે ભારે કામ માથે = great undertakings. છેલ્લી વારે = at last, finally. જોવાથી

= જ્યારે જોઈએ. તેના વિચાર દોડેછે = use to meditate or to speculate. એક મોટા કામ—મોટાં કામમાંનું એક.

પાઠ ૪૧.

શ્રાવણ માસનું વર્ણન.

જગાએ જગાએ = here and there. વરસાદનાં પડવાથી = વરસાદ જે પડ્યોછે તેથી. ઘાસની શેવંજની માફક Say, શેવંજની માફક ઘાસ પથરાયું હતું. સાક તરકારીના વેલા = vegetables, young vegetable plants. ઊઘ્યાં = to spring up. સારા સારા = beautiful. ચાસ પડેલાં = ploughed into furrows. અનાજના નાના છોડે = the young corn. ઊગેલા = above the ground. કામમાં ફરતાં હતાં = were engaged in their out-door operations. ચરી = to have to eat. તાજ થયેલા = refreshed, their strength having been recruited. ધણુ ધણુ = with their bells tinkling. ઝીચડથી એવા ચીકણા = so muddy. જઈ = to make their way (pass) along them. ખેરીને (પોડે) = on horseback. જતા હતા = performed their journeys. વગર જોડે = bare-footed. આઢીને = with their heads and shoulders wrapped in. ફરતા હતા = had to walk. જોર નરમ પડ્યું = to spend its force. વરસાદ ઝરમર ઝરમરજ આવતો = only slight showers of rain fell, or the rain fell in drizzling showers.

કોષ.

VOCABULARY.

અકલ Wisdom, common sense, intelligence, sense.	અંધારો Blindness.
અદ્વેક Each, each singly.	અનાદિ Eternal.
અક્ષય Imperishable, everlasting.	અનુકૂળ Agreeable to.
અંગ An organ.	અનુક્રમ An order, a series.
અચંપો પામવો To be astonished.	અનુમાન Conclusion.
અડચણ An objection.	અનુમાન કરવું To conclude, to infer.
અડચણ પડવી To experience a difficulty, to be kept back by trials, to have one's progress retarded by trials.	અન્યાય Injustice, iniquity.
અડમટ્ટો An estimate.	અપંગપણું A deformity.
અણુગમો Dislike, repugnance.	અપવિત્ર Unholy.
અણુગમો થવો To be disliked.	અપવિત્ર કરવું To desecrate.
અંતવાન Finite.	અપસુક્રન An ill-omen.
અંતે Finally, at last.	અકુસોસની વાત A matter of regret.
અત્રેનું Of this country.	અભગ્રવવું To be polluted.
અથડાવું To dash against.	અમલ Authority.
અધર Without support.	અમલદાર An officer, a government officer.
	અઘાચો A hook, a bracket, a curved stroke.
	અવતરવું To be born.
	અવસર An occasion.
	અવિચાર Imprudence.
	અવિચારી Thoughtless.

અંશ A part.	આબરૂ રાખવી To preserve the honour of.
અસર થવી to receive an impression, to be impressed by.	આભાર માનવો To thank one for his kindness, to thank.
અસર લાગવી To be affected by.	આભારી Obligated to, indebted to, dependent on.
અસ્વચ્છ Impure.	આયુષ્ય Life, existence.
આંકડો A figure, a digit.	આવડ્યું To be able, can, to know.
આંખ ઊધડવી To be convinced of one's error.	આરો Protection.
આખર Finally, at length, at last.	આશ્રય Assistance.
આગની ગાડી A locomotive engine.	આળોટવું To roll about, to wallow.
આગલું The former.	ઈચ્છા Will, a wish, a desire, an appetite.
આગલો દાંત A front tooth.	ઈચ્છા રાખવી To feel a desire.
આગ્રહ Importunity.	ઈતરાજ Displeasure.
આચરણ Life, conduct.	ઈંદ્રી A bodily organ, an organ of sense, a sense.
આંટણુ A corn, a callosity.	ઈનસાફ કરવો To dispense justice. [tice.
આડેથી પાડેથી All the neighbours.	ઈનસાફદાર An officer of justice.
આતુરતા Eagerness, anxiety.	ઈશારત A sign.
આદિલઈ And others.	ઈશારત કરવી To sign, to beckon to. [signs.
આધાર રાખવો To depend on.	ઈશારત વિદ્યા The science of
આનંદ ઊપજવો To delight.	ઈસ્વીસન The Christian era.
આપદ A hardship, a calamity, a misfortune.	
આપમતલબી Selfish.	

ઉગારવું To save, to rescue.	ઉડાવી નાંખવું To squander.
ઉખેડવું To dig up.	ઉડી જવું To go away, to fly away, to evaporate.
ઉતાવળ Haste, passion, eagerness, impatience.	ઉતારી લેવું To copy.
ઉત્પત્તિ Origin.	ઉપલું Upper, outer, exterior.
ઉત્પન્ન કરવું To originate, to create, to produce.	ઉપસવું To swell, to rise.
ઉત્પન્ન થવું To be produced, to arise.	ઉપસેલું Raised up, swollen.
ઉદાસ Gloomy, sad.	એકાંત Retired, uninhabited, desert.
ઉધાર On credit, on trust.	એકાંડ, A, an, some.
ઉધાર લેવું To obtain on credit.	એટલે That is, that is to say, namely, as soon as, no sooner than.
ઉપગ્રહ A secondary planet, a satellite.	એનો એનર That very.
ઉપયોગ કરવા To use, to make a good use of, to turn to good account.	એવામી On such an occasion, in such circumstances, just then, at this juncture.
ઉપાય કરવા To take steps, to take means.	
ઉકળવું To boil, ઉકાળવું to boil.	એાછું કરવું To diminish, to mitigate, to alleviate.
ઉગરેલું (માણસ) A survivor	એાછું થવું To be diminished.
ઉધરાણી કરવી To dun.	એાફેદાર A government officer, an official of government.
ઉજડ મેદાન A desert.	
ઉજડ વેરાન A desert.	એાજાણવું To know, to distinguish, to recognize.
ઉઠાડવું To raise, to produce.	

આજાણાણુ Acquaintance.

આજાણીતિ An acquaintance.

કંઈ Something, somewhat.

કંઈક Some, a little.

કંઈ ચિંતા નહિ It's no matter.

કંઈ પણ નહિ Nothing at all,
nothing whatever (with
a noun), no—whatever.

કંગાળ Miserable, neces-
sitous, needy.

કચરો Dirt, rubbish.

કત્તીઆ કંકાસ કરવો To quarrel,
to be quarrelsome.

કંટાળો છુટવો To be disgusted.

કંટોલાં “Kantolans.”

કઠણ Hard, tough, difficult.

કઠણ થવું To become hard, to
become indurate.

કડવું ઝેર As bitter as gall.

કંદ A tuber, a bulbous root.

કને Near, beside.

કનેથી નાસવું To run away
from.

કપટ Fraud.

કમતસીય Unfortunate.

કરજ કરવું To borrow money,
to incur debts, to get
into debt.

કરજ વાળવું To pay a debt,
to pay off a debt.

કર લેવો To collect a tax.

કરામત A wonderful “con-
trivance, a miraculous
power.

કરી See લેખવું.

કરીને Named.

કલ્પિત વાત A fiction, a fable.

કશું Any; કશુંએ at all; કશું
નહિ none.

કષ્ટ Agony, trouble.

કસર કરવી નહિ To spare no
કહેવું To offer to. [pains.

કળા An art.

કાંચળી (સાપળી) A slough.

કાણું (adj.) One-eyed.

કાણું ધોરવું To bore a hole.

કાપવું To kill, to murder.

મેલ કાપવો to dissolve, to
remove, to wash away.

કામ (n.) An affair, use.
See જરૂર.

કામકાજ Work.

કામમાં આવવું To be used,
to be useful.

કામમાં લેવું To use.

કામળી A blanket.

કાયદો કરવો To pass an act.

કાયમ રહેવું To last, to be perpetuated.	અપનું Important, useful.
કાયર કરવું To trouble, to plague.	અપ લાગવું To be useful to.
કાયિક Bodily, corporeal, physical.	અપ હોવો To be needed.
કારણસર On this account, for this reason.	અબરદારી Cleverness.
કારેલાં "Karelsans."	અબર આપવી To announce, to notify.
કીમત કરવી To appreciate.	અર્ચ આપવો To pay one's expenses, to pay the expenses of.
કુમળું Tender.	અર્ચ ખેસવો To cost.
કુચ્ચા Fibres, the woody part.	અર્ચવાળું Costly, expensive.
કે તેથી કરીને In order that.	અરા દિલથી Sincerely, with sincerity.
કેણી મેર In what direction.	અરાબી Poverty, ruin, harm, danger.
કેમ કરતાં In any way at all.	અરી પડવું To fall off.
કેરીનો રસ Mango-juice.	અરેઅરે જોતી In reality.
કેવળ Quite, entirely.	અરેખાત Truly.
કેસર Saffron.	અરો Indeed.
કેળવણી આપવી To train, to educate.	આઈ A pit, a ditch.
કેળું A plantain.	આત્રી હોવી To know for cer- tain, to know certainly, to be assured.
કોમળ Soft.	ખીર Broth, soup.
કોમળતા Tenderness.	ખુરાબોદાર Fragrant, sweet- smelling.
કોરણ An outline.	ખૂબ Well, a great deal.
કોળું Pumpkin.	ખેંચવું To extract.
ખટપટમાં પડવું To bother oneself about.	ખેંચી કાઢવું To pull out.
અપ Use.	

ઝંચી લેવું To pull up.	a quality, a property, a
ઝાટું (n.) Evil; (adj.) vain.	character, a principle.
ઝાટું પડવું To appear false.	a characteristic, benefit.
ઝાડ Bodily defect, a natural defect.	ઝુનાભરેલું Culpable, wicked.
ઝાબો વાળવો To make a cup with the hands.	ઝુનેગાર Criminal.
ઝાસવું To insert, to drive in.	ઝૂછું A bundle, a ball.
ગજવા અર્ચ Pocket money.	ઝેંઝે Rhinoceros.
ગણવું To esteem, to think of, to reckon, to estimate.	ઝેરવાળી Unfair, unjust, unbecoming.
ગણાવવું To be regarded.	ગોળ (adj.) Round. ગોળ માથાનો Round-headed.
ગંદું Filthy, dirty.	ગોળ (n.) Molasses, Indian sugar, jaggery, treacle.
ગમખાઈ નવું To say nothing, to suppress one's anger.	ગોળી A gland.
ગમવું To like.	ગ્રહ A planet.
ગમે એટલું However much.	ઘટવું To become, to be.
ગમે એવું Whatever.	ઘટવું To have, to be one's duty to, should ought.
ગમે તેવું Whatever, however.	ઘડીભર For a moment, for an hour.
ગરદન મારવું To behead.	ઘણી ખરીવાર Almost always, generally.
ગળું The neck, the throat, the gullet.	ઘણું કરીને Almost, for the most part, generally.
ગળ્યું લાગવું To taste sweet.	ઘણું ખરું Generally.
ગાળ દેવી To use vile language, to scold, to abuse.	ઘણુંજ Very, severe.
ગાળવું To strain, to melt, to smelt.	ઘરડા વરડા Ancestors, forefathers.
ગુણ A faculty, an attribute,	

ધરેણું An ornament. ધરેણું
Jewellery, articles of
jewellery, ornaments.
ધસણો Friction.
ધાટ External appearance.
ધાડું Thick, solid.
ધાલવું To put on, to thrust,
to stuff.

ચકતી જેવું Like a circle,
round and flat.
ચઢાઈ કરવી To attack.
ચપચપ ખાવું To eat up, to
gobble up, to lap up.
ચરિત્ર A history, a life.
ચાટણું A mirror, a looking-
glass.
ચાંદ A medal.
ચામડું A scar, a callosity.
ચારેગમ On all sides.
ચારો Grass, food, fodder.
ચાલ A habit, a custom,
conduct.
ચાલવું To act.
ચાસ A furrow.
ચિંતા કરવી To care for, to
trouble oneself about.
ચીકટ Tough.
ચીકણું Sticky.

ચૂકવવું To settle.
ચોટલી A tuft of hair on the
crown of a Hindu's head,
a queue (મુ).
ચોટલો ઉતારવો To cut off the
hair.
ચોંટી રહેવું To adhere.
છચોડ Openly, public (adj.)
છતી Notwithstanding.
છાછં Shallow.
છાતી ચઝાવવી To have
courage enough, to
determine.
છૂટકો (વિના નથી) To be
obliged.
છેક Quite, very, extremely,
totally.
છેડે At a distance of, away
from us, at a great dis-
tance.
છોટી દેવું To renounce.
છોડું A husk, a shell.
જગા A place, a situation.
જડવું To fix.
જણાવવું To indicate.
જન્મખોડ A natural defect.
જન્મખોરો One's life, life.

જનમોશિ (ઉપયોગી થવો) To lead a useful life.	જાદુ Magic.
જમણી આંખ ફૂટેલી Blind of the right eye.	જાદુગર A sorcerer.
જમણીગમ On the right hand. [ner.	જાનમાલ Person and pro- perty.
જમવા તેડવું To invite to din- જમાનો Times.	જાનમાલની સલામતી The se- curity of person and property.
જરાએ The least.	જાંબુ A plum.
જરીઆન Jewellery.	જાંબુઓ રંગ Violet.
જરૂર (n.) Necessity, need, (adv.) certainly, sure to.	જામવું To be established.
જરૂર છે It is necessary that.	જાસ્તી મારી આવું To obtain more by foul means.
જરૂર નથી There is no neces- sity for, it is not neces- sary that.	જાહેર Obvious, manifest.
જડું Fat, heavy, thick, dense.	જાળી જેવું Like a net, reticu- late.
જાણવું To take for.	જાણી Distance.
જાણવું, ધારવું To conclude.	જુદું, Separate, distinct.
જાણીજોઈને On purpose, in- tentionally.	જૂઠાણ ચલાવવું To practise deceit, to be guilty of dishonest practices.
જાણ્યુંઅજાણ્યું કરવું Not to take notice of, to take no notice of.	જૂઠા પડવું To prove a liar.
જાત Person, an order, a kind, a sort.	જૂઠું A lie, a falsehood.
જાતે Itself, in reality, in their nature.	જૂઠું બોલવું To tell a lie, to tell lies.
	જેમ—તેમ Just as—so.
	જેવડું As big as, the size of.
	જેવું તેવું Insignificant.
	જે If, on condition that.
	જોઈએ To be necessary.

જોઈએ તેટલું Sufficient.

જોખમમાં નાંખવું To risk, to
endanger, to put to
danger.

જોડે With, along with.

ઝડપથી Immediately, as soon as.

ઝડપથી Swiftly, fast.

ઝાંખી કરવી To see one's face.

ઝાંઝો નેવા To search.

ઝીણું Fine, delicate, small,
minute.

ઝૂલવું રહેવું To hang loose.

ઝૂલવું To hang down.

ટગર ટગર જોવું To gaze at.

ટપાટપ One after another.

ટળવું To be done away with,
to be removed.

ટાંગી રાખવું To hang up.

ટેકાવવું To rest on.

ટેરવું An end, a tip.

ટેવ પડવી to acquire a (bad
or good) habit.

ટેવ પાડવી To habituate to,
to accustom to.

ઢેળ કરવી To practise
jokes on.

ઢેળું (ઢેળાંતું) A flock of sheep,
a drove.

ઢેળે ઢેળાં Crowds of.

ઢગલોક Dishonest people.

ઢગાઈ Knavery, fraud, de-
ceit, trickery.

ઢગાઈ Deceitful, deceptive.

ઢગારો An impostor, a
swindler.

ઢરવું To prove, to turn out,
to freeze, to congeal, to
condense.

ઢરાવ કરવો To purpose, to
determine.

ઢહાપણની વાત Wisdom.

ઢઘ A spot, a stain.

ઢબે પગે બેઠું Lame of the
left leg.

ઢહી વાત A good advice.

ઢેઠું The head.

ઢીલ કરવી To delay, to pro-
crastinate (int. v.), post-
pone.

તક An opportunity, an
occasion.

તકસીર Offence.

તજવીજમાં રહેવું To try, to endeavour, to make arrangements for.

તજવું To forsake.

તડો Heat, the heat of the day, the hottest part of the day, sunshine.

તપાસ Inquiry.

તપાસ કરવાની ટેવ The habit of observation.

તપાસ કરવી To examine.

તપાસ રાખવી To keep an eye on.

તમામ All, entirely.

તરસ મટાડવી To quench one's thirst.

તરશ્યું Thirsty.

તરેહ તરેહથી In different ways.

તળાડી A village accountant.

તાકીદ કરવી To press, to become urgent.

તાંતણે A fibre, a thread.

તાપ પડવો To be hot, to be sultry.

તાબિદારીમાં Subject.

તાલ આવવો To be agreeable; to be excellently prepared.

તુવેર "Tuver."

તેજ The same; light, brightness.

તેડી જવું To lead, to conduct.

તેથી And so.

તેમ Thus, on these terms.

તૈયાર Willing.

તોચ્ચ Yet.

ત્યાર ફેડે After this.

ત્યાં સુધી Until.

થડ A trunk, a stem.

થરો Strata, layers.

થવું To become, to grow.

થાળી A plate.

થોડીવાર For a short time, for a while.

થોર Cactus.

દગલખાજ Cheating, deceit, trickery.

દગો કરવો To defraud.

દયા આણવી To pity.

દયા આણીને Mercifully, out of pity for.

દયા કરવી To have mercy on.

દયા રાખવી To be kind to, to pity.

દરજે (કેટલેક) To a certain extent.

દરજે A position.

દરબાર A court, a hall of justice, a judgment-hall.

દાખલ થવું To enter.

દાખલો An example, an illustration, a proof.

દાઝ ચઢવી To feel angry.

દાતરડું A scythe, a reaping hook, a sickle.

દાન કરવું To give alms.

દિલગીર થવું To regret.

દિલગીરી કરવી To sorrow for, to grieve over, to distress (vex) oneself about.

દુઃખ દેવું To be made to suffer, to annoy, to harass, to torment, to harm, to injure.

દુઃખ પામવું To be miserable.

દુઃખી થવું To be miserable.

દુરાચરણ A bad behaviour, bad conduct, evil ways.

દુર્ગંધ A bad smell.

દુર્દશ A miserable condition.

દેખાડવું To denote, to represent, to show.

દેણદાર A debtor.

દેવાદાર A debtor.

દેવું કરવું To borrow money, to get into debt.

દેશી A native of the country, native, a native, vernacular.

દેશીઆ The people of India, the people of this country.

દાંલત મળવી To become wealthy.

દ્રેષ કરવા To cherish enmity, to hate, to abominate.

ધણીપણું કરવું To have in subjection.

ધંધો An occupation, a profession.

ધનપાજરા કરવા To cover with ornaments.

ધમધોકાર Unscrupulously.

ધર્મે A duty, a function, religion.

ધર્મ પાળવા માંડવો To profess, to make a profession of.

ધારીધારીને જોવું To look at attentively.

ધીમી આંચ A slow fire.

ધામિધામિ By degrees.

ધીરજ રાખવી To wait for, to have patience.

ધ્યાન પહોંચાડવું To pay attention to.

નચિંત રહે Never mind.

નજર Sight, vision.

નજરે પડવું To descry.

નભાવ કરવો To support, to maintain.

નરી (આંખ) Naked.

નવાઈ A wonderful thing, a strange thing, a novelty.

નવાઈ છે Is wonderful.

નવાઈ લાગવી To be astonished at.

નસ A blood-vessel, a vein.

નહિતો Otherwise, else, if not.

નાદની Folly, childishness.

નાપસંદ પડવું To fail, not to pass, to be plucked.

નામ ધરાડવું To be a disgrace to, to bring disgrace upon.

નામ બોળવું To disgrace, to dishonour, to dishonour the memory of.

નામ વધારવું To be an honour

નામ સાંભળવું To hear of. [જુ.]

નિંદા કરવી To slander, to speak evil of. "

નિરાધાર Lonely, solitary, desolate, helpless, unsupported.

નિશ્ચય (of a thing) certainty, (of mind) resolution, determination, (adv.) certainly.

નીકળવું To set out, to go out, to get out, to turn out, to rise, to issue, to become.

નીકળવું (જવા) To set out for.

નીરોગી Free from disease, sound.

નુકસાન-ની Harm, injury.

નુકસાન કરવું To injure, to injure one's interests.

ને And, besides, and besides. [seller.

નેસ્તી A grocer, a corn-

નોકરી આપવી To give an appointment to, to take into one's service as.

નોતરું માનવું To accept an invitation.

ન્યાયી થવું To be just.	પસંદ પડવું To pass, to be successful.
પકડીપકાડવું To detect and apprehend.	પહેરી શખવું To wear.
પછી Afterwards.	પાકવું (int.) To produce a crop or crops, to grow, to ripen.
પડ A layer.	પાંખ આવવી To be fledged.
પંડે-જાતે One's-self, himself.	પાછું વળવું To be reflected.
પતકરવું To regard.	પાડ માનવો To thank, to express one's gratitude to, to be grateful to, to acknowledge one's kindness.
પથરાઈજવું To be spread, to extend, to spread.	પામવું To obtain, to attain.
પદાર્થ Matter, substance.	પારકું Another, foreign, belonging to another or others.
પરગણું A district, a pargana.	પાર પાડવું To carry out, to fulfil.
પરણાવવું To marry, to give in marriage.	પાળવું To obey, to fulfil, to observe, to profess.
પરદેશ A foreign country.	પાળવું (કરજ) To perform, to discharge. [up.
પરસેવો Perspiration.	પીરસવું To serve, to serve
પરિપૂર્ણ Full of, abundant in.	પીલીને રસ કઢાડવો To press out the juice, to extract the juice.
પરીક્ષા આપવી To go up to an examination, to present oneself at an examination, to appear at an examination.	પુનાર્ધિવાહ The marriage of widows,
પરોપકાર કરવો To be charitable, to do good to others.	
પરોપકારી Benevolent.	
પલ્લજવું To be moistened.	
પલાળવું To wet, to soak.	
પશુપક્ષી The lower animals.	

પૂનમ Full-moon.	પ્રમાણે In accordance with,
પૂર્ણ Complete, perfect, sufficient, enough.	ફરવું (n.) Circulation, (v.) to go about, to turn, to circulate, to cross, to travel across, to revolve.
પૂર્ણ પાધર્ણ Free from defect.	ફળ Fruit, consequence, result, profit, crop.—નરસું ફળ Punishment. —સાર ફળ reward.
પેટ The stomach.	ફાટાં તૂટાં લૂગડાં Tattered clothes, rags.
પેસ નીકળ કરવું To go in and out.	ફાંફાં મારવાં To make ineffectual exertions.
પૈસા A money, a piece, a piece of coin.	ફાવવું To succeed, to prevail.
પોત પોતાના Their respective.	ફિતૂર Disaffection, rebellion.
પોલી જગ્યા An empty space.	ફીફર Anxiety, care, concern.
પૌઆં Moistened pressed rice called pauwá.	ફીફર ચિંતા હોવી To be concerned about.
પ્યારો Dear to.	ફેર Difference.
પ્રકાર An order, a species, a way, a mode.	ફેરફાર Alteration.
પ્રખ્યાત Distinguished, famed renowned.	ફેરો Revolution.
પ્રગટ કરવું To publish.	ફેડર To no purpose.
પ્રગટ થવું To be manifested, to be developed.	ફેડર જવું To go for nothing.
પ્રત્યક્ષ દેખાવવું To become perceptible.	ફેલવું To shell.
પ્રક્ષિણા ફરી વળવું To double, to sail round, to circumnavigate, to move round.	ફેલો A tumour, a sore,
પ્રમાણિક્ષ Honest, straightforward.	અક્ષવું To bestow, to confer on,

અક્ષિસ કરવું To bestow upon.	અળી જવું (પાણી) To evaporate.
અગડવું To deteriorate, to be vitiated.	અળી મરવું To be burnt alive.
અગડીજવું To become corrupt	આધ A prohibition.
અગલું A crane.	આંધણી Structure, construction.
અચાવવું To protect, to save, to preserve, to rescue, to deliver.	આંધવું To build, to form, to ordain, to fasten.
અચી જવું To escape.	આળહત્યા Infanticide.
અંડી A shirt.	અલકુલ The least, at all.
અદલામાં મળવું To receive in return for, to get in exchange for.	બીજું કાંઈ Something else.
અંધ કરવું To put a stop to, to conclude, to suppress, to be stopped.	બીજું બધું Everything else.
અંધ પડવું To stop, to come to an end, to cease.	બીજું Type.
અફરો Sultriness.	અકાયદે Unjustly, unlawful.
અમણવું To hum.	આલાવવું To invite, to send for.
અરાઅર, અરેઅર Properly, distinctly, clearly.	ભમરડો ફેરવવો To spin a top.
અહાનું કાઢવું To excuse oneself by saying.	બરજીયાની The prime of life.
અહેર મારવી To become callous.	બરત Embroidery.
અહેરે મૂંચું One who is deaf and dumb, a deaf mute.	બરતો બરવાં To embroider.
અજાતકારે By force.	બરવું To fill, to load with, to pay, to measure, to embroider.
	બરોસો હેવા To place confidence in, to trust to, to depend on, (પક્કે) to be sure.

ભરું કરવું To do good to.

ભરું ચહવું To wish well of.

ભાગો ભંજૂઆ Light purple,
indigo.

ભાગીઆ Partner.

ભાન Knowledge, con-
sciousness.

ભીંગું A scale.

ભીંડ “Blindis.”

ભોગવવું To endure.

ભોળું Simple, foolish, cre-
dulous, silly.

મગજ The brain.

મજબૂત Strong, cogent.

મજ પડવી To enjoy.

મન થવું To become desirous
to, to feel inclined to,
to be tempted to, to de-
sire, to resolve.

મન દહને Attentively.

મનમાં સમજવું To under-
stand, to acknowledge.

મન મોટું થવું To be magna-
nimous.

મન રાણુગારવું To embellish
the mind.

મના કરવી To prohibit, to
forbid.

મફત Free, gratis, for no,
thing.

મમતા રાખવી To place one's
affections on, to love.

મશ્કરી કરવી To make fun of.

મહેનત કરવી To work, to
apply oneself to, to
make an effort, to try,
to endeavour, to take
trouble.

મહેનત લેવી To take trouble,
to make exertions.

મળી જવું (નદી) To unite
with, to discharge itself,
to flow into.

માણસનું Human.

માથે ચઢાવવું To receive
with due respect.

માનપત્ર A testimonial, a
certificate of merit.

માનવું To confess, to heed,
to believe in.

મારે ત્યાં At my house, with
me.

માલ Goods, merchandise,
produce, wares.

માલ નથી It is useless to,
there is no use in.

માલમતા Property.

માલમિલકત Property.

પડવું To appear, to be seen, to be visible, to be observable, can be seen, can be found, to meet the eye, to be understood, to find.

માવા જેવું Pulpy, soft, as soft as pulp.

માંસની ગોળી A gland, glands.

માંહે In the inside; માંહેથી from within; માંહેનું inner.

મીચવું To close.

મુદત Time, period.

મુકલ, મુકલે At all, the least, whatever, not the least.

મુંબઈગિરો રૂપિઆ A Company's rupee, a British rupee.

મુશ્કેલી પડવી To find difficulty in.

મૂલ્ય વગર Of no value.

મૂળમાં Originally, at first.

મૂળરંગ A primary colour.

મૂળાક્ષર The alphabet, the letters of the alphabet.

મેઘધનુષ્ય A rain-bow.

મેલ Dirt, filth; (કાનનો) wax; (શરીરનો) excretion.

મોં The face, the countenance, an opening.

મોરાર્થ Greatness, vanity, majesty.

મોં મલકાવીને With a smile.

યાદ આણવું To think of, to recollect.

યુક્તિ Provision, a plan, a scheme, a stratagem.

યોગ્ય Proper, fit, reasonable.

રતાળી A yam.

રદ કરવું To abolish.

રમણિક Charming, beautiful, pleasing.

રમુજ પડવી To be amused.

રસ્તે ચાલવું To walk along the road.

રાજી થવું To be glad, to be pleased, to consent to.

રાંડવું To become a widow.

મોડેલી Widowed.

રીંગણું A brinjal.

રેહું મૂકવું To leave uncared for.

રેણા ઉતારવો To run off in a stream.

લણ્ણું To cut, to reap.

લપેટાઁલું હોવું To be rolled round.

લસણ Garlic.

લાખ, લાખો A lac, myriads.

લાગ An opportunity, a fit opportunity.

લાગવાની ઇંદ્રી The sense of touch.

લાજમ Fair, proper.

લાદવું To load.

લાંચું ફરવું To unwind, to unravel.

લાભ Profit, gain, a blessing.

લાભ થવો To prosper, to make good of, to make most of, to profit by.

લાયક Fit for, qualified for.

લાલચ A temptation, a gift, covetousness, a vice, an allurements.

લાવરી A lark.

લાહી Paste. [to.

લીધે On account of, owing

લીલવા Seeds.

લુચ્ચાઈ Rascality, roguery.

લેખવું (કરી) To regard as, to reckon.

લેખવું To pay heed to, to regard.

લોકને પ્યારો Popular. ~~be~~ loved.

લોથિ A drinking pot,

લોભ Covetousness.

વખત કાઢવો To spend one's time.

વખતે Some time or other.

વખતે વખતે Periodically, occasionally.

વગડું The country, a desert.

વગ ફાવવા To have an opportunity.

વગર Without, from want of.

વગરનું Without, destitute of.

વગણા Peas, pease.

વડીલ A head of a family, a predecessor.

વડે By means of.

વણવું To weave, to plait, to twist, to make clothes.

વતી With, by means of.

વધવટ Increase or diminution.

વનરખન Plants, vegetation.

વલણુ હેયું To be inclined.	વિચાર થઈ શક્યો To be imagined, to be conceived.
સૂચ કર્યું To collect.	વિનંતિ કરી કહેવું To entreat, to implore. [of.
વહેમી Superstitious, credulous, distrustful, suspicious.	વિનાનું થયું To be deprived
વહેવાર Intercourse.	વિપત્તિ Hardships, sufferings, miseries.
વળગણી A clothes-line.	વિભાગ A division, a subdivision.
વળગી રહેવું To adhere, to be attached to.	વિલાયત Europe.
વળગેલું હેયું To be attached to.	વિલાયતના લોક Europeans.
વળાવો A guide, an escort.	વિશ્વાસઘાત A breach of faith, perfidy, promise-breaking.
વળી Besides, moreover.	વર્તુલો A fan.
વાટ જોવી To wait for.	વેલો A creeper.
વાત A story, a thing, matter, a subject, a question, a doctrine.	વેળા A time, an occasion, a juncture. કોઈ વેળાએ sometimes.
વાદળી (adj.) Blue.	વૈદ્યકશાસ્ત્ર The science of medicine, medicine.
વાચકસર At the stipulated time.	વૈદ્યકશાળા A medical college.
વાચકો An agreement, a promise, the stipulated time.	વ્યસન A vice.
વારસો An inheritance.	વ્યાપાર, વેપાર Business, commerce, trade.
વાતાવરણ The atmosphere.	શકરિયું A sweet potatoe.
વલની પાપડી Pods of kidney beans.	શક્તિ Power, a power, ability, a faculty,
વાવેતર કર્યું To sow seeds.	
વિકાર Faculty, an evil,	

સારમ આવવી To be ashamed of.	સઘળી ગમથી On all sides.
સાક તરકારી Vegetables.	સગાં અને બાહ્યભાંડુ Friends and relatives.
સામ્ય Credit.	સગાં વહાલાં Relatives and friends.
સામ્યાશી આપવી To applaud.	સંગત કરવી To associate with.
સામનું Dark, black, sable.	સંતાપ Misery.
સાસ્ત્ર Sacred writings.	સંતાપ બેપજવા To be distressed.
શિક્ષાથી બચવું To escape punishment.	સત્યતા Truth, veracity.
શિશેષ A jar, a water-vessel.	સન Year, era.
શીખામણ An advice, a counsel, instruction, a lesson.	સખૂરી રાખવી To wait for, to have patience.
શીખામણ લેવી To be instructed, to learn from.	સંબંધ Relation, a connection.
શીંગ A seed-pod, a pod.	સંબંધ હોવો To be connected with.
શીતળા કુદાવવા To vaccinate.	સંભાળ (ખૂબ) રાખવી To take great care that.
શુભ કામ A festival, a merry-making.	સંભાળ લેવી To protect, to take care of.
શુદ્ધ Pure	સંભાળીને Carefully, with circumspection, circumspectly.
શુદ્ધ રીતે Correctly, well.	સમજવું To believe, to think, to acknowledge.
શેતરંજી A carpet.	સમજવામાં આવવું To understand,
શોખ A liking for pleasure.	
શોભા Elegance, embellishment.	
શોભાયમાન Beautiful.	
આસોઆસ Breath.	
આસોઆસ કરવો To breathe.	

સમજાવવું To persuade, to explain to.	સિવાય Besides, in addition to.
સંજોડ આપવી To advise.	સુઘડતા Cleanliness.
સલાહ સંપન્નાં રહેવું To live in peace.	સુધારવું To improve, to better, to cultivate.
સંવાદ A dialogue.	સૂતર A piece of thread.
સાક્ષી Proof, evidence.	સૂધી As far as.
સાચવટ Veracity, truthfulness.	સેકથો "Sekatho."
સાંઘો A stalk.	સૌભેયું With others, along with the rest.
સાધારણ થઈ જવું To be common, to be familiar with.	સ્પર્શ Touch, impact.
સાબીત કરવું To show, to demonstrate, to establish.	સ્પર્શશક્તિ The sense of touch.
સાબીત થવું To be proved.	સ્પર્શદ્રિ The organs of touch.
સાબીતી A proof.	સ્વચ્છ થવું To be purified.
સાબીતી દેખાડવી To prove the truth of.	સ્વચ્છંદી Profligate.
સાંભળવાને યાંત્રી રહેવું To listen to attentively.	સ્વદેશ One's own country, one's native land, homes, one's native country.
સામું On the contrary.	સ્વાદ લાગવું To have a pleasant taste.
સામે Against.	સ્વાદિ જમવું To enjoy one's dinner.
સારંગ In short.	સ્વાભાવિક Natural.
સારીપેઠે Thoroughly.	હક્ક A right, a privilege.
સિદ્ધ થવું To be proved, to be established.	હક્કેલી To obstinately insist on.
સિપાઈ A constable, a policeman.	હરકત કરવી To object.

હરખથી Gladly, willingly.

હરખ પામવો To be glad, to rejoice.

હરધડીએ Every hour.

હરામખોર A rascal, a vagabond.

હવે Henceforth.

હવેપછી Henceforth, henceforward.

હસવું To laugh at, to laugh to scorn, (ધણું) to laugh heartily at.

હસવું આવવું To laugh at.

હસ્તકૃત Artificial.

હા Yes, just so, quite true.

હા કહેવી To agree to, to consent to.

હાથે Self.

હાંધું An earthen pot.

હાથ્યા ચાલ્યા વિના સ્થિર At rest, without motion.

હિંમત હારવી To lose heart, to be discouraged.

હીકમત A contrivance.

હીરા જડીત Set with diamonds.

શાનતંતુ A nerve.

